

WWW.UNI

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Свеска IV. и V.

Сарајево, Април и Мај 1892.

Година VI.

Власник: АЕМ. Консистоарија.

Уредник: Ђ. Петровић, свештеник.

Неколико ријечи о познавању себе.

Ми проучавамо природу, испитујемо ток небесних планета, рачунамо њихова растојања и привлачну снагу, којом се узајамно одржавају у свемиру, тежимо да сазнамо њихову брзину кретања, простор пута, површину и саставке; умом се заносимо у обим наука чисто свјетских, продукта више пута у самообмани занесеног људскога ума, којем хоћемо све да подложимо; истражујемо почетак разноврсних предмета; тежимо да вјештине усавршимо, умјетност узвисимо, само у тој цијељи, како би што више користи поцрпили и себи живот олакшали; ми разабирамо рад људи, народа и држава у свјема правцима овоземног живота људског; многе сате времена потрошимо у узалудном бистрењу политике, које правцу нити можемо што користити нити шкочити, и т. д. И у том старању, по себи разноврсном, а више пута и бескорисном, и у тежњи да неуморним прегнућем, постигнемо што већи степен изобраежања:

ми се врло ријетко, или готово никда не осврћемо на себе, не завримо у се, не проучавамо и не запитамо сами себе: ко смо, откуда смо и на што смо, т. ј. за што смо створени, и каква је цијељ нашега живота? Умно смо за морем, а не ћемо да се сјетимо: да, док мишљу блудимо по вишим сферама, или дубоко испод коре земне, да нам у тај час висе смрт над главом! Врло се ријетко сјећамо, да се позабавимо с оним, што нам је најпрече, а то је: *познавање себе*, т. ј. звати: ко смо и шта смо, па да промислимо о сврси нашега живота, о задатку нашег бића, што га требамо овђе на земљи испунити. Ријетко ћемо се кад запитати: шта ће с нама послје овога краткога живота бити? Мало кад да се у мислима пренесемо у свијет иза гробних врата, у свијет бескрајан и безвремен, у који ћемо, по одређењу, а усљед смрти тјелесне, морати сви, неко прије а неко послје — преселити се, прожививши мало мање или мало

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

више времена у овом „варљивом“ свијету. Сваки дан, сваки час, ми видимо и увјеравамо се, да је ово неминован закон за сваки људски живот, и да је смрт неизбежна. Умире велики, а умире и мали, богат и сирома, господар и слуга. Ни власт, ни сила земна, ни згрнути милиони, ни младост па ни снага, ништа нас не може од тог неминовног закона сачувати и од смрти заклонити. Па гдје је та наука, гдје су ти научењаци? За што не нађу ма каква начина, како би се смрт, ако не уклонила, а оно бар ублажила она стрепња и гроза, што човјека спопада при помисли, да ће и он, као и сви други, морати једном умријети? Има науке, има срества, па да олакша смрт, али о тој науци, о том среству, колико нас је да размишљамо, да се њоме душевно наслађавамо, да плодовима њезиним отушимо „жало смрти“. Наука је та, наука хришћанска, а срество је тврда вјера у Бога, у Његов вјечни промисао, нада у Његову неисцрпиву љубав и савршену правду. Смрт прекида овоземни живот. Ми видимо сваки дан, куд се носе тијела људи, који до јуче с нама бијашу у животу, пуни наде, пуни рада. Вјера нас учи, да се смрћу не прекида живот људи, већ да они душевно и по смрти тјелесној — живе, да замјењују кратки, ововремени живот, животом вјечним, овај свијет другим свијетом, па нам уједно вели и то: да ћемо на том другом свијету дати рачуна о нашем овоземном животу, да ћемо одговарати за сва наша дјела, и да ћемо по њима, сви, без разлике стања, бити пресуђени, и да ће Господ сваког без изнимке, по његовим дјелима и животу на земљи, наградити или казнити. По Његовој непогрјешној правди сваки ће искусити достојну награду: за добро — добро, за зло — зло.

Много је стало до тога да сами себе добро познамо, јер је наша највећа дужност знати: шта смо, гдје смо и за што смо?

Још у стара незнабошка времена, сви су филозофи исповиједили: да је познавање себе прва и одлична наука, и да је *nosce te ipsum* основ сваке филозофије; јер човјек, кад себе не познаје, зар може бити срећан и добродјетелан? Ко не познаје себе, тај не познаје ни Бога; ко мало или ништа зна о себи, зар се од њега може тражити знање о оном што је изван њега, па и о оном, што својим очима сваки дан гледа. Имали какве разлике између таквог човјека и другог којег животног створа? Да ли животиња зна што о себи? Не! Она не зна ни да је жива. Оно што ради, не ради по знању, нема свијести о себи; што чини, све то чини не по разуму и размишљању, већ по урођеном нагону. Готово је овако стање и човјека, који мало или никако сам себе познаје.

Без узрока ништа не бива. Свако за што има своје: за то. Па по што нема узрока без да га не прате и посљедице, то се ни човјек не може извући испод овога; јер и он мора имати повода, зашто је створен, односно цијељ ради које је створен. Није Свемогући Бог створио човјека оваког какав је, тек усљед случаја, без икакве цијељи. Кад се свему у свијету, била то мртва твар или живи створ, зна цијељ рашта је створена, то како би се могао замислити човјек без икаквог одређења? Како би био без цијељи човјек, који је састављен из два дијела: душе и тијела, који у себи спаја духовно и материјално, и који је по том круна природних створења, јер је у малом сав свијет, и јер је у њему заступљен и свијет материјални — тјелесно и свијет небески

— душевно? Човјек је створен из видљивог, а надахнут је невидљивим, и тијем се разликује од свега што постоји.

У књизи Постања, која излаже по реду ток стварања свега свијета, говорећи о човјеку вели: да је превјечни трилични Бог савјетовао се сам са собом прије, него ли је приступио стварању човјека. Сав свијет ствара ријечју: и рече да буде,.... и би! а ради човјека говори: „да створимо човјека по образу нашем и по подобју“. И створи Бог човјека, по божијем образу створи га; мужа и жену створи их. (Постања I. 26—27). Даље нам се казује: да је Бог сав свијет створио из ничега, а човјека узима из већ створене материје и од ње гради тијело његово, које задахњава својим духом и тијем га оживљава.

Из овог особитог одликовања при стварању човјека, јасно се показује и његов одлични положај у свијету, а у том и његова надмашност над осталим видљивим створењима. Уочимо ли још да је човјек састављен од тијела и душе, онда ћемо лако доћи до увјерења, да је човјек већ и по својем створењу опредјељен и за други, духовни живот, и да није крај његову животу овдје на земљи. Из овог изилази, да је човјек, као најсавршеније створење, одређен, да у свијету материјалном има одличну улогу, и да господари на земљи, сматрајући овоземни живот као прелазно стање, доба, у којем се треба приправити за други, много бољи, а уз то још и вјечни живот, којем не ће бити краја. С тога је човјек дужан познавати себе, бити свјестан својег опредјељења, познавати пут и начин, како ће се што боље приправити да одговори својој сврси, а то је, да се удостоји милости Божије и да буде насљедник вјечног живота у царству славе. Као што је ваз-

дух чист и подесан за дисање, потребан човјеку, па да може живљети, тако му је нужно чисто Богопознање, и да зна своје дужности с прам Бога, својег ближњег и себе самога. Основа Богопознања и вјере, мора бити *самопознање*, и ово је полазна тачка, од које почевши добива се знање о Творцу, о нашој зависности од Његове свете воље, о Његовом вјечном промислу и милости, о Његовој савршеној правди и љубави, из које је и поникао овај сав видљиви и невидљиви свијет. Шта ли би нам и колико хаснило, кад би поцрпјели сву свјетску мудрост; шта ли би били бољи, кад би познали све планете васионе и течај њихов; колико ли би нам користи донијело познавање свију животиња и начина њихова живота, кад не би познали сами себе? Шта ли би нам вајдило знати какву моћ љековитости има свака поједина биљка, какве особине свака поједина травка а да не знамо, какви смо ми сами? Би ли болеснику помогла читава апотека љекарја, кад љекар не би познавао од које болести болесник пати, и кад не би знао који лијек и колико тог лијека треба дати болеснику ради видања његове бољетице? Човјек, истина, познаје мноштво Божијих ствари, али врло слабо познаје самог себе. Он се брине за све друго прије, него ли за себе самога. О свему осталом више размишља, на све друго више времена троши, него ли ће то чинити размишљајући о самом себи. Под ријечју познавати самог себе, не разумијевамо знати: колико мишића, кости и сумјесе, и каквих по својим вретима, има у тијелу људском; како су размјештени поједини органи тијела и како сваки од њих врши свој рад. Ми разумијемо то, да човјек зна: ко је њега створио, како и зашто, и да познаје своје дужности с прам својега Творца, да увиди колика је његова снага, и да

испита: шта и колико је он у стању да учини својом силом. Па кад се увјери да је поред свег успјеха и моћи својег ума, слаб људски створ, подвржен искушењу, патњи, борби за живот, и најпослије смрти тјелесној; — то да зна гдје и од кога да затражи помоћи, којим начином и како да се очува од вјечње пропасти.

Погледајте човјека. Узмите га на око као мало дијете, као младића, гледните га у његовом мужанском добу, па до дубоке старости. Пређите му сав његов живот. Проучите му рад, бригу и старање. Па шта ћете код не мало сваког појединог наћи? Ништа друго до ли бриге о својем тијелу, старања о угодности овоземнога живота, некојег рада и заузимљивости о свему и свачему, ал најмање да се брине о себи самом, о својем опредјељењу и о спасењу своје душе.

По својем саставу из двије природе, по својем угледном лику и правом стасу, човјек ти се већ самом својом појавом приказује као одлично и савршеније биће, као спона између видљива и невидљива свијета, дјело Божијих руку, тијелом за земљу а душом за небо везано. Прав стас свједочи, да човјек није створен, да као и остале животиње својим погледом блуди само по земљи, већ да упира своје очи к небу, као својем правом мјесту, да у вјери и нади подиже очи к престолу Божијем, и да отуд исчекива милости и Божијег благослова, да се обраћа Богу, којем треба да тежи и душом и срцем.

Посмотримо ли његову душевну страну, с удивљењем морамо признати, да је тај човјек, који је одликован чашћу што је створен по божијој слици и прилици: цар и господар цијеле земље и свега што је на њој, овјенчан чашћу и славом, и да све на земљи подлежи

његовом уму. Истина, он нема ни ту савршенога господарства, јер није у стању ништа измијенити, да буде друкчије него ли је, али је ипак господар у толико, у колико се свачим на земљи користити може. Искра Божија у њему чини га бесмртним. Умна снага покреће његове руке на дјела другом животном створу неприступачна. Он подиже куле и градове, просијеца брда, силази у дубине земље и отуд црпи потребе за своје послове, прелази мора, и као муња прелијеће дијелове свијета, дрско узлијеће небу под облаке. И тај тијелом и тјелесном снагом слаби створ, но духом и умном снагом велики и јаки човјек, укрођава снагу слона, обуздава силу лава, крволонство тигра, а потиरे дјејство подмуклог уједа змије и т. д. Једном ријечју он господари, али господари разумом, том искром Божанственом, што се налази у њему као савршенији дио људскога бића, дио самим Богом даровани, у којем се и огледа подобије Божије.

Па и опет је људска снага ништавна, као што вели апостол Павле. Истину ових апостолских ријечи сваки човјек потврђује својим животом. Или зар не? Та погледај човјека у пуној снази! Око бистро а чело ведро, рука хитра а мишица снажна, ум свјеж а нога чила, груди се надимају напоном мушке снаге. Мислиш, никад не ће друкчији бити, да за њега нема смрти нити ће кад-год понестати оне једрине, оне снаге. Али стани!... Ено ти старца. Погледај њега! Та и то до прије неколике десетине година бијаше човјек у пуном јеку, може бити здравији и снажнији него ли тај што га мало час видјесмо. Па шта је данас, да ли је то онај исти? Јест! Ено га данас, ти га видиш, као слабачка старца! Рука клонула а ум потавнио, нога дршће, а око се бистро

већ помутило, угаснула је у њем она жеравица умне снаге и душевног полијета; ведро чело шарале боре, мушка снага малаксала а изнурено тијело погурило се под теретом свјетске бригае и труда овоземног живота. Око обневидило, ухо оглухнуло а глас некад крјенак и бујан, данас је тих и малаксао. Већ му је у души, пред очима његовим се указује предслика неизбјежне смрти, којој, и ако потихо, али тек сваким даном, сваким часом све то ближе прилази. Можда би поку-

(Продужиће се).

шао да се отме од тога, још би хтјео да живи, али природни закон Богом досуђени, надјачава његову ништаву а при том још годинама живота изнурену снагу. Човјек се тај приближује гробу, о којем чешће говори или с тога, што се њега плаши, па би хтјео да се разговором о смрти бар у неколико окуражи, ако не пред самим собом, а оно бар пред знацима; или с тога, што одиста жуди за њом, тежи миру и покоју, гдје ће да се одмара од трудна посла!

Стање православља у турској царевини од пада Цариграда, до најновијих времена.

По руском превео: **Сава Теодоровић**, свештеник и професор у кр. вел. реалци у Земуну.

Са падом византијске империје под власт Турака — Османлија и уређењем пространога турскога царства на његовим развалинама, знатно се измијенио на истоку карактер црквенога живота. Дотле је у току једанаест вијекова црква била господствујућом на истоку; а сада је господствујући положај заузело Мухамеданство.

Прво сљедство измијењенога положаја цркве, било је крајње притјешњавање и ограничавање разних права и привилегија, која је црква уживала за хришћанске владавине; а крајња посљедица тога угњетавања са стране мухамеданске власти, бјеше опадање црквенога живота.

У половини XV. вијека османски Турци су тако притјеснили византијско царство, да се је оно ограничило скоро само на једини Цариград и околину му. Византијски император бјеше у то вријеме *Константин XI. Палеолог* (1449.—1453.), који је по своме дару и јунаштву заслуживао бољу судбу по што је и њега и царевину му постигла. Турецки Султан пак бјеше тада *Мухамед II.* (1451.—1481.), човјек властољубив и извртан војник. Овај се ријеша, да учини крај византијској империји. Све земље око Цариграда бијаху већ у његовим рукама; остало је још да се освоји сами Цариград. Да би и то постигао, почне он градити на обје обале цариградеког залива утврде. Грци, — бојећи се да не помру

од глади, протестоваху не толико пута против тога, јер не могаше ни једна лађа доћи до Цариграда, а да се не изложи ватри из утврда. Но Мухамед на посљедни протест Грка одговори, да ако му ко још спомене о утврђењима, да ће са њега бити кожа здерана. Константин предвидећи иза таквога одговора, да царевини и пријестоници неизбјежна пропаст пријети, обрати се за помоћ папи Николи V. Но папа, у мјесто икакова стварна одговора и помоћи, посла у Цариград свога легата, бившега московскога митрополита Исидора, с мисијом: да тамо утврди флорентинску унију. Нада, да ће посредовањем папе добити помоћ од западних владалаца, побудила је Константина, да се према легату предусретљивим покаже; тако, да му је било чак дозвољено да одслужи „мису“ у цркви св. Софије. Но против тога устане народ, свештенство а особито монаси. Грчки свештеници, који су с легатом слушали „мису“, буду одлучени, а престол, на ком је то обављено, буде као оскврњен, на ново освећен. Међу тим Мухамед, спремивши сва ерества за освајање Цариграда, у почетку 1453. године приближи се ка граду са огромном војском и опколи га са свију страна. Па да би одушевио своју војску, обећа војницима, да ће им предати град, да га пљачкају, а становнике им поклонити као робље. У грчкога

императора било је само 8000 војске, рачунајући овамо и ђеновесеце, који дођоше на молбу Константинову на броју око 500. људи. Борба је била с почетка неједнака; јер се Грци ипак доста дуго одважно брањаху. Најпошље, ноћу од 28. на 29. маја 1453. Константинопољ буде од Турака освојен. Цар Константин погибе јуначки на градским бедемима, а тако исто и патријарх *Ашанасије*. Народ у страху бјежаше у цркве просећи у Бога помоћи, а вапај молитвеника заглушиваше дрека побједитеља. Турци упадаху у цркве, разбијаху врата и нечовјечно убијаху све, што им до руку дође. У исто вријеме почеше и грабеж и прије свега пустошише цркве. Ту се је показао силни турски фанатизам. Иконе Христа Спаситеља, Богородице и светитеља вуцијаху по улицама; ругаху се светитељским моштима; црквене судове употребљаваху као обичне пехаре за пиће; црквеним одежама покриваху коње у мјесто покроваца; пограбљено из цркава благо товарише на оковане свештенике и т. д. У бјесу фанатизма почеше неки од јаничара разбијати мрамор, којим бјеше украшена софијска црква; но Мухамед то забрани, желећи очувати црквено здање за џамију. Убиством грабеж трајаше четири дана; на хиљаде Грка погибоше; а оно, што остаде живо, а не могаше побјећи, би обрађено у робље.

У XV. вијеку на истоку осим византијске империје, постојало је још неколико грчких и словенских држава, које постадоше у главном у XIII. вијеку из области, које некада припадаху као саставни дијелови византијске империје. Такве бијаху у Европи н. пр. Србија, Молдавска, Албанија, Босна, мале пелопонеске државице; у Азији трапезунтско царство и т. д. Неке од ових држава, као н. пр. Србија, бијаше већ под влашћу Турака, и ако имађаху своје сопствене господаре, а друге бијаху још независне. Послије освојења Цариграда, Мухамед се ријеша, да покори и те остатке. Тако буде Србија претворена у турски пашалук 1459. г.; пелопонеске државе, у којима владаху браћа Константина XI. Тома и Димитрије (само неколико приморских градова остаде у рукама Млечана) год. 1459. и 1460.; трапезунско царство било је освојено 1461.; год. 1463. освојена је Босна; 1467. Албанија и т. д. Сва та освајања спровађана су страховитим невољама за житеље. Градови бијаху претворени у развалине; цркве и манастири поробљени и порушени;

хиљаде Хришћана побијено; а који остадоше живи, бијаху одведени у ропство ради насељења опустошеног Цариграда и околице му, или су били претворени у робове турских официра и војника. Само они бијаху остављени на своме добру, који би примили Мухамеданство; које су Турци свирјепиошћу и тешким мукама силом натуривали побјеђанима; а ко би остао непоколебљив у вјери, тога би тешким мукама уморили. Особито су били изложени жестоком гоњењу за вјеру, они Хришћани, који су били уврштени у чете јаничарске, јер они хтјели — не хтјели, морадоше постати Мухамедовци.

Турци су гледали на покорене Хришћане с крајњим презрењем. Васпитани у правилима корана, бјеху они тврдо убјеђени, да је Мухамеданство једина истинита вјера, а они, који ту вјеру исповједају, да су *правовјерни*; сви пак други народи, који исповједају другу вјеру, а особито Хришћани, нијесу ништа друго, до ли *невјерници, раја, ђаури*. Отуда је њима било природно и богоугодно дјело, — или обрађати све у Мухамеданство, па и самим мачем и огњем по заповиједи и примјеру свога пророка, — или ако то не пође за руком, — покоравати и гњечити их као непријатеље своје вјере. Источни Хришћани, који не примише Мухамеданства, морали су по мишљењу Турака, безусловно постати турски робови; јер Турци су мислили, да су Хришћани као невјерни, већ предначинени да им буду робови, а они као правовјерни да над њима господаре.

Мухамед II. такођер је дијелио опште муслманске назоре о Хришћанима. Но, при свем свом вјерском фанатизму, он је, као добар политичар, а при том човјек у кога је било чувства правичности, држао, да је по државне интересе врло неупутно, одмах по освојењу византијске империје, товарити на Грке ропство са свим његовим ужасним пошљедицама. Мухамед је хтјео да на развалинама византијске империје оснује *турску*, са цјелим уређењем државнога живота. У ту сврху било је прије свега нужно, да се насели опустошени Цариград и околина му; да се устроји државна управа, нарочито над покореним народима; да се подигне радиност и трговина; да се удесе одношаји са европским државама и т. д. Свега тога није он могао постићи са својом полудивљом хордом, која бјеше способна за грабеж и убиства; — за све то му бијаше пријеко

У потребни Грци. Поред тога, Мухамед се у први мах прибојавао и устанка Грка, јер их је свакојако било више него Турака. Стога, кад би освојио коју хришћанску област, — напуштао је своју свирјепост и показивао се наклоњеним народу.

Наклоњеност Мухамедова к Хришћанима бивше византијске империје показала се понајприје у *вјерској ширљивости*, јер он је знао, да је вјера вазда имала велики значај у њихову државном животу. Одмах по освојењу Цариграда, изда он указ, којим је, позивајући раштркане житеље да се поврате у град, обећавао, да ће им оставити слободу вјере и савјести. Ушљед тога многи од Грка зашета се и поврате у Цариград; а неки се чак добровољно преселише амо из других крајева царевине. На крају 1453. год. Мухамед је још боље показао своје покровитељство над хришћанском вјером и црквом. Сазнавши, да у Цариграду нема патријарха, он дозволи хришћанима да га изберу. Ушљед тога скуп се у Цариграду сабор из сусједних епископа и осталих законитих чланова патријарашкога синода, а тако исто и знатних свјетовњака, на коме буде једнодушно изабран за патријарха учени и благочастивим монах *Генадије Схоларије* († 1464.). По обичају из пређашњих времена, буде он посвећен од пракијскога митрополита. Затим се нови патријарх престава султану, који га прими врло уљудно и с благовољењем. Мухамед се у овом случају потрудио, да покаже Грцима, да је он сада њима замјенуо некадање хришћанске владоце. Он не само да је признао Генадија у достојанству патријарха, и потврдио му сва патријарашка права и преимућства, по још му је даровао — по примјеру византијских императора — омофор, сребрни жезао, мантију, богато накићена бијелога коња и 1000 дуката. Генадије се свечано поврати на дарованом му коњу у пратњи знатних турских чиновника из султанскога двора у своју патријаршију, коју му је султан одредио при храму св. Апостола.¹⁾ Нови патријарх се врло допао Мухамеду, тако, да је цар доцније неколико пута био у његовој патријаршији и упуштао се са њиме у разлагања о хришћанској вјери. Одмах по избору Генадијеу, изда Мухамед на његово име *ферман* са својим потписом и печатом, којим је одредио положај хришћанске цркве и њенога клира у сво-

јој држави. По томе ферману, — патријарху је остављена потпуна слобода у управљању црквеним дјелима, и забрањено ма коме мијешати се у његове одредбе. Како патријарх, тако и епископи са свештеницима и ђаконима били су ослобођени од свију јавних данака; хришћанске цркве стављене су под покровитељство владе, а уз то је забрањено обраћати их у ђамије, осим оних, које су већ у такове обраћене; свима Хришћанима је дозвољено, да слободно врше своје богослужење и да празнују своје празнике; тако исто је било забрањено насилно обраћање Хришћана у Мухамеданство; црквена имања су била недодирнута; шта више забрањено је приватан иметак духовних лица у случају њихове смрти без означених наслједника, у државну касу узимати. Но не само то; Мухамед II. оставио је цариградском патријарху таква права, каквих није имао ни за византијских владалаца; њему је била дата и *грађанска власт* над Хришћанима, тако, да је он имао право, независно од турских судова, расправљати и грађанска дјела Хришћана и то по старим грчким законима. Сходно тако важном положају патријарха у грађанској управи, била му је дата титула „*милеш-баше*“ (глава народа) и био је једнак са највишим чиновницима; тако, да је имао исти ранг као и „паша од три коњска репа“, а при том је добио право да заједно у врховном државном савјету турске царевине, — у *дивану*. С тим заједно одређена му је била плата из државне благајне и дозвољено му право, да може имати при себи полицајну стражу. — На тај начин односила се турска влада у први мах врло наклоњено к хришћанској цркви. Стање Хришћана у Турској није се чинило да ће бити тешко, и то тим више, што је порез на главу — „*харач*“ — који је на њих ударен у корнет султанске благајне, био доста умјерен; као и *десстима*, коју су поврх пореза били дужни плаћати турским посједницима земаља за право закушине, која такођер није била особито теретна.¹⁾

Но при свем том Мухамед II. указујући наклоност Хришћанима, руководио се у главном политичким разлозима; а пријатељског расположења према Хришћанима *као таковима* није било у њега; и ако је уважавао патријарха Генадија

¹⁾ Турецке велможе и чиновници постали су одмах по освојењу Цариграда господари земаља тако, да су добили под своју власт скоро сва добра и приходе бивших поданика византијске империје.

¹⁾ Великољепна црква св. Софије била је обраћена у ђамију одмах по освојењу Цариграда.

ради његових личних својстава. Једном ријечи: при свој својој званичној благонаклоности, која је потицала из државних рачуна и природнога чувства праведљивости, Мухамед је остао као мусломан и деспота — непријатељем цркве. По томе, сва права и преимућства, која је даровао Хришћанима, била су непостојана и краткога вијека. Већ сам Мухамед потрудио се, да то докаже својим радом. Тако храм св. Апостола, при коме је била патријаршија, био је по његовој заповијести одузет од Генадија и обраћен у мошеју, усљед чега Генадије пренесе своју патријаршију к цркви „Свеблажене“. Патријарх *Јоасаф I. Кока* (1466.—1468.) био је од њега лишен браде и свргнут с катедре, за то, што није једноме султанову љубимцу — Грку дао дозволе за други брак, за живота законите му жене. Ослободивши (ферманом изданим Генадију) патријархе од данка, Мухамед, у течају времена, када се пријавило више кандидата за патријарашки пријесто, није се устручавао наложити данак и на њих у виду *пескезија* (од год. 1469.), кога су плаћали патријарси при ступању на катедру и *харача* (од год. 1475.), кога су плаћали сваке године. А на заповијест Мухамедову, који је обновио обичај византијских императора, сваки пет година правио се избор здравих и лијепих хришћанских дјечака од седам, а и мање година, у једној *десетини* свега хришћанског становништва. Ти дјечаци пошље сходног васпитања, ступали су у ред Јаничара, или су одређивани за друге државне и владалачке дужности. Избор те врсте сачињавао је данак, познати под именом *десетине дјецe*; а у том данку сво зло лежало је у томе, што су се хришћанска дјеца васпитала у Мухамеданству.

Положај источних Хришћана при Мухамеду II. био је колико толико сносљив. Али за његових наслједника наступи промјена. Султани, који су долазили за Мухамедом нијесу сматрали за нужно, да се у својим одношајима према хришћанској цркви руководе државним обзирима, знајући, да је опстанак турске царевине у Европи осигуран, а да покорени Словени и Грци, немају ни снаге ни средства, да свргну са себе натоварени им јарам. С тога они као деспоти и фанатици с једне стране, не хтједоше ништа знати о тим правима и преимућствима, која је даровао хришћанима Мухамед II.; те су их дјелом ограничавали, а дјелом укидали; а с друге

стране су гонили и угњетавали Хришћане свим могућим начинима.

Наслједник Мухамеда II. био је син му *Бајазит II.* (1481.—1512.). То бијаше слаб владалац, који је више љубио спокојан и раскалашан живот, него војничка предузећа; но ипак му то није сметало, да кадгод буде свирјеп према својим поданицима и то како Турцима, тако и према Хришћанима. Пијанство, коме се Бајазит у супрот мухамеданскоме закону одао, често га је доводило дотле, да је не ријетко из простога каприца убијао саме блиске му особе. Из својих пустих побуда чинио је пакости и Хришћанима. Тако, кад је умр'о (1489. г.) патријарх Симеон Трапезунтеки, Бајазит присвоји себи његово имање; а уједно том приликом пограби и црквене књиге, сасуде и иконе. Наслједник овога *Низфонт* поче подизати право патријаршије на то имање; но Бајазит се на то тако разљути, да је заповједио, да га истрјерају и из патријаршије и из града. Патријарха *Јоакима* (1499.—1504.) Бајазит је свргнуо с пријестола за то, што је дозволио да се у једном хришћанском мјесту сазида нова црква. Тај султан је врло често збацивао и друге патријархе, ради добитка већег *пескезија* од новопостављених. Осим тога, Бајазит је уское ферману Мухамеда II. насилно отимао од Хришћана цркве и дозвољавао Турцима, да их обраћају у џамије, а Хришћане у Мусулмане. При овом насиљу неки Хришћани запечатали су своју сталност у вјери, мученичком смрћу. Такви н. пр. бијаху: *Јован Трапезунтски* (страдао год. 1492.) и *Јован Епирот* (год. 1500.). Посље пријатељског поступања Мухамеда II. према цркви, насилничка дјела Бајазитова толико су огорчила Хришћане, да су га прозвали *непријатељем* Хришћана и „христовенавистником“.

Сљедећи султан *Селим I.* (1512.—1520.) владао је сјајно; побједио је Персијанце (1514.), освојио је од Машелука Сирију и Египат (1514.—1517.) и т. д. Но то бијаше најсвирјепији султан. Бојећи се да му браћа и еродници не одму пријесто, заповједио је, да се ови сви потуку; — па чак није поштедио ни свога оца Бајазита, који се у његову корист одрекао пријестола, него је заповједио, да се отрује. Од таквога султана нијесу могли Хришћани очекивати ничега доброга. И заиста, Селим их је страшно мрзео, и још већма их гонио, него његови претходници. Приписујући своје ратне побједе бо-

жанском покровитељству за своје *правовјерје*, дошао је на ту мисао, да покаже своју благодарност Богу обраћањем Хришћана у Мухамеданство. С тога је отимао од њих цркве, уништавао књиге, нагонио их да насилно примају Мухамеданство, а оне, који би остали стални у вјери, — предавао је мукама и смрти. Истина, Селим је кад год био и наклоњен Хришћанима; н. пр. по освојењу Сирије и Египта посјетивши Јерусалим, он је ласкаво примио јерусалимскога патријарха Доротеја и потврдио нарочитим указом, да су све цркве и манастири потчињени његовој власти, да православни јерусалимски патријарх има првенство пред представницима других вјероисповједи и да је сво духовенство слободно од плаћања харача. Но овака наклоност била је случајан појав и потицала је из рачуна; јер Сирија тек је била освојена, те је Селиму било нужно, да у први мах придобије покорене становнике за себе обећањима.

Нашљедник Селимов, *Солиман II*. (1520.—1576.) ужива у Турака одлични назив „*велики*.“ И у истини, он је био знаменит војсковођа; он је својим освајањем у Европи, Азији и Африци раширио границе Турске и узвисио ју на највиши степен силе. Но и овај султан попут својих предака, био је до фанатизма одан Мухамеданству, и по томе бијаше страхан непријатељ Хришћана. Положивши заклетву при самом ступању на пријесто, да ће уништавати Хришћане, није од тога одступао за цијело вријеме своје владавине. Не ограничавајући се гонењем Хришћана у појединим приликама, Солиман је предузимао против њих неколико општих мјера. Тако је 1526. год. намислио са својима улемама, да потурчи Хришћане или да их барем стијесни у вршењу богослужења, одузимањем цркава им. Улеме су пронашле, да је Цариград 1453. год. био од Мухамеда II. освојен силом оружја; е тога су предложили, да се у дјелу примјене, тобожњи закон, кога је бајаги Мухамед II. издао, — да како у Цариграду, тако и по другим градовима, који су еплом освојени, не може бити хришћанских цркава. Хришћанске цркве имале би се или порушити, или у цамије обратити. Улеме су претпостављале, да Хришћани неће доказати својих права на слободу вјероисповједања, пошто је ферман Мухамеда II. издани патријарху Генадију изгорно у вријеме пожара у патријаршији. Само великим даровима турским

властима, а особито великом везиру Ибрахиму, Хришћани су се спасли од опасности, која им је грозила. Везир је савјетовао тадашњему патријарху *Јеремји I*. (1520.—1544.), да нађе неколико Јаничара, који су били при освојењу Цариграда, и који би могли посвједочити, да се је тај град својевољно предао. За добре новце била су се нашла три престарјела Јаничара, који и посвједочише у корист Хришћана. Страховити закон дакле буде осујећен. Но при свем том, турски фанатици потрудили су се, да се за ову неудаћу наплате тим, што је по њихову настојању било наређено, да се са храма *Свблажене*, при ком је била патријаршија и који је био ередиште јединства Хришћана, скине крст. То је било у почетку управе нашљедника Јеремјија *Дионисија* (1544.—1552.) Год. 1562. предузео је и извео другу мјеру, удешену ради угњетавања Хришћана. Он нареди, да се од хришћанских цркава, манастира и епископија одузму сва и онако незнатна имања и да се продаду *привремено* у корист хазне, т. ј. тако, да их држава имаде право кроз три покољења на ново препродати. Са свим је природно, да су цркве, манастири и епископије желили сачувати своја имања, те по томе принуђени били да плате султану повеће суме новца. Ушљед тога цркве су пале у велику оскудицу и грдне дугсве. У тој истој намјери, да притијесни Хришћане, Солиман нареди, да се затворе врата храма Воскресенија у Јерусалиму, и да се отварају поклоњеницима и богомољцима само за одређену плату, у корист државне благајне. По наредби Солимановој, богомољци из западне Европе плаћали су за улаз у храм Воскресенија више него други, Грци два пут мање од западњака; Јермени нешто мање од Грка; а Копти мање од Јермена; а само Грузинци и Абисенци били су ослобођени од плаћања. Но самим жестоким угњетавањем Хришћана за владе Солиманове, био је сами данак, познати под именом „*десетине дјецe*.“ Водећи непрестане ратове, и губећи силне војинске, Солиман се ради попуњавања својих чета, врло се често обраћао томе данку. За његове владе „десетак дјецe“, или како га још зваху „данак душа“, утјеривао се управо варварским начином. Поретка, кога је установио Мухамед II. при кулћењу тога данка у Хришћана, није више било; јер се бирање хришћанске дјецe није више обављало на 5 година, него сваке четврте, треће,

друге па и сваке године; и у опште тада, кад је била за то нужда; тако исто није се купио извјестан број дјеце из поједине покрајине; него су бирали не саму дјецу од 6—7 година, него и од 7—15 година. Појављивање тих пописних комисија за дјецу у хришћанским градовима и селима, бјеше једнако са непријатељском најездом. Скупиљачи отимали су од родитеља дјецу сплом; а ако би их родитељи сакрили, подвргли би их мукама, а не ријетко и самој смртној казни. Изабрана хришћанска дјеца васпитавана су у Мухамеданству и кад су доцније ступила у војску јаничара или у дворску службу, често би поетизивала висока мјеста у државној служби. Та околност била је узроком, да су неки родитељи добровољно давали своју дјецу, а неки су узимали дјецу у Турака и давали их у мјесто своје. Било како му драго, црква је ушљед те порезе на дјецу губила врло много својих чланова. Данак, кога је натоварио на Хришћане Мухамед П. у виду *харача* и који је за његових наслједника непрестано растао, за Солимана увеличао се још већма. Турци сами не плаћаху порезе; те је по томе свеколики терет државних расхода товарен на Хришћане, а за Солимана бијаху ти расходи врло огромни.

Наслједник Солиманов, *Селим II.* (1556.—1574.), који се је називао „*рушителем хришћанске вјере*“ био је према Хришћанима тако исто жесток, као и предходници му. Год. 1569. ставио је забрану на приходе свију цркава у својој држави, осим цркава у Цариграду, Адријанопољу и Бруси, с дозволом: да их Хришћани могу пекупљивати. Хришћани бјеху принуђени, да издаду и последња средства, па чак да продају и црквене ствари, само да скупе одкупи. Године 1571., када турско бродовље бјеше од савезне војске западних држава уништено код Лепанта, — Селим се тако разјарио, да је наумио потући све Хришћане у Цариграду, не штедећи ни пола ни узраста. И само мудри разлочи великога везира осујетили су ту варварску наредбу. Наше бјеху иети таки варвари, као и сами султан. Ево примјера, како су поступали са Хришћанима. Око год. 1570. дође у Јерусалим нови паша; монаси лавре Саве освећенога дођу у великом броју, да га с даровима поздраве. Паша прими дарове, но примјети, да не може дозволити, да у једном манастиру живи толика множина људи, те заповједи, да се многи од

њих на мјесту убију. Селим одобри поступак свога чиновника.

Сљедећи султан *Мурат III.* (1574—1595.) бијаше човјек користољубив, раскошан и сувише одаи страсном животу. Да би задовољио своју грабљивост и раскош, он је одузимао приходе од својих паша, а наше опет отимаху и пошљедњу пару од несрећних Хришћана, тим више, што и они, као и сви у опште турски чиновници не добијаху плаће из државне благајне. Грабеж и насиље паша учинило је то, да су градови, Хришћанима насељени, опустели, а поља им остала необрађена и т. д. Од тога грабежа не бјеху изузете ни хришћанске цркве. Године 1584. неки грк — одступник долаже Мурату, да храм *Свеблажене*, при коме бјеше патријаршија, располаже небројеним благом. У исто вријеме неки турски фанатици представе му, да у Цариграду са умножењем мухамеданскога становништва, осјећа се оскудица у џамијама. Мурат побуђен с једне стране користољубљем, а с друге фанатизмом, изда наредбу, да се од Хришћана одузму све цркве и да се обрете у џамије. При овом поступку он се позивао на то, да је привилегија дарована Хришћанима од Мухамеда П. вриједила само за оно вријеме, кад је Цариград био пуст и кад је била потреба, да се хришћанско становништво прима; међу тим сада је он довољно насељен Мухамеданцима. Патријарх *Јеремија II.* (1572.—1594.) устане енергично против такве наредбе, позивајући се на ферман Мухамеда П.; но Мурат заповједи да га затворе у тамницу и за тим га пошаље у заточење на острво Радос. За вријеме тога заточења буде храм *Свеблажене* и још једна црква отета (1586.) од Хришћана, те претворене обје у џамије. Та нета судба постигла би и друге цркве, да их Хришћани нијесу одкупили златом и да се за њих не заузеле страни посланици. Сад буде патријаршија пренешена с почетка и то на кратко вријеме к храму Богородице утјешителке, за тим к цркви св. Димитрија, а најпослије (1603.) к храму св. Георгија у *Фанару*¹⁾, гдје је остала све до данас.

Наслједник Муратов, *Мухамед III.* (1595.—1603.) осим тога, што бијаше користољубив човјек, одликовао се још необичном свирјепашћу. На његову заповијест, буде га његове очи удављено његових 19 рођених братâ, а трудне жене оца

¹⁾ Тако се назива једна варошка четврт у Цариграду.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

његова Мурата, бачене у море. Хришћани су за његове владе ужасно страдали, а понајвише од насиља и грабљивости јаничарских паша, који су онако исто пустошили, као и за Мурата и из истих побуда. Јаничари, који почеше крајем XVI. и почетком XVII. вијека да се жене (што им је прије било забрањено), те тако учинише своје одјелење нашљедним, расијаше се по цијелој турској империји и заузеше силом све најбоље земље. Бјеснило и самовоља њихова бијаше тако велика, да су их се бојали и сами султани. Јадни Хришћани, што заједно с Јаничарима у једном мјесту живљаху, имали су од њих да искусе сама горка насиља; јер они им грабише имање, кињаше их тешким работама, отимаше им жене и кћери и т. сл.

Одношај турске владе к православној цркви у XVII. и XVIII. вијеку.

Почетком XVII. вијека нијесу се одношаји турске владе према православној цркви или ни мало измијенили, или ако су, — оно је било на горе. Турска је још крајем XVI. вијека ступила у блиске одношаје са западном Европом, а нарочито са неморалном и себичном мљетачком републиком. То зближење дејствовало је на Турке врло неугодно у моралном погледу; јер се међу њима у огромним размјерима развило користољубље, подмитљивост и страст к мекуштву и раскошности. Отуда је настао у свим слиједећим вијековима страхан неред у свима областима државнога живота у Турској. Султани нам се по већој чести показују као користољубиви, сладострасни, мекушни и лијени деспоти; велики везири, који у њихово име управљаху државама, употребљаваху своју власт поглавито на то, да продају чиновничка мјеста и да гњече и пљачкају народ; паше чине то исто у својим областима, и не осјећају над собом силне владалачке руке, врло често се бунеше против владе и проглашаваше независнима; сви у опште турски чиновници не имајући државне плаће, трговаху са законима и правдом и стараху се, да засите своју жељу са златом и исисаваху и пошљедњу ерч из житеља; у војсца дисциплина бјеше по све опала; Јаничари не престано дизаху буне, чинише грабеже и убиства. У опште турска влада у XVII. и XVIII. вијеку изгледаше страшно деморализованом. Код такве владе падало је на хришћанске поданике у Турској само угњетавање. К томе још ваља додати, да је турска влада

могла угњетавати Хришћане без икакве одговорности и казни, јер Турци почевши још од XVI. вијека, почеше играти своју улогу у системи политичке равнотеже у Европи, и по томе не зазираху од заступања Хришћана са стране европских држава.

Није нужно говорити о односима турске владе к Хришћанима за појединих султана посебице у XVII. и XVIII. вијеку; јер сви они бијаху својом мржњом према Хришћанству један другом слични, па и султанима из XV. и XVI. вијека. Тако и у XVII. и XVIII. вијеку султани од времена на вријеме показују дивљу жељу да истријебе све Хришћане. На пр. *Мурат IV.* (1623.—1640.), кад се приближише козаци Цариграду, наредио је био такво истријебљење, бојећи се, да се са њима не споје цариградски Хришћани; и само мудри и разборити чланови *дивана* осујетилише извршење те наредбе. То исто бијаше и 1768. год., када је руска војска разбила Турке. Султан *Мустафа III.* страшно се разјари, и науми да истријеби Хришћане у цијелој својој држави, сумњајући, да они држе страну Русији. Преставке патријарха Самуила и знатних Грка, потпомогну те даровима и митом у корист блиских особа султану, уклонише ту опасност, која је грозила Хришћанима. Исто тако као и прије, деспотеки и насилнички понашаху се Султани или њихови везири према цариградским патријарсима; без свакога суда збациваху их и слаху у заточење, а неке чак и убијаху. Тако је у XVII. вијеку патријарх Кирил Лукарис по заповијести Мурата IV. био неколико пута шљан у заточење, па најпослије удављен (1638. г.); патријарх Кирил берријски, такођер је удављен (1639.); иста судба постигла је и патријархе: Партенија II. и Партенија III. (1650. и 1657. г.). Збацивања и заточења патријараха у XVII. и XVIII. вијеку непрестано су трајала. Било је времена, (од 1622.—1700. г.), када се је у току од 77 година на патријарашком пријестолу у Цариграду измијенило 48 патријараха, и ако су неки од њих по двапут, трипут па и по пет пута били успостављани и збацивани. У опште била је ријетка појава, да је патријарх на патријарашкој столици умирао. Истина је, да су грчки архијереји својим сплеткама често давали повода турској влади, да се у црквене послове мјеша и да по својој вољи располаже патријаршким пријестолом; но често је турска влада

сама, из својих побуда збацивала и прогањала патријархе. Узрок збацивању био је обично увијек исти, — користољубље Турака. Затреба ли султану или великом везиру новаца, — они свргну патријарха и на његово мјесто поставе другог, који по обичају плати *пескезије*; ако патријарх не плати обичне годишње порезе, — *харача*, — њега збаце, и поставе другога, с којим се догоди то исто; кад патријарх отиде с дозволом турске владе у Русију, да купи милостињу, њега, кад се врати, окриве, да је издајник, свргну га и одузму му имање и т. сл. Поступајући тако с патријарсима, турска влада је довела патријаршко достојанство до крајњег понижења; дужност патријарха постала је обичном дужношћу чиновника, кога је поставила и кога је могла отпустити влада. О патријарховој плати из државне касе, коју му је одредио Мухамед II., није више било ни говора; а већ није ни прије у ствари постојала. У XVII. вијеку турска влада понизила је патријарха и самим начином постављања и потврђивања му. Прије је новоизабрани или постављени патријарх лично се представљао султану и примао од њега знаке утврђења у своме достојанству. Но год. 1657. такво представљање је престало и утврђивање патријарха предано је великом везиру. Тај поредак постојао је до најновијих времена. У опште сви источни Хришћани у XVII. и XVIII. вијеку подносили су овака иста насиља и свирепости, као и прије. Јаничари, по старом обичају у вријеме бунџ нападали су прво на Хришћане. Тако год. 1730. узбуњени јаничари напали су на патријарску патријаршију и захтијевали од патријарха *Пајсија II.* повећу суму новаца. Не добивши ју, они јурну у храм, испеку св. мошти на парчад, просну св. миро, погазе погама св. дарове, униште многе иконе и т. сл. Иза јаничара није изостајала ни турска свјетина, коју су дракиле муле и удеме. Нападајући фанатичке свјетине на Хришћане били су у XVII. и XVIII. вијеку врло чести, и свагда су се свршавали грозним убијањем хришћанског становништва. Грађанска права Хришћана у XVII. и XVIII. вијеку све се већма стјепњавају и ограничавају; хришћанско житиљство у срањивању са турским изгледало је потпуно *бесправним*. Хришћани плаћају тежке и неосносне порезе, док Турци или низаква данка не плаћају, или врло малу. Терет порезни бивао је у то доба неосноснији још

и због пачина, којим се побирао; — јер турска влада не само да их је непосредно купила, него их продавала и под закуп. Закупници по већој чести Јевреји, трудили су се заједно с пашама, да свим могућим средствима покупе не само влади уплаћену своту, него да још пађу хасне. Због тога су страховите глобе и угњетавања Хришћана била су обичне појаве; а пошљедица свега тога бијаше страшно осиромашење Хришћана. Даље, војничка и грађанска служба била је за Хришћане са свим затворена. Турска влада сматрала је Хришћане као робове, који по источном обичају немају права, да носе оружје, те их није пуштала у војничку службу. Само су на бродовље били припуштани Хришћани и то нарочито житељи архипелашких острва, као људи врло вјешти у морнарској вјештини; но и овдје им не даваху важних дужности. Истина, крајем шесдесетих година XVII. вијека Грци су почели зауимати на турском двору мјеста *драгомана* и не ријетко постизавали повећу важност у управи дјелима у сношају са иностраним државама; но само на ту дужност одређивани су Грци и то из неких знатних грчких породица; и ти Грци су познати под именом *„фанаријота“*¹⁾. У осталом Грци — Хришћани нијесу припуштани ни у каква важна државна звања. Но главно притјешњавање Грка у грађанском погледу било је то, што су били лишени права, да на суду свједоче против Мусулмана. Спорна дјела међу Хришћанима обично су расправљана пред њиховим духовним властима; а ако је Хришћанин имао распру са Мусулманом, — у том случају водила се расправа пред турским судијом — кадијом. На суду пред кадијом свједочења једнога или више Хришћана није се уважавала, и Мухамеданац, који је довео мусулманске свједоке, могао је добити парницу ма и неправедно. Шта више, то угњетавање простирало се и на ситнице у животу Хришћана. Тако ни један Хришћанин није имао права, да носи бијелу или зелену чалму; зелени цвијет, као цвијет пророка Мухамеда, био је Хришћанима у опште забрањен.

¹⁾ Они су се називали фанаријотима од четврти Цариградске — *Фанара*. Овдје су се по освојењу Цариграда населиле неке од знатних грчких породица, кје су се ушљед пресељена патријаршије у овај крај, осилале, обогатиле и створиле од себе међу грчким становништвом неку аристократску дружину — *Фанаријота*. Фанаријоти су се трудили, да се направе представницима грчке народности, често се мијешали у црквене послове и не ријетко производили повеће перде у патријаршији.

WWW.UNILIB.RS

Хришћанину је имао служити фес као покривало и накит на глави. Даље, ни један Хришћанин није имао права појављивати се близу џамија и т. сл. Сва та етничарска ограничавања вријеђала су народносно чувство у Грка. Бесправност Хришћана посред господствујућег турског племена била је тако велика, да је бивало случајева, да су Турци, а особито турски чиновници и паше, без суда лишавали их слободе и правили од њих своје робове; а понашање им са робовима Хришћанима било је варварско. Са грђанском бесправношћу спајала се вјерска. Оне слободе у неповиједању своје вјере, какова бјеше обећана Хришћанима за Мухамеда II, већ давно не бјеше. Турци су узнемиривали Хришћане и у вршењу богослужења и разних хришћанских обреда. На не задовољавајући се тиме, они су често употребљавали насилне мјере ради обраћања Хришћана у Мухамеданство. Истина, у половини XVII. вијека *порез на душе*, с којим је било скопчано безусловно турчење хришћанске дјеце, прекраћен је највише с тога, што су Турци почели завидјети срећи, која је такову дјецу очекивала у султанској служби; — но ипак се насилно обраћање Хришћана у Мухамеданство продужавало у XVII. и XVIII. вијеку. Угњетавање несносним данком, сиротиња, презриво понашање Турака, спојено са уврједама, непрестани страх за живот, част, слободу, имање и т. сл. све је то принуђавало Хришћане, који не бјеху тврди у вјери, да потраже побољшања своје судбе у Мухамеданству. На тај начин обраћали су се врло многи Хришћани у Мухамеданство како Грци, тако и Словени. Особито много отпадања од вјере хришћанске било је у Босни, Албанији, Херцеговини и Анадолији; несрећни одступници под притиском нечовјечног гњечења, често су с промјеном своје вјере спасавали живот. Но у турске владе осим обичног угњетавања Хришћана, бјеше још доста јако ерество за њихово обраћање у Мухамеданство. То су два закона: један, који је ослобађао Хришћанина од досуђења му казне, па чак и од смртне пресуде, ако изјави жељу да прими Мухамеданство; и други, који је одређивао смртну казну сваком одступнику од Мухамеданства или барем хулитељу истог. Извођење ових закона у пракси, често је привлачило за собом прелазе Хришћана у Мухамеданство. Првим законом су се Турци овако користили: окривили би Хришћанина за истинити или измишљени

пријеступ, одређивали би казну¹⁾, и за тим му предложили да прими Мухамеданство, ако хоће да буде слободан од казне. Слаби у вјери, обично би подлегао таквој сили и постао одметником. Тако исто су се Турци користили и другим законом. Они би ухватили Хришћанина, кога би желели потурчити, довели га пред суд и изјавили, да је он хулио Мухамеда, или да је обећао бити Мухамеданом; или да је већ примио ислам, а сад се одриче њега и т. сл. После је такве оптужбе шљедовала је смртна пресуда; а од не се могло избавити само фактичним преласком у Мухамеданство, што се је обично и догађало.

Но не гледећи на свирјепства и угњетавања од стране Турака, нијесу сви Хришћани, које би присиљавали на одступништво, такођер и постајали одступницима. Многи од њих претрпели би све могуће муке и остајали би не поколебљиви у вјери, те умирали мученичком смрћу. Такове *грчко-источна* црква с правом поштује као свете мученике; јер подвизи самоодречења и трпљења тих мученика новог времена су не мање славни, него и подвизи мученика првих вијекова Хришћанства. Њих су бацали у окове, у тамнице, морили глађу, подвргавали жестоком боју и мукама и најпошље или им сјекли главе, или их спаљивали или објесили. Ево неколико примјера мучеништва, из којих се између осталог и то види, каквим су се средствима служили Турци, да би обратили кога Хришћанина у Мухамеданство. Год. 1657. дође у Смирну случајно један Хришћанин *Николај*, назван *Карапан*. Завадивши се с неким, он у великом гњеву изрекне пријетњу, да ће се потурчити. Турци употребе то на своју корист, доведу га кадији и кажу, да је он изјавио жељу да прими Мухамеданство. Но Николај изјави, да се он неће никада одрећи Христа. Тада кадија заповједи, да га бију, затвори га у тамницу, и стане га морити глађу; но Николај остане сталним. Најпошље га обрежу у нади: да ће се покорити својој судби и примити Мухамеданство; но Николај је непрестано тврдио, да је он Хришћанин и да неће никада бити Турчин. Опет дакле наступи тамница и пове муке; но ништа га не могаше поколебати у вјери. Најпослије га Турци објесе и тијело му баце у море. Сличан случај

¹⁾ Турски судови могли су и на основу исказа само двају свједока — Мухамеданаца изрећи смртну казну.

био је и у Цариграду 1672. год. Један хришћански дјечко *Николај*, учио се по жељи свога оца турском језику у једнога Турчина. Турчин, усхићен красним даровима свога ученика, зажели, да га обрати у Мухамеданство. У тој намјери напише он мухамеданску вјероисповијед у виду лекције и наложи Николају да то прочита. Присутни Турци рекну Николају, да је он већ Мухамеданац; а кад се он тога одрече, приведу га кадији. Кадија га је од своје стране убјеђивао, да прими Мухамеданство; обећавајући му богатство и почаст; — но све бијаше узалуд; Николај је остао Хришћанином. Затим га затворе у тамницу, ставе га на муке и најпослије му одрубе главу, Па и овај случај из год. 1680. У вријеме неке народне свечаности не далеко од Цариграда, Турци почну ради забаве скидати фесове са хришћанских глава и метати на њих чалме; ту бијаше и неки Хришћанин, по имену *Ангелис*, коме такођер натакну чалму. Други дан Турци му приступе и рекну, да је он Мухамеданац, јер је носио на глави бијелу чалму. Кад се Ангелис тога одрече, шљедовао је суд у пуном смислу турски, наговарање да прими Мухамеданство, тамница, муке и најпослије казна. Хришћанске жене су тако исто тврдо остајале у својој вјери и за њу трпиле муке и саму смрт. Тако је године 1725. пострадала једна богобојазљива Хришћанка, *Аргира* родом из Брусе. Она је била вјенчана са једним Хришћанином; но у исто доба спађе је биједа, те се допадне једном Турчина. Турчин ју оптужи пред судом, да је обећала прећи у Мухамеданство. Аргира је увјеравала суд, да она таквога обећања никада није изрекла, и да ће свагда остати Хришћанка. На то ју почну бити и затворе ју у тамницу; за тим су ју онет наговарали, мучили и по ново бацили у тамницу. На тај начин продужавао се на њом суд читавих 15 година. Најпослије умре ова мученица у тамници од силних мука. Слична судба постигла је 1764. године Хришћанку, дјевицу *Акилину*. Њен отац, убије у некој свађи Турчина, па да би избјегао смртну казну, прими Мухамеданство, и гледаше да и своју ћерку потурчи. Но кад Акилина не само не хтједе послушати оца, него још изјави, да је готова за своју вјеру и мученичку смрт претрпити, он ју преда на вољу Турцима. Ови ју изведу на суд пред кадију, пред којим она тако исто изјави, да се неће никад одрећи Христа.

За то су ју неколико пута привезивали за стуб и тукли тако жестоко, да је сва била обливена крвљу и парчадима израњенога јој тијела. Кад је већ умирала, отправе ју кући матери, која ју је храбрила, да се не одрече своје вјере. На скоро умре од силнога боја¹⁾.

Одношај турске владе к православној цркви у XIX. вијеку.

У XIX. вијеку Турска је ступила у нови период свога државнога живота. Дотле је она гледала европску просвјету са одвратношћу и ако се налазила у постојаној сези са европским хришћанским државама; но сада већ почиње турска влада показивати тежњу, да преседи европску образованост у Турску и да ју уведе у круг европских држава. Но та тежња није потицала из унутарњих захтјева народа, него из државних разлога. Турска држава очито се клонила паду и показивала је јасне знаке скорога распада. Султани не имађаху никакве власти и бијаху проста играчка у рукама страшних јаничара, који су их по својој вољи узводили и свргавали с пријестола; наше, који управљаху удаљеним провинцијама, ствараху себи независне положаје од султанске власти; народ се налазаше у крајњој сиротињи због грабљивости чиновника; јаничари су производили саме буне и често губили битке; многе области турске империје за времена нееретних ратова пређоше у руке сједних држава.

Ради успостављења унутарње и спољашње моћи своје државе, султани XIX. вијека увидјеше да је најбоље срество за то, да произведу у њој неке реформе по европском начину и да ступе у још ближе односе са западно-европским државама. Но прије свега им бијаше нужно да се ослободе од притиска јаничареког и улемâ, који су им власт до крајности ограничавали. Око тога се заузео још Селим III. (1789.—1807.) он је хтјео уништити јаничарски корпус и завести војску удешену по европски; но његово предузеће није испало за руком ушљед фанатичне оданости Турака према старини. Велики муфтија прогласи Селима недостојним пријестола и јаничари га свргну и за тим убију.

Махмуд II. (1808.—1839.) продужио је реформаторске покушаје свога претходника. Он је

¹⁾ Види дјело „Хришћански мученици, пострадали на копчак то крелини закопанѣи Константинопола Т8р-клини“. прк. квал. Соловѣк. 1862.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

покупио око себе људи, који су одобравали замишљене реформе и помоћу њих занета и произведе неке промјене или им барем удари темељ, порушивши старе форме турскога државног живота. Тако, он је ограничио уштив великога муфтије и улемâ на државна дјела, уништио је корпус јаничара (1826.) ма и са страховитим крвопролићем; организовао је војску по европски; увео је неколико уредаба, које бијаху направене против старо-турскога варварства, н. пр. укинуо је (1826.) закон о праву султана на наслѣдство по смрти свакога чиновника; укинуо је обичај, да се ради уништења претендата на пријесто, убијају сва мушка дјеца, коју су родиле ћерци или сестре султанове; ударио је темељ преображају државне управе по начелима европскога државног устројства, одредивши плату чиновницима (1838.) и т. д. С европским државама Махмуд је ступио у тијесне свезе и трудио се, да им свим могућим начинима докаже, да су се у Турској почеле реформе и да је она достојна да ступи у коло европских држава. Европске државе, и ако су се потрудиле, да природе преображеној Турској своје тургорство, које ју је стјешњавало, ипак су потпомагале реформаторске планове султана, у колико је то годило појединој од њих.

При такову правцу Махмудова рада, требало би да су се одношаји турске владе према хришћанском становништву у Турској измијенили. Сам Махмуд, путујући год. 1837. по Бугарској и Тракији, у намјери, да придобије симпатије хришћанских житеља, препоручивао је свима чиновницима, да се са његовим хришћанским поданицима онако исто милостиво опходе, као и са Мухамедовцима. Но како Махмуд, тако и његови чиновници при свим својим реформаторским тежњама, остали су ипак Мусулмани и као такви фанатични непријатељи Хришћана. Сами пак реформе, које је предузео султан, отпочете су ради чувања мусулманског господства, које се почело колебати, те по томе не моглоше имати битнога уплива на положај хришћанских житеља Турске. Једном ријечи, Махмуд својим реформама није ништа учинио за побољшање судбе својих хришћанских поданика. По томе су Хришћани како прије, тако и са његове владе трпели доста невоља. Осим обичних угњетавања, која долажаху од бесправнога положаја Хришћана у држави, за његове владе су Хришћани искусили страшне нападаје од стране Турака, који су им пријетили

коначним истријебљењем. Тако год. 1821. када је букнуо устанак морејских Грка, Турци су починили страшна убијетва над невиним цариградским Грцима. То исто бијаше и по другим мјестима; Турци су убијали без штедње и без разлике све Грке, гдје год би их нашли, пљачкали и рушили им цркве и т. сл. Послије *наваринскога* пораза турско-египатског бродовља (1827.) Махмуд је дошао у такову јарост, да је у први мах наумио да изда заповијест, да се истријебе сви Хришћани, који се налазе у Турској. Но и ако тога није извршио, — он се је ипак постарао, да распали у својих Турака фанатичну мржњу према Хришћанима, нарочитим прогласом на све сеоске начеонице. И фанатична мржња Турака на Хришћане послије такве прокламације, само се увећала. Па већ саме реформе султанове и његове блиске свезе са хришћанским државама, побуђиваху у Турака ту укоријењену мржњу на Хришћане.

Наслѣдник Махмудов, *Абдул Мецид* (1839.—1861.), продужавајући реформе свога претходника, дотакао се већ битних страна хришћанског опстанка. Он је ступио на пријесто у вријеме, које бијаше по Турску врло несретно. Египатски паша Мехмед-Алија, који се је већ одавно учинио независним, не давно је разбио турску војску, и грозио је већ и самом опстанку султанове династије. Једино је европска дипломатија спасла дом Османов од пропасти. Нешто из благодарности за ту услугу, а особито, да би задобила још више симпатија у западно-европских држава у Турској, влада Абдул-Мецидова се ријешил, да изведе коријен те реформе. Министар спољашњих дјела, *Решид-паша*, који бијаше неколико пута на Западу, био је главни усталац око тих измјена. Он састави знаменити државни акт, познати под именом „*џулханскога хати шерифа*“, који је на брзо, иза ступања Абдул-Мецидова на пријесто, изишао и био обнародован с највећом свечаношћу у присуству изасланика свију народности, подвласних Турској, а међу осталима и константинопољског патријарха и архиепископа и фанариотима. По проглашењу, — султан и виши државни чиновници положише заклетву, да ће се тај хатишериф тачно испуњавати. Садрицај му је у главном ово: у почетку се спомиње о назатку отоманске империје; за тим се наводе мјере за њено подизање. За тим шљедују *нова* узакоњења, која се састоје у том, да султан обе-

нава свима својим поданицима без разлике, ма којој вјери или секти припадали: а) *поштину сигурности* живота, части и имања; б) правилни распорез и купљење државнога данка и в) одређење рекрутске службе и вријеме војничке дужности. Заједно с тим хатишерифом, укинуле су се многе злоупотребе у турском судству и администрацији; тајно давање државних прихода под закуп, без знања суда, казна чиновника и у опште свију поданика, конфисковање иметка оних, који су осуђени и т. сл. На крају хатишерифа истиче се мисао, да све те реформе имају за циљ одржање религије (т. ј. ислама), владе, народа и државе. Год. 1843. ушљед једнодушнoг настојања европских посланика, који су у противном случају пријетили, да ће оставити Турску на вољу судби, Абдул-Меџид објави да је уништен онај страшни за Хришћане закон, по коме се Хришћанин, обраћен у Мухамеданство, ако би се опет у Хришћанство вратио, казнио смрћу. Год. 1854. ушљед настојавања енглеске владе, која је у то доба узела Турску у заштиту, и желела доказати цијелој Европи, да је обновљена Турска достојна, да стане у ред образованих држава, — султан је оставио својим хришћанским поданицима право, да могу свједочити у кривичним дјелима за и против Мусулмана; а 1855. год. издао је ферман, којим се укида за Хришћане срамни *гарач* и замјењује се узимањем Хришћана у војену службу. У почетку 1856. г. ушљед настојавања Енглеске и Француске, — Абдул-Меџид изда *хати-хумајум* (власторучни декрет), који је тако исто важан, као и Ђулхански хати-шериф. По томе државном акту Хришћани се потпуно изједначују у правима са Мусулманима. У њему је султан прије свега потврдио Ђулханским хатишерифом обећану Хришћанима сигурност живота, части и имања, као и послѣје дарована им права; за тим им је обећао још и нова права и олакшице, од којих се најглавније састоје у слѣдећем: Хришћанима неће више управљати духовенство, као што бијаше прије, него савјет духовних и свјетских лица, која се из њихове средине изберу; патријарсима и вишим духовним особама биће одређена плаћа из државне касе; при зидању нових храмова и оправкама старих биће узакоњене олакшице; за све ће бити гарантована слобода савјести, тако, да нико неће бити силом гоњен, да мијења вјеру своју; Хришћани ће бити припуштени у државне учевне

заводе; у све државне и војене службе; имаће у дивану поред Мусулмана мјеста и хришћански представници и т. сл. Шта више, по Хришћане зазорни називи — *џаур* — *кјаџур* — тако их Мусулмани називаху, строго се у том хати-хумајуму забрањују.

Иза овакових рефорама нијесу могли Хришћани ништа више желити; њихов положај под влашћу Турака требало би да је био срећан. И занега, то би могло бити, да су се та обећања у дјелу остварила. Но она по несрећи остале само закон на артији. Турска влада, издавајући поменуће законе, никада се није озбиљно старала, да се они изврше; она је то све чинила, под притиском европске дипломатије, и бринула се, само о том, да обећањима умири европске државе. Дух и назори Турака, као мусулмана, не дозвољаваху назначене поправке у животу источних Хришћана. По томе сви ови *хати-шерифи* и *хати-хумајуми* су проста обећања на папиру, која се никада не испуњавају. То доказују факта из стварних одношаја турске владе к источним Хришћанима за Абдул-Меџида. Ђулхански хати-шериф, који је у први мах пренеузео турке својом хуманошћу, наскоро узбуди у њих стари мусулмански фанатизам. Они се никако не могаху помирити са мишљу, да презрени џаури могу постати грађанима државе; и да се они не би смјели без никакве одговорности пљачкати и убијати као робови и непријатељи Ислама. Ушљед тога изроде се по разним мјестима турске империје узбуне против Хришћана. У Адријанопољу, Смирни и у многим градовима у Малој Азији Турци су чинили страшна недјела над Хришћанима. Турске власти се према свему том понашаху равнодушно. У Албанији год. 1843. турски фанатизам излио се у страховитом убијању Хришћана. Турци наваљиваху на хришћанска мјеста, пљачкаху, убијаху, паљаху и т. сл.; а у граду Врани бијаху цркве разрушене, људи убијани, а жене и дјеца као робље одведени. Год. 1846. у недјелима над албанским Мусулманима, који примише католичку вјеру, влада Абдул-Меџидова доказала је, да је закон о казни одступника од ислама уништен само на папиру; јер се ти Мусулмани — католици исекупише страшним наметом. Закон од год. 1854. о праву Хришћана, да могу свједочити на суду за и против Мусулмана, није се такођер вршио у пракси. Ево примјера како су се Турци одно-

WWW.UNIBS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

сили према томе закону. Један Хришћанин у распри са Турчином, хтједе да се позове на Хришћанина као свједока; но судија примјети, да свједоџба Хришћанина против Мухамедовца нема вриједности пред Богом. А кад се Хришћанин позвао на закон, који дозвољава, да се таква свједоџба прими, судија се ражљути и повиче: „Псето! Порта може давати Хришћанима све, што хоће; али ми не познајемо никаква другог закона, до корана.“ Од закона 1855. г. о промјени *харача* са војном обвезношћу, само је стари назив, — „*харач*“ измијењен, а порез је остао, јер како влада турска, тако и Турци никако не могоше дозволити, да се из Хришћана састави војека, која би се временом могла устријемити на њих саме, те по томе влада у мјесто фактичне војничке службе, натовари на Хришћане војнички данак не мањи од харача. Хати-хумајум од 1856. год. није се спроводио такођер никаквим повољним пошљедицама за Хришћане; јер су све повластице, њиме гарантоване, остале просто обећање. Тај хати-хумајум био је шта више поводом, да се пробудио турски фанатизам, као и хати-шериф. Не говорећи о мањим нападајима Мусулмана, за Абдул-Меџидове владе, споменућемо само страховити покољ Хришћана

год. 1860. у Дамаску и на Ливану, који бијаше пошљедица хати-хумајума. Вриједно је споменути у овом дјелу понашање турских чиновника. Осим тога, што су дозволили покољ над Хришћанима, они сами бијаху готови, да помогну крвожедним друговима у њихову свирјепству над Хришћанима. Скупивши се 1860. год. у Дамаску на савјет, они изјавише, да хати-хумајум протуслови духу и слову корана и да постојеће незгодно стање може бити поправљено једино општим истријебљењем Хришћана. За тим, кад је комисија, састављена из Турака уз учешће једнога Енглеза приступила к суду над убицама, чиновници удесе ствар тако, да су 3000 криваца били ослобођени од суда *због недостизања доказа*. У опште, турска влада у поменута ближа нама времена, није учинила ништа за поправку стања својих хришћанских поданика; и ако је издала у њихову корист много законâ. Но ипак морамо рећи, да је положај источних Хришћана у наше вријеме сразмјерно се поправио; но то немају Хришћани да захвале султанским ферманима, и турским министрима — прогресистама, него заступницима европских држава и европској просвјети, која се ако и позно, ипак шири међу народима, који су Турској подчињени, па и међу самим Турцима.

Говор при држању забаве на Видов дан вече 1891. у корист подизања споменика Сими Милутиновићу, Сарајлији.

Поштовани зборе и роде српски!

Промотримо ли пажљиво данашње вријеме, у коме се крећемо и постојимо, и не може бити, а да не ћемо опазити код народа неку живљу свијест, у свему, која га буди на бољи и свјетлији живот, и постиће за тежњом око напредовања у свима гранама његова рада; опазимо, да се благодатна струја просвјете распростире из мјеста у мјесто, као мијомир, те задахњава срца свију оних, који јој притичу и траже је, да не би чамали у тами, као осуђени. —

А да је та — поштовани слушаоци — просвјета, као моћна чињеница напретка људског продрла и у ове крајеве не треба нам ни сумњати, она већ постепено заузима своја мјеста, само стоји до народа, жели ли је и хоће ли је

примити. А, у чему се она састоји, на први мах и само се каже.

Зар толики по свој домовини нашој устављени учевни заводи, у којима се младићи спремају за виша изображења, с којима ће у јавности моћи свом народу користити; па могобројне основне, овдје ондје, школе, у којима младеж обојега пола прима основно знање, којим, да се служи у животу на корист себи и своме народу — нису просвјетне чињенице, које омогућавају напредак народни и у умном и материјалном погледу?

Зар разна учевна друштва, индустрија, обртништво, па разни просвјетни листови и т. д. нису просвјетне чињенице, које народу дају могућност, да се подигне, узвиси умно и матери-

јално; да се и даље развија на темељу виших и нижих знања и вјештина.

А како људи пак, по разним својим радњама и службама међусобно у додир долазе и опходе се, тако се знања и вјештине и саопштавају и већма се шире. —

Винемо ли се само, али не на далеко, но у скоро прошло доба, па ћемо увидити грдну разлику, како је онда просвјетно стање стајало, а како данас; како је онда мртвим сном успавано било, а у данашње доба оживило, напредује. Истина, ширење образовања народњег, омогућује се, колико вољом народа, у толико више, што и саме више и ниже власти земаљске на руку иду, заповједају, настојавају и материјално потпомажу.

И у нашој домовини старањем наших земаљских власти око образовања народњег прилијело је плода. Данас српски роде имадемо и ми приличан број спремних учитеља, свештеника и других фактора, који сами се образујући, спремају се да сходно цијељи свога образовања, извршују дужности и користе знањем у народу с једне, а утврђују га у вјери и моралу с друге стране.

У данашње доба и српска омладина је свјеснија на све стране наше отаџбине, прихвата се задатка свога, образују међу собом корисна и поучна за се и за народ друштва, као црквена, народна пјевачка, па друштва забавна.

Прва се образују за ту цијељ, да би се очувала и даље његовала мелодија црквенога појања, да би се народу омиљавало и ширило, а друга пак имају двојаку цијељ. Једна је ради тога, да би сазивајући народ на приређену забаву прикупљали од народа новчане жртве у корист, или школске неке закладе, или у корист издржавања сиромашне дјече, или подизање цркве, или за набавку ствари друштвене забаве, или најпосље у корист подизања споменика каквог, или закладе неком српском добротвору и великану, који је то заслужио и српство га цијени и слави, а друга је, колико за сам народ, што му се ради сјећања приказује прошлост старе славе и јунаштва, мане и врлине, слога и неслога; тим да би се кријешно, добре стране прошлости усвајао, а пјесмама се задовољавао и одушевљавао, толико је на корист и самој омладини, која се, што је часно приказујући народу

и сама поучава ради и задовољења и ојачања свијести према ономе што је српско.

И ово све, што рекох, народна је проsvјета, која, са оваковим приказивањима и упознавањем прошлости и особина диже народ на висину морала, части, знања и родољубља.

Према свему томе и српска омладина овога нашега маленога мјеста, као слаба и неука још, прихватила се задатка, да теби српски роде, као публици прикаже достојну забаву, а за спомен оној блаженој сјени српскога великана, због које се и врзе сав овај забавни ред, која и јест узрок свему забавном раду и вашем доласку, а све ради тога да не би дали забраву мужеве, који српском роду за доста учинише, те су заслужили да се славе и спомињу, као „оци, које је Бог, као јасне светиљке српском народу даровао“, да народу свом предходе, да га истиним путем срећи и благостању поведу и добру науче.

Између осталих по народ наш заслужних мужева, у првим редовима заузима мјесто и наш дични Србин, великан Симо Милутиновић, Сарајлија. И он је једна српска светиљка, која је српству свјетлила и како непрестано свијетли навршује се 100 година. Он нам је био и пјесник, отац данашњем пјесништву, који је својима пјесмама народ одушевљавао; он нам је био и добротвор и тим је показивао, чему је хтјео научити; он је и списатељ био, јер је описао ондашње стање српскога народа; он је и као јунак с мачем у руци борио се за крет часни и слободу златну.

Овај наш неумрли Србин јунак, родио се у нашем главном граду Сарајеву, од српских родитеља Милутина и Анђелије 5. октобра 1791. године, од које се наврши 100 год. до истога мјесеца 1891. г.

Овај велики српски геније, све је чинио, све је радио, па и примјером живота свога служио да унаприједи, да просвијетли све српство гдје га год има. —

Па кад је браћо и сестре, он за све нас трудио се, задужени смо и ми сви, да свима силама укажемо му знак љубави, који ће свједочити, да и ми Срби знамо и умијемо цијенити своје велеуме. А цијенити пак користан рад њихов за народ и домовину, узносити и уважавати такове заслужне великане, прошлост њихову проучавати, снујемо себи љепшу, сигурнију бу-

дућност, а народу боље мјесто и поштовања дајемо, како сад тако и за будућност.

Но, кад нам је наш Србин Сарајлија дјелом служио и користио, дужни смо и морамо, да и ми дјелом покажемо, јер није довољно само признавати заслуге и цијенити их ријечима, што се лако забораву даје, но потребује и неки видљиви знак, којим ћемо показати да смо достојни потомци његови; који ће бити израз љубави и уважења, свједочба братске слоге, чему нас је и учио. — Ево данас широм свега српства, купе се добровољни прилози, или помоћу овакових забава, или другим начином, да се нашем Србину Сими Сарајлији подигне достојан споменик, као видљиви знак, или, да се онеује друштвена заклада, која ће његово име носити, и из које би се могли издржавати сиромашни ђаци на вишим школама.

Ово је браћо лијено обадвоје, али ипак држим, да је ово пошљедње племенитије уважења и поштовања достојније, јер названи његови потомци, по току година били би живи споменици, које вријеме не руши лако, као мртве споменике, који не умију говорити.

И ми смо браћо и сестре саставни дио васцијелога српства, придружимо се сви, и учинимо што можемо, принесимо на олтар просвјете ради себе и нараштаја свога, тим ћемо поставити символ јединства, мира и љубави братске, тим ћемо вазда и ми и наши потомци имати на уму ро-

дољубивога Србина, пјесника и јунака Симу, који је себе називао и „Чубро Чојковић“! Тим ћемо омладини нашој снагу и полет дати да тежи и напредује у науци и раду, да развије свијест, да зна шта је српство, тим ћемо омогућити напредак свију нас у просвјети, у духу српском.

У то име вас браћо и сестре, очеви и мајке и драга омладино, цвијете српски, позивам очински као свештеник, примите ово моје приказивање као науку, као мелем души и срцу вашем; сматрајте за племениту цијел, јер сам тежио да вам што јасније предочим ствар, која треба да лежи на срцу свакога Србина.

Будите устаоци и прегаоци око ширења просвете за нараштај свој, не жалите жртава, које требају за напредак ваш и вашег потомства, јер ни наш Чубро Чојковић никада није жалио а за ради нас; будите наклоњени сиротињи и потпомажите ју, јер нам за такве прилике служи за примјер и сами Симо Сарајлија добротвор, давши од двију само својих кошуља једну некоме божајку, што је такођер и новцем чинио. Будите побожни и милостиви дакле, као што је и он био, сљедујмо примјеру и стопама његовима, као достојни потомци и ученици његови, е да би сретни и честити били, а српству и човјечанству на корист служили.

Сребреница, 14./6. 1891.

Теодосије С. Поповић,
парох ђаковићи.

Говор на св. Савву.

Уважени зборе и српски роде!

Као свагда тако и данас освану нам по нас Србе торжаствени дан; мило звучни глас звона, глас анђелски скупи нас у лијепом броју, да заједно прославимо нашег просвјетитеља и великог угодника божјијег; скупи нас велим и то на овом мјесту, коме он у народу српском темељ положи, са кога се мјеста данас по васколицом Српству тусућама из грла дјечијих и народа ори: „Појте му Срби, пјесму и устројте“.

Дична Јераршијо српска! тако лијепо уређена, толиким духом православија обогаћена, толиким красним просвјетним заводима снабђена, тако многобројним и лијепим храмовима

Бојјима искићена, прије светог Савве бијаше ли ти таква?

Славна обитељи Хилендарска! бисеру у круни светогорских манастира, уточиште побожних српских синова, је си ли ти прије светог Савве била? Ко те украси онако дивно и даде ти средства, да се многобројна браћа издржавају? Ко други, него свети Савва.

Ви велики нереди и тешки немири, који државу српску љуто таманисте, ко стави узду бјеснилу вашем, не урадили све то свети Савва?

Оволико само браћо, па је доста доказано, да је свети Савво велике заслуге код Бога и код народа свог имао.

Но сад ћемо из ближе живот и дјела његова да испитамо, а тим ћемо светитељу нашем Савви на овом мјесту, које је уточините ерпских синова, које он ђедовима, очевима нашим, свима нама а и потомцима нашим као свети аманет остави — вјенац славе да оплетемо.

Стеван Немања имао је три сина: Стевана, који је примивши насљедну круну престола отца свог, први с братом својим Саввом на престолу краљевском вјенчан, и отуда „првовјенчан“ прозван; — Вукана, који се с поменутиим братом за круну отимао, и кога је свети Савва, поставши Архиепископом, с братом помирио, — и Растко, који је приспјевши до зрелости своје једину жељу имао, да народ и отачаство своје у просвјети унаприједи.

Из овога се види: да је свети Савва управо наш народни светитељ, златан клас ерпског рода нашег, Србија се поноси што га је родила и одгојила; Србија, Ватопед, Хилендар и Света Гора, свјedoци су велике добродјетели и дивни дјела његови, — манастир Милешево ако и немилом тирјанском руком порушен, показује у данашњем стању, и данас оно мјесто, гдје му је свето тјело почивало, познат је и данас Биоград и код њега Врачар, гдје му је тјело од тирјана спаљено.

Од славне лозе Неманића рођен, син моћног краља Стевана, окружен од младости угодностима и забавама, чему и каквој слави надати се није могао, да је у свјетском животу остао, коме не би срце од радости играло видећи толику славу и сјајност краљевског двора. Но Растко не допусти да га преварне сјајности свјетске обману, но млад онако склони се и ријеши, да све сјајности свјетске пред ноге Спаситељеве положи, и тако у најљепшем цвијету младости своје оставља без знања родитеља, царску палату, и упути се Атонској Гори, да тамо у оним манастирима у тишини и молитви себе Богу посвети. Љубави Творцу распаљен, не осјећа труд далеког путовања, него весео путује и долази у Свету Гору славном манастиру Ватопеду, ту прима чин калуђереки, и мјесто Растка добија име Савва.

Тебе старјешино и вас сва браћо ватопедска позивам и питам, ви сте најбољи свјedoци живота, ког свети Савва међу вама провођаше, ви сте свјedoци како је он по цијеле дане и ноћи на молитви стајао, како је радо и весело заповијести својих старјешина извршивао, како је често

са корицом љеба зодовољавао се, ви се дивисте понизности светог Савве, који, поред високог рода свог не понесе се, него се свагда као брат раван другима покизиваше. — Што се он већма славе и чести клонио, тим га је већма слава и чест тражила.

У то вријеме сједио је на патријаршеском престолу у Никеји мудри Герман, који се савјетима светог Савве склони, да цркви ерпској архиепископа дарује; разумни патријарх познавајући у светом Савви мужа мудра и побожна, да је он један за то високо достојанство, савјетима и молбом принуди га те прими сан архиепископски у граду Никеји, и тако он бијаше први Архиепископ ерпски. — Србија, која је онда под отцем му и браћом врло сретна била, да управу цркве у ред доведе, да побожне и вриједне сваштенике и учитеље свуда постави, да народ закону и и страху уче; 12 одабраних лица за Епископе постави, а сам се стани у манастиру Жичи.

Да је свети Савва допета велики муж и угодник Божји, свједоче његова велика добротина, куд год је пролазио, свуда је знаке милости указивао. — О великој милости његовој свједочи Јерусалим, гдје је двапут био, да се гробу Спаситељевом поклони, и ту богате даре црквама и сиромасима чинио, свједочи Александрија, Вавилон, Мисир, Синајска, Атонска Гора и све ерпске земље, које је све обишао, остављајући бједнима и црквама вјечити спомен милостиве руке своје. — Није дакле чудо, што се свуда држало, да је благослов божји на оном мјесту, гдје би се он показао; није чудо што су се људи отимали да га виде, и слатку и умилну бесједу његову чују; јер гдје је тај сиромаш, који помоћи код њега не нађе? Гдје болник, кога он својим благим ријечима не утјеши и не поможе му. — Овако великом мужу, не стидише се ни сами краљеви поклонити се, ни моћни цареви ријеч његову послушати; овако светог мужа, и краљ Бугарски Асен, када му у престолни град Трново дође, најсвечаније га са страхопоштовањем дочека. Ту се изволи Богу, те у том граду светитељ наш Савва опрости се од турског овог земаљског живота, и дана 14. јануара пресели се у вјечни бољи живот, одкуда и сад милостиво надгледа и молитвама својима код престола божјег помаже вјерне ерпске синове своје и сав народ ерпски, гдје се год налази.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Драга браћо! ми се радовати можемо, што имамо код Бога покровитеља нашег, од племена и рода нашег овако великог угодника и светитеља, зато не удаљимо се од науке и примјера, које нам он као аманет на земљи остави, нека нам је свагда пред очима, како је он за корист рода и просвјете себе жртвовао, како је милостивог срдца био и свуда подпомагао.

Те с тога и ја велдим драга браћо, угледајмо се на нашег светитеља и великог угодника Божијег, како је он свуда по Српству цркве и школе подизао, подижимо и ми по могућности нашој. Недајмо да нам наше крвљу стечене цркве и школе пропадају, него прегнимо свом душом и тјелом и гледајмо да имамо добре и ваљане

свештенике и дјетонаставнике, који ће нашу премилу дјечицу доброј настави и напретку водити, а народ српски по пут добра, среће и сјајније будућности упућивати.

А ти светитељу наш Савво! прими срдачну молитву и пјеније од људи твоји, од твоје душевно од тебе порођене дјеце, прими молитве, које ти пуни благодарности шаљемо вапијући: Да свемилостиви Бог твојим молитвама спасе српски род и дарује му љубави и слоге.

У *Дерсенци*, на дан 14. јануара 1892.

Говорио у школи:
Мита Ј. Николић,
срп.-прав. учитељ.

Бесједа на дан св. Ђорђа Кратовца.

Говорио 11. фебруара 1892. у манастиру Житомишљичу **Христифор Крстовић**, јеромонах.

Благочестиви Христијани и мили роде српски!

Када су наши стари, прије хиљаду и неколико година, примили вјеру Христову од Грка, они су примили од њих и оне свеце, који су дотле били познати, те су их у одређене дане славили, а славимо их и ми данас. Број тих сватаца умножио се је у току времена и са српским синовима, јер и ми смо имали богоугодни људи, који се са својих добрих дјела и правог хришћанскога живљења, удостојише Божије славе и посташе свети.

Кад је српска држава постала самостална и уједињена, онда су њезини синови стјецали великих заслуга, јер су по њој дизали цркве у којима се славilo Божије име, — у којима су се пјевале божествене пјесме у славу имена Божијег. Поред цркве дизали су школе, у којима су се училе свете пјесме и друге књиге, које су тада најпотребније биле. Међу такијем људима, — који трпише разне биједи и невоље, а извршујући то спасоносно и богоугодно дјело, видимо ми и самих синова српскијех царева, као н. пр. св. Савву нашег просветитеља и учитеља, који оставља раскошно накићене краљевске дворе, а ступа у скромну калуђерску ћелију, у којој је сав накит кандило и икона ког светитеља, који му служи за углед у његовом светом животу. Оставља свилене, златне и сјајне хаљине,

а облачи црну калуђерску мантију и расу, а са палицом у руци путује по земљама српским, по Балканском полуострову, — путује међу браћу своју и учи српски народ правилима вјере и хришћанског владања; подиже им цркве и школе, ће ће славити свемогућег Творца — Бога

Такових људи имали су Срби доста, и сви су постали Богу мили и угодни, јер су кроз цио свој живот радили оно, што је добро и Богу угодно, па за то су се и посветили, те ушли у ред сватаца, и ми их у одређене дане светкујемо, славимо и величамо њихова света дјела, која су чинили на корист цркве, вјере и народа.

Но осим овијех људи, који су дизали цркве и школе по српству и због тога постали Божијим угодници, Срби имају још и мученика, који су живот свој дали за православну вјеру и народност српску.

Кад је пропала српска држава са косовским бојем — кога Србин са неком зебњом спомиње — ми смо постали робови, и велике су и грозне муке биле, што их је јадни и биједни, али храбри и јуначки, српски народ сносно од нових господара — ага и бегова, — и од других непријатеља и душмана, јер:

„Све што му је најмилије било
Већ његово смјело бити није....
Бе бијаху куле и кубета,
Ту се дижу турска мунарета....
Ниђе мира за Србина нема,
Ниђе станка ни веселог данка....“

Ми млађи нараштај не знамо за ове муке и биједе, јер их нијесмо запамтили, али их знају наши стари предци, који су их све преко своје главе праметнули. Но све би то биједни, многотрпећи и јуначки Срби могли сносити и трпити, само да им ти нови господари дозволише подизати цркве, у којима би се Богу молили за спас своје душе и напредак домовине, али му ни то не би дозвољено, те :

„Мјесто цркви и храма сјајни
Што но Срби Богу подизали
Студен камен у пећини хладној
Бјеше олтар српским молитвама....“

Па ни у хладним и мрачним пећинама није Србин остајао миран, него би га злотвори његови баш онда, кад би клекао на кољена и подигао руке к небу да од Бога моли помоћи, извлаћили из пећине или из храма Божијег и свега га ханџарима расјекли, само ако се не би одрекао своје свете вјере, а примио њихову.

Таки људи, који се не уплашише пламеног ханџара, и вјере се не одрекоше, постали су Божији угодници и назвати су светим мученицима. Таковог једног мученика, драги слушаоци, славио и ми данас, а то је св. Ђорђа Кратовца, чију икону овђе видимо.

Сад љубазни моји, послушајте ме да вам коју укратко речем о животу тога поборника и мученика за вјеру православноу.

Св. Ђорђе родио се у Старој Србији у вароши Кратову 1497. год. од добрих и побожних родитеља Димитрије и Саре, који су га одњеговали у правој и истинској хришћанској вјери и побожности, као што би требало да и данас чине сви родитељи са својом дјецом, а не да их уче како ће ову или ону гадну ријеч рећи, као што тога има данас у већини, и погледаш ли у домове, гдје родитељи ама баш никакву пажњу не обраћају на васпитање своје дјеце у духу вјерозаконском.

Кад је св. Ђорђу било шест година, отац га даде у школу, гдје се дјете учило из светог писма, из књига црквених и из других побож-

них састава. Послије школовања и лијепа напретка у књизи, отац га даде на занат златарски.

Кад је мали Ђорђе занат изучио и добро у златарској вјештини напредовао, умрије му његов отац Димитрије, и Ђорђе оста по оцу сироче, на рукама своје мајке.

Укратко рећи : Ђорђе је напредовао у сваком знању и добром владању, тако, да му се ни по чем није могло познати, да је остао без оца својега.

У оно вријеме цароваше у Стамболу — Цариграду султан Бајазит II., а његови комесари, пролетаху у накрет све крајеве српске велике царевине, ловећи здраве, лијепе и стасите Србе за јаничаре.

Па пошто је и Ђорђе био младић здрав, раста висока и необично лијеп, а поред тога разуман и у сваком знању напредан, то се побојао да га неби Турци узели у двор свога цара, он побјегне у Софију и ту се настани код неког свјештеника Петра, занимајући се златарским занатом и читајући књиге побожног садржаја. Али се ни ту не може сакрити од њих, него они дознадоше за њега и послаше му једног софту да се препире с њиме у вјери, и да га како у њихову вјеру преобрати, али им то неиспаде за руком, јер их Ђорђе са помоћи божијом, побједи, и онај се софта посрамљен врати својој дружини, која јави Ђорђа суду и овај га позва и стаде наговарати да прими њихову вјеру, али он неће ни да чује зато, те га онда баце у тамницу. Кад је за ово чуо Петар, одмах је дошо у тамницу Ђорђу и ту га је храбрио да не клоне духом, и за њега се Богу молио. Сјутра дан опет њега изведу пред суд и сви турски научњаци препирали су се с њиме, али он умудрен и научен од св. Духа све их побједи, а они разјарени скоче на судије те га ови осуде на смрт, и то да буде спаљен. Које сад могао бити весели од противника св. православне вјере ? Нико, јер све су играли око Ђорђа, кад су га водили на мјесто где ће бити спаљен, баш као што то чини дивља звјер око свога плијена. Но ни Ђорђе није био жалостан и плачан, јер је знао да ће му мученички вјенац пасти на главу и да ће из овог варљивог и привременог живота у прави и вјечни живот доћи, за то се у путу на губилиште непрестано молио Богу да претрпи до краја, знајући за ријечи Христове : „Који

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

претрпи до краја тај ће се спасти.“ Кад је дошао до ватре, у којој ће бити спаљен, опет се гласно помолио Богу и онда буде бачен у њу, али сад је тек Бог показао чудо на своме мученику, јер он није могао изгорјети, зато они навале на њега са камењем и он умре, 11. фебруара 1515. али је опет тјело остало цијело и сјутра дан свештеник Петар, са још неколико побожних хришћана, опоји га и сахрани.

Ево драги слушаоци у кратко живота српског мученика, који може свакоме послужити за примјер и углед.

Он је мирно и са осмјехом на лицу претрпио мученичку смрт по примјеру самог Христа Спаситеља. Није викао на своје мучитеље и није их проклињао, него се молио Богу да им опрости, јер су обманути лажним учењем, није се са сузним очима растајао са овим сујетним свијетом, као што то чине многи грјешници. Угледајте се сад љубезни хришћани на мученика Ђорђа и његов прави хришћански живот нека вам он буде углед у вашем животу. Погледајте како он трпи мучења за нашу св. вјеру и народност

српску, па чините и ви тако, и недајте своје вјере и српског имета, јер нам је то аманет наших праћедова; погледајте како се он молио Богу за грјехове својих непријатеља и све им прашта, па чините и ви тако, јер то није хришћански, да са братом Хришћанином, а још Србином живиш у завади. Још је горе ако не прашташ уврједе и грјехе другоме, јер су велики гојешници они, који не праштају учињене им грјехе и гњев Божији пребива на њима; сам је Христос рекао: „Ако опростите другоме грјехе и вама ће преблаг Бог, а ако не опростите, неће ни вама опростити отац небесни;“ Ви очеви и мајке, видите како су родитељи Ђорђа одгојили и још као дијете утврдили у вјери христовој, па и ви одгојивајте тако вашу Српчад, и учите их да су тврди и постојани у вјери, и да бране све оно, што се зове српско, јер знајте да ће вас Бог казнити што их нијесте учили, ако они буду неваљали и покварени.

Сад дигнимо руке к небу и замолимо се св. мученику, да нам буде покровитељ и заступник код престола преблаготворца. **Амин.**

Пролог.

(Говорио мали **Марко Антонић**, ученик IV. раз. српске основне школе о *двадесетој* св.-савекој свечаности, коју је ове године приредила Српска омладина у **Прњавору**.)

Да сте здраво иштована господи!

Срце ми је милином зацјето,
Па потреса груди од радости;
Осећај се претвара у рјечи —
Те ми српску предочава прошлост.
И ја мален сад пред вама стојим,
А са пуном слаткопоја душом, —
Пак се сјећам Србинове славе,
Причам дјела светитеља Саве:

Одвек давно, — у времена стара,
А од Христа дванаестом вјеку:
Српска срећа лучом озарена,
Предаде нам *Растка Немањина!*

Расте Растко као бор зелени —
Син мјезимац великог жупана, —
Расте млађан на понос и дику
И свом роду наду свеколику.

Отац његов — велики Немања —
Често своје похваљује чедо,
У њем' види: зраку светитељства —
Израз прави душе побожности.

И Растко се опасао снагом, —
Мужанским се окити поносом,
А браћа му: Стеван и Вукане
С радосним га срцем сустреташе.

*

Велика је земља Немањина,
У њој никад не заходи сунце;
Срећан народ државе големе —
С усклицима поздравља владара.
А владаоц — витешки Немања,
Љуби народ као дједу своју;
Благостање потомству предаје, —
Снујућ наду у три сина своја.
И старцу је скиптар отешао

Мислима се дубоко предао;
 „Срећа трајна“ србинекога рода
 То му ј' жеља, — као и слобода!
 Мисли жупан и овако збори:
 „О Господе, са небесног свода!
 „Кад за увјек свој ти дух предадем:
 „Благослови до три чеда моја;
 „Подај њима јуначке храбрости,
 „Подај дјечи слоге и мудрости,
 „Па кад мене са свјета нестане —
 „Њих троице нек влада постане;
 „Па нек сретна држава им буде —
 „Нека слуша млађи старијега,
 „Нека Вукан поштује Стевана
 „А нек Расткоштује обојицу!“
 Свете рјечи из очиних уста,
 Разабраше три послушна сина
 У срце их себи урезаше —
 Штујућ бабу као светитеља.
 Али душа млађаног мјезимца —
 Друге снове о блаженству сњева:
 Та Растко је завјет учинио
 Да ће служит Богу и олтару. —
 Слуша бабу — а за пут се спрема,
 Њег не мами раскош ни богатство,
 Адиђари, ни камење драго,
 Нит очеви свијетли дворови:
 „Света Гора“ идеал му бјеше.
 Он ће своје користити роду —
 Ма не био у дворови сјајни!

*

У то доба оци калуђери,
 Сретну српску земљу походаше —
 Немањину двору доходише,
 Младог Растка спремна затекоше
 И собом га они поведоше.
 Тад говори Немањићу Растко:
 „Збогом бабо, збогом браћо мила!
 Дође доба да се растајемо,
 Јер сам Богу завјет учинио
 Па вас сада оставити морам.“
 Тако рече, „узор побожности,
 И одјезди у ту Гору Свету;
 Светогорци братски га примише
 И радосним срцем прозборише:
 „Добро дошо владаочев сине!
 Добро дошо Божји угодниче!
 Ти ћеш Српству као сунце сјати,
 Светитељем *Савом* се назвати.“
 Скиде Растко свилу и кадифу

И отпаса свијетло оружје
 Злато свлачи прнину облачи
 Ту прнину „монашку хаљину.“
 И од Растка назове се Сава,
 Свети Сава — свега Српства слава;
 Рад' његових светитељских дјела,
 Слави данас Србадија цјела!

*

Тај светитељ, тај Божји изабраник —
 Што се светом посветио чину,
 Бјаше сунце српског православља,
 У ком Српству просвјета се јавља.
 Он измири завађену браћу;
 Спасе народ од непријатеља,
 И поставши архиепископом —
 Настани се стално у Србији, —
 Туј подиже многе задужбине:
 Многе цркве, школе и болнице;
 Слово Божје свугђе приповједа —
 Учећ народ добру и врлини,
 А да лакше свето дјело буде,
 Он постави дванајет епископа —
 И тим српску православну цркву,
 Ослободи од страног уплива.
 Путујући кроз све српске земље,
 Народу је благостање спрем'о;
 Чврстом вољом и надом у Бога, —
 Он просвјети умље рода свога.
 Тад светитељ задовољан дјелом, —
 Ког спроведе по Божијој вољи —
 Пође на пут да походи мјеста,
 Којима је Спаситељ ходио.
 Поклони се гробу Христовоме
 И обиђе многа мјеста света,
 А пун светих мисли — успомена,
 Пође Сава милој отаџбини;
 Али пушта, смрца неумитна
 Срете Саву изван отаџбине,
 У Бугарској — у мјесту Трнову —
 Он испусти светитељску душу.
 Дух је Савин отишао горе,
 У престоље Господа вјечнога, —
 А спомен му свијетао остао —
 У срцима народа српскога!

*

Двје стотине и шездесет љета
 Савино је почивало тјело
 У дичном српском манастиру:
 Милешеву, — храму Божијему.
 Ал' кад паде српска царевина,

Бад утону српске среће сунце, —
 Синан-паша — потурица кљета
 Савино је сажегао тјело.
 На Врачару — близу Биограда,
 Дим се диже небу под облаке, —
 У том диму на све стране свјета
 Савин се је пеп'о развијео . . . .

И пепео светитеља Саве,
 Замириса широм бјела свјета, —
 А сви Срби његов спомен славе —
Славиће га још хиљаде лета!
Прљавор, 9. јануара 1892.

Саставио :
Ђорђе Н. Милић,
 мирјанин.

Мјесецу.

О, блједи мјесече, ти ноћников друже!
 Остави звијезде.
 Нека оне саме без твог сјаја трепћу
 Нек сјају и језде.
 На зрацима проби оне хладне раке
 Што јунаке крију:
 Љуте мученике српске витезове,

Нек им кости грију.
 Замијени тамјан... нек им је ласније
 До срећнији дана,
 Ој! кад' ће се оно и с мог болног срца
 Свалит' тешка рана!?
Рисан, 16. марта 1892.

Дионисије Миковић.

Спокојан човјек.

„Не поткорник зина, да
 придѣтъ клагла.“—Рил: 3. 8.

Срце му чисто — искрено бије,
 Ђе помоћ треба, ту се не крије.
 Свуда је први за добро д'јело
 Сваки му пос'о иде весело.
 Не да поштења и душе праве,
 Не жели злата не тражи славе.
 Свака му тварка мила и драга,
 А ђе је нужде... не жали блага.
 Народ свој љуби, за народ живи,
 За род не жали ни своје крви.
 Миље му душу напаја, слади;
 Једино само за народ ради.
 Презире лашце, презире клетву,
 А љуби слогу — слободу свету...
 Свака му ријеч слатка и блага,
 Срце му мирно, љубав му драга,
 На сваком мјесту, у свака доба
 Номаже „ништа“, избавља роба.
 Нодиже школе и здања многа...

Сјећа се увјек драгога Бога.
 Моли се Њему у сваком раду,
 Да Бог подари свакоме правду...
 Да сунце грије и б'једне људе,
 Да земне власти праведно суде.
 Ил' био богат, или сиром; —
 Јер свак се боји једнако грома...
 Нек се поштује велико, мало,
 Нека би сунце свакоме с'јало.
 Спокојно срце, спокојна душа
 Поштене р'јечи увијек слуша.
 Благо човјеку, спокојан ко је —
 Тај љуби Бога и љуби своје.
 На увјек живи име му славно
 Ма и у гробу свијетли сјајно.
 Свака се сјећа... Примјером служи,
 Благо увијек његовој души...
 Кол'ко ли само сиротних срца
 Захвалу шиљу до Вишњег Оца.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

Да њега прими у дворе своје,
 Ђе но се пјесме Вишњему поје....
 Спокојно жив'мо, о браћо драга!
 Па ћемо добит небеска блага.

Спокојан човјек миљем се дичи,
 Поштен му образ Вишњему сличи...
 Фоца, на Херцеговини 1892. год.
 Родољуб.

Писма с Горњих Леденица.

Од Дионисија Миковића. Браћи и господи Андру и Славомиру Ђурковићима.

I.

Горње Леденице, 1. јуна 1890.

Драги побратими!

Тридесето ме сунце грије у Леденицама. Знао сам да гора има своје чари али нијесам ни замислио суштину, којом плијени срце и поглед!

Она весела прољећња приморска зора, оно сунце, које смјешећи се промаља иза високи наши гора, па она прољећна ведро и тиха ноћ, коју расвијетљују милиони небесни канђела, не може се описати. А море? С тихог мора кад се дању у њему огледају лиснати врхови наших бријегова и у бајној ноћи кад га посребрне зраци блиједог мјесеца, и кад се у њему огледају трепетљива небесна тијела, не може да се око скине! О! Колико ме пут оно измамило на прозор, чим сам се стао придизати с болесне постеље, и било поводом, да благодарим свемогућему што га још гледам! О колико сам пут гледећи на њ повикнуо са св. пророком: *Велии еси гди, и чедна дѣла твоја и ни едина же мога докобно обдетъ къ пѣнию чдѣлъ твоихъ.*"

О, колико сам пут зажелио да ми одушци његови валова шкропе вјечно почивалиште посмртним остацима: кад Богу буде угодно да их гријехом обременена душа, остави, као да би им тада у гробу било ласније а душа ми на небу спокојнија. А, како силно дирне звук пјесме младог морнара, што с њега лети на крилима свјежег зефира, кад сиромашни морнар полази у туђи свијет трбухом за крухом! Чини се, као да га моли и преклиње:

Сиње море, пучине ти
 Не сили се бијесилом!
 Ни ми прави тешки јада
 Са бијесним твојим валом!
 Е је мени на срдашцу
 Доста јада големога
 Што остављам завичаја
 Вај драгости срца мога!

Све, све је то дивно! Али дивна је и горска прољећна зора, и бајна је горска ноћ! Чега у приморју недостаје тијем гора изобилује, опчарује и обратно! Човјек не може да се довољно надиви неиспривим дијелима Божијег свемогућства! Спуштајући се мислима у дубину непрозрива чудовишта што сама чаробност намеће, бори се с неизвјесношћу и под њом као мученик клоне; и прекао би под њом да га не освјежи нека благодет, која му се од невидиме руке, као мелем по срцу разлије: да се и на даље дивни дивноме што створи Најдивнији; и, да Му пјева и велича дјела колико може: кад за Његову славу смртни нема ријечи довољно.

Добра браћо! Кад вам нијесу била досадна моја писма с Доњих Леденица, него: „са свим мила и занимљива,“ . . . ево ме да вам пишем с Горњих Леденица.

Ја сам се, слава Богу, здрављем лијепо опоравио! Нека трава „из под ловћена, што ми у дућану, на Гржавцу, кувају, по упутству Р. М. на мене упливише тако, да ми умањује кашаљ, помаже слободном удисају, и повраћа глад. Она је тамне боје, широког перја, а по крајевима бодљикаста; мирис јој није тугаљив, али је силан да ми је неугоднији од онога, што имају многи љекови, које испијам по пропису мог љечника г. дра Л. Богдана! Кува се у води, обично у четвртини од литре, док пола изаври. Пијем је послѣје млијека обично у 8 сата прије подне. Имена јој у ботаници не знам, а Риста сам за

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

боравио упитати, а други нико овдје не зна, јер је он радо не проказује! Њезину горчину нећу лако заборавити.

* * *

На сјеверној страни парокове, како овдје кажу: „Калуђерове куће,“ простиру се „Горње Леденице.“ Оне граниче на истоку: до „Пиштета“, границе, између Ћесарије и Црне Горе; на западу: до више кривошијског „Кнезлаца“; на сјеверу: до кривошијског поља: „Дврсно,“ иначе: „Драгаљ“; и, на југу до ове куће.

„Горње поље“ најљепши је дио Горњих Леденица. Оно је нешто више од: „Доњег поља“ у Доњим Леденицама, али је и кршевитије на горњој страни, да се велики дио не може сијати.

Од парокове куће дође се кроз пет-шест минута парохијалној цркви посвећеној св. Параскеви. Код ње се на дан славе, т. ј. 26. јула, скупи лијепо број побожне Србадије обојег пола: из Горњих и Доњих Леденица, Горњих и Доњих Кривошија, Рисна и сусједних црногорских села, и ту се моли Богу по закону хришћанскоме, пјева лијепу српску пјесму, и игра лијепу српско коло.

Ова црква саграђена је у пољу на малом висоравњу. Основали су је Милетићи с Горњих Леденица год. 1647. Дакле прије 57 година, него што су Суботићи, с Доњих Леденица, саградили у Доњим Леденицама, на врху рисанског брда, цркву св. оца Николе.

Милетићи су цркву св. Петку саградили сувомеђом, и тако малу да је у њој једва десет особа могло стати. А Лазовићи, с Горњих Леденица, обнове је и продуже при кнезу: Саву Илину Лазовићу, који је назад 60 година, погинуо у „Марковом долу“ у Горњим Леденицама, кад је ћесарска војска, предвођена од Оравчана, дошла у Леденице, да казни лупеже, који су се с крађом славили и према њој као према највишој врлини поштовање осјећали! Ко није тада био лупеж, није био ни јунак, а ко није био јунак није био достојан српског имена.

Године 1856. постала је ова црква парохијалном за „Горње и Доње Леденице.“

Првог бокељског устанка, т. ј. године 1869. ову је цркву ћесарека војска грдно порушила. Она је тада остала без: крова, крета и икона и без свега! Два бакрена тањира, који су служили за нафору и скупљање милостиње, нашли се

касније у Луштици! Један Луштичанин нашао их негдје, па цркви мукте повратио.

Године 1870. наш милостиви цар, краљ и господар, Франц Јосиф први, дао је лијепо направити и ову црквицу.

Пошљедњег бокељског устанка т. ј. 1882. црква је ова опет грдно пострадала. Солдати су у њој коње свезивали, те је касније, кнез Шћепан, дигао из ње: преко 100 бремена ђубра. Милошћу Његовог ц. к. ап. Величанства цара, краља и господара Франц Јосифа првог, опет је са циглом покривена; а изнутра: оклачена и обијељена, а такође намјештен је иконостас с неколико икона. Године 1886. новембра 26. благословом Његовог Високопреосвештенства господина дијецезана Дра Герасима Петрановића, писмом од 12. новембра, 1886. бр. 1122 свршио је у овој цркви, обред: *обновљење храма и освећење иконостаса* покојни Стефан Перацић, парох и окружни протопрезвитер, у Рисну, уз припомоћ преподобног Јеромонаха манастира Бање Пахомија Кончаревића, администратора леденичке парохије; пречасног јереја Стефана Самарџића, пароха у Морињу; и скромног писца ових редака. А сјутра дан обављен је овај обред и у цркви св. Николе у доњим Леденицама.

Године 1888. црквено туторство направило је с прилозима побожних хришћана, једноочни звоник од лијепог и бијелог камена с Корчуле. Овај звоник коштао је 100 фиорина.

Звоно, које је одавно у звонику звонило бацили су га солдати са звоника пошљадњег устанка, па је пукло. На једној страни овога звона, чита се шљедеће: „MDCLXXVIII“

На другој страни звона насликана је Богородичина икона с Христом; и једна слика с брадом, бискупском шљаком и митром! Одма испод овога стоји натпис: „IOSBPO, PLATI. F.“

Звоно, које сада у звонику звони, веле, да је дар из Русије. Прича се, да је дошло из Русије дванаест звона, па их политичка власт, у Котору, зауставила, а касније владика, госп. др. Герасим Петрановић, извадио и по црквама подијелио, и од њих ово овој цркви удијелио.

Пошљедњег бокељског устанка, Леденичани нијесу ово звоно у цркви оставили, него га скрили међу кршима, под црквом. Солдати га касније нашли и понијели на тврђаву Леденице, а одакле послали на сахрану црквеном туторству у Рисну.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Црквено свето посуђе, одјело и књиге, што су усташи били пренијели у Црну Гору, цркви је све повраћено.

* * *

Около цркве свете Петке, налази се копалиште Горњих Леденичана. Гробови су без натписа и тако прости, да нема ни једне лијепе плоче да покрива посмртне остатке! Никаквог дрвета нема да прави хлада.

* * *

Ниже цркве св. Петке, налазе се двије мале поземљушне кућице. Њих дијели каменита скала, којом се излази у цркву. Саграђене су год. 1867.

Становници Горњих Леденица, приложили су за грађу ових кућица: клак и пијесак и сами су радили мукте. „Мајстора“ зидара, именом † Ива Антова Катурића, из Рисна, платили су с црквеним новцима; сав трошак износи около фор. 50.

Године 1869., т. ј. првог бокељског устанка, солдати су ове кућице сагорјели. Године 1870. парохијани их поправе с помоћу Његовог Величанства милостивог цара Франц Јосифа првог. Пошљедњег устанка такође су сагорјеле; и сад стоје без крова. О храму покрију их зеленим лиснатим грањем па се ту кува кава и спрема ручак за посјетиоце, који наруче, желећи да ту предане.

Пред овим кућицама лежи мала равница, на којој младост обојег пола, о храму, као што

већ рекох, коло игра и пјева: лијецу српску пјесму.

У првом колу нема женских; а у другом, које за овим сљедује, и женскиње га фата, нема мушких. Али у шупљини првог и другог, играју момци с невјестами и ђевојкама . . . Већ треће коло састављено је из мушких и женских. Тај дан би помислио да оvdје нема јада и невоље. Али:

Велики су јади наши

Преголеме нам невоље,

Ал' на жалост, кујемо их

И ми сами без невоље!..

Ово, оно, неправо је

Србу брату на свог брата

Па му право мора бити

Кад га рђа за врат фата!

Еј, Србине срећни сине,

Док не речем другче како...

Освјести се, јер напретка

Ти не можеш имат' тако...

Злобну завист и неслогу

Пошљи врагу у прђију

А пригрли љубав слогу

Да те јади већ не бију!

Овим ћу да завршим за данас а наставићу ако Бог да, у другом писму.

Рука Господња нек чува Вас од свакога зла!

Ваш побра и смирени богомољац јеромонах

Дионисије.

Крена слава.

(Из Босанске Крајине).

Ва славу иже ва Троице воскресшему истинному Господу Богу и Спасу нашему Иесуу Христу; ва премногија молви на умоленије пресвјатјей чистјей преблагословеней славније владицице нашеј Богородици присно дјеве Марије; силоју чеснаго и животворјашчаго креста господња; чест и заступленије чесних и небесних ангел бесплотних архистратига Михаила и Гаврила, Урила и Рафаила и прочих силъбесплотних. Ва славу и похвалу чеснаго и славнаго пророка и предтечи и креститеља Јовзна. Ва славу и чест свјатих славних и васехвалних апостол Петра и Павла и дванадесјат и седамнајест (можда седам-

десет) и прочих свјатих апостол. Ва славу и похвалу свјатих 4 јевангелиста Матеја, Марка, Луку и Јоана. Ва славу и чест свјатих свјатителеј васеленских Василија великаго, Григорија богослова и Јоана златоустаго и Јована милостиваго, и свјатаго Николаја чудотворца Мириликескаго, Кирила философа словенскаго и прочих свјатих јерархов; свјатаго Климента папи римскаго и Петра александрискаго. Ва славу и чест свјатих славних и добропобједних мученик, свесвјатаго апостола первомученика архидјакона Стефана, Георгија, Димитрија, Нестора, Прокопија, Пантелеимона, Меркурија, Киријака и Јулита, Тео-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

дора тирона, Теодора стратилата и свјатих петозарних мученик иже во Пекти пројазик; Евстратија, Мардарија, Аксентија и Евгенија и Ореста славнаго; свјатих 40 мученик иже во свјатих петозарних мученик Макавеј и свјатих бесеребрених и чудотворец Козми и Дамјана, Кирила и Јоана. Ва славу и чест и свјатих 318 богоносних отец иже во Никеи собор собраше и вјеру утврдише и нам закон предаше и ми вјеровахом. Ва славу и чест и свјатих преподобних и богоносних отец наших иже во преосвјаштих Антонија, Евтимије, Сави и Ануфрија, Атанасија атонског и Симеона сербског мироточца, и Теодосија обштежитоначалника, свјатих богоносних отец наших. Ва славу и похвалу иже во царје мученик Стефана Дечанског и свјатих новопросјавших сербских деспотов во подкриље фрушкије гори Михаила архијереја, Стевана деспота, Јоана деспота и свјатије матере Анђелије, и свјатаго цара Уроша младог, и свјатаго Стевана Штиљановића. Ва славу и чест и свјатих равноапостоли цара Константина и царице Јелене. Ва славу и похвалу иже во Бугарској земљи просјавших првовјенчаног краља Стефана и свјатих кралеј сербских Милутина, Драгутина, Владислава и сватаго мученика кнеза Лазара сербског. Ва славу и чест свјатих 4 звезде просјавших во Бугарској земљи Јоана риљског, Прокора пишког, Гаврила лесноског, Јоакима

и Анни сарадопољског, Иларијона анешког. Ва чест и похвалу свјатих праведних бого-отец Јоакима и Анни, Захарија и Јелисавети, Аврама же и Сари и вес свјатих. Ва славу и чест просвјетитељи и свјатих сербских и поморских Сави прваго архијепископа сербског, Арсенија и во вејех многољетних живот и спасеније господње домаћину, и оњех и вејех сабравшим се запрешченија и странаја чудеса к вама доносит повсегда, о свјаке злобе избавлен будет, запрешчајут дјаволе лукави Богом веседржителем господином саваотом, Христом сином Бога живаго, и преславним чудеси иже Христом чесних мучителством дјаволе разорив тридневним јего воскресенијем; ада пљениви, гроби испразнив, мртвија воздвигнуви, чермноје море жезлом раздјелив, маном синове јудине наситив, закон Моисеов неопалиме купине огнем, во пустини људи преведе о пламена, мисирског од руки не презден сохрани, от јегипта же давни час в људеј од страстију утјешај пророка, славу својего божества учеником на таворје показа, от господнија језики духа свјатаго ангелом раздјели дарова, од сјазанијем чеснаго Тому у ребра увјери, Лазара четверодневног из гроба воздвиже, хвалами хљебими многа. Амин.

Из збирке:
С. С. Стојановића,
српског свештеника.

Опис Рудога и његове околице.

Рудо мјесто, као стародревна касаба, обкољен је високим планинама, које са сваке стране окружавају га, стоји као у каквом кориту покрај рјеке Лима. Сјеверо-источно види се брдо „Ковиљац“, до њега к сјеверу Витковац, Кочине, Сирова гора, Варда, Стајишта, Врановина, западно Ревање према Пантан-брду; за тим прелазећи Лим са Реваља долази планина „Орлић“, између којих тече ова ријека, која се слива код Међеђе у Дрину. Јужно пак од цркве, парохјалног дома и финансијалне касарне зове се планина Градина, а до ње Рудине, Брдо, Превили према брду изнад Рудога, Воловица, Црљени, Омар више Витограба; Руђе више Косовића, затим Орлић више Полимља према коме је већ

казата планина Реваљ. Нижи висови који постоје испод поменутих планина, и који врло дивно према Рудом изгледају зову се: Испод Витковца — Родина, Росуље и Оруфица према касабн. Јужно пак Бјели рит, Ластва испод Рудина; испод Брда — Мердевине; испод Превили — Врховине; испод Тмора — Лисичине; испод Тморића — Варда; под Воловицом — Градина; под Омаром — Козловача; испод Руђа — Висуље, а испод Орлића — Сађавац. Затим означавајући околна села, која припадају Руђанској касабн односно трговачког промета јесу ова: Испод Ковиљца, село Луг; испод Витковца — Гојава, гдје се и побочна рјека тим именом назива и слива се у Лим, на којој постоје и воденице.

Испод Кочина село Кути; испод Сирове горе Пребидоли; испод Варде, Ресићи; испод Стајишта, Николићи; испод Врановине, Дуговјечи; Казина равна до Дуговјечи, а Краљево-брдо изнад Поља долази, преко кога иде пут у Вишеград. Са ове стране Лима постоје села: Златари за које се прича да се овдје негда вадиле златне руде, те се тога ради и ово мјесто зове „Рудо.“ За тим испод Тмора и Тморића, — село Страгачи; ниже идући к Рудом: постоји Бостаниште и Кућерине; испод Воловице — село Заграђа; испод Омара — Витиграб; испод Руђа, Косовићи; Почимље под Орлићем. И та села спадају општини Руђанској, а с друге стране Лима спадају општини Соколовачкој. Дрва, која могу употребљавати се за сваку грађевину, највише се могу наћи за сјечу у Тмору и Воловици с ове стране Лима, и то: букова, растова и церова дрва, гдје такођер жир добро роди, буков и растов, чега ради осим дивљи крмака, међеда, има и остале ситне животиње од звериња које доста штете наносе пољским усјевима, те неможе народ да се од тога одбрани. У Сировој гори преко Лима има такођер јеликовине, буковине и растовине; а у Варди, боровина сама; у Врановини од сваке врсте има дрва и за сваку потребу. Луч се највише доноси из планине Ремаља у Рудо Суботом на пазар, те одавде носи у Чајнице и Горажде, и тамо се препродаје. Рудо је на врло лијепом и прекрасном положају, тако да својим чаробним изгледом, а заокружено гореозначеним планинама и висовима, задаје врло романтичан утисак и удовољство за човјечанско посматрање. Ово мјесташице на извршеном положају постојеће, које с једне стране т. ј. сјеверно Лим окружава, а с друге побочна ријека, која се због свог спорога тако назива „Језеро“ а слива се на западном крају од Рудога, окрећући четири кола воденична, — у ријеку Лим, — лежи као на каквом малом полуострову. У њему има сада до 120 кућа већином мухамеданске вјероисповиједи, а до 16 домова Срба православне вјероисповиједи. Ово је негда морала бити велика варош, јербо саме развалине овога мјеста освједочавају. Било је 5 џамија доста огромне величине, од којих се и данас 3 мунаре виде, четврта је до темеља уништена, а пета и данас постоји, која служи, и налази се у врло трошном стању. Народно предање доказује да је Карађорђе у вријеме свог устанка из трешњеви топова оборио ове џамије

те се данас виде саме мунаре и развалине од овијех. Једна највише мунара, која се налази на западној страни Рудога на мјесту т. з. „Бресница“, озидана је од великог, тесаног и углађеног камена, за које народ говори да је од развалине српске цркве, која је постојала у старо вријеме испод села „Кућерина“ донешен и у џамију ову узидан. Сада се само познају старе зидине, гдје је била негда црква, и зове се мјесто „Црквина“ На жалост нико не зна казати ни који је храм био овој цркви. Ђуприја од камена, која је у Рудом на Лиму постојала, сада су само знаци од оних кула, на којима је ђуприја била. За ову џамију, која данас једна још постоји и која служи и ђуприју, која је била, градио је „Кара-Мустајпаша“, који је и у Горажду ђуприју правно. И данас налази се у Мутевелије његова вакуфнама, од свијех права на земље вакуфске које је џамија уживала све до Повлаће у Турској. Од старих времена у рукама Мутевелије налазио се џамијски један стари гвозден топ, из кога су се они више пута бранили са мјеста изнад Рудога, које се зове „Шанчеви“; и овај топ у вријеме окупације бачен је био у Лим. Но кад је вода била мала и плитка у 1886. год. началник пок. Мејага пливајући нађе га, и извади из Лима на суво, те и данас се њиме служе турци уз рамазан и о барјаму. Кад су 1875. Србијанци у вријеме устанка нападали на Рудо, кажу да их је тада овај топ одбранио. — Прије неколико вијекова прича се, да је Лим вода смрзнуо се тако јако, да се лед на Гривину у Омачинској општини загушио и вода се тако силно натраг повратила и Рудо тада поплавила, да се народ онда морао раселити, и највише настанио је се на српској граници, и од тог доба да се назива „Нова варош“ у санџаку Новопазарском. У то вријеме било је у Рудом 75 механа, а дућана и више. Вода за пиће доведена је кроз чункове испод Тмора планине у Страгачима све до Рудога на један сахат хода, од које се и данас у земљи чункови налазе. Врело одкуда је вода доведена зове се „Ограђеник“, и од камена била је сазидана чесма у Тмору, а данас оно корито од камена издубљено донешено је у Рудо пред тако звану „Мејагину чесму“. По свима дакле овим знаковима без икакве сумње тврди се да је била у старо вријеме велика варош Рудо. Што се тиче климата мјесто је доста здраво, премда би још боље

дјејствовало за здравље, да се може трека из језера рјечице искоријенити, те да бржим током вода одлази, јер ова вода особито љети шкоди здрављу, и има доста гушавих људи. На неким мјестима је врло дубока, да се дно неможе наћи, и она окреће воденице при утску у Лим, као што сам већ о томе на своме мјесту казао. У Рудом су врло лијепе баште, засађене шљивама, крушкама, јабукама и орасима. Од поврћа бостан врло добро роди, те са тиме промет имају овдашњи житељи са Плевљима кад роди година. Да је срећом овај предјел у рукама изображених народа насељен, то би било засађено виноградима, разним воћкама према овдашњем доста топлим климату, лијепим оградама, гдје би се могло пчеларство и свиларство одгајивати, плугом орати и т. д. Поговара се, а има и прилике, да ће се временом овуда жељезница проћи, да се споји са Митровицом у Косову, а то од Сарајева преко Горажда, Рудога, Прибоја, Пријеноља до Солунске пруге у Митровици, које су овуда инђири мјерили још за вријеме турске управе, и ако то буде, моћи ће Рудо доћи до свог првобитног и много бољег стања. Сада није јошт у свези ни са главном цестом и зато је народ јако без промета осиромашео. Неби с горег било, кад би се цеста везала са Вишеградом, да послије у свезу доведена буде и са Плевљима, јер овуда је пречи пут, него преко Увца и Пријепоља.

Од најновијих времена има се забиљежити да је Рудо последије окупације добило своју бољу значајну вриједност, јер је за ово кратко вријеме према оваком мјесту, врло много у напријед пошло се. Висока земаљ. влада дала је о своме трошку направити цркву и парохијални дом, који је неколико година служио за школу, а сада је кућа остала за цркву као стан пароха, док није нова школа у 1890. години у чаршији саграђена као комунална. Црква ова посвећена

је храму св. прор. Илије, и освјештана је 20. јулија 1886. године г. Митрополитом Игњатијем. А 1887. у јунију мјесецу добила је све нуждне ствари као књиге, одежде и друге украсе црквене од његова Величанства ц. и краља Франца Јосифа I. А међу тим добила је на дар од госп. Барона Ф. Николића два свилена барјака и двери царске. На ријечи Лиму дала је висока влада начинити нову екелу са гвозденим конопцем, која се на чекрку преважа, те служи као ћуприја према бив. старој екели, с којом се народ мучио дуго времена. У години 1888. на 1. окт. дала је вис. влада успоставити мјестну политичку власт „Испоставу“, окренувши под најближи котар вишеградски, а оцјепивши од чајничког котара, гдје је хрђавим и незгодним путем народ морао 9 сахати хода ићи к суду, а сада за 5 сати лако стићи може у Вишеград. Од како пак за то вријеме постоји овај садањи ефен. управитељ Бакаревић, уредио је Рудо са цестом као и сву овдашњу околицу. Дао је воденицу и ваљавицу за сукно за вакуфски рачун. Сада је одпочео овог љета цесту да доведе са Увцем у свезу, и пошто има искуства у инђинирској струци, то ће његовим настојавањем у идућој години бити довршена, ако му се додијели државна амела да на њој одрађује по 6 дана. И ово се има њему у заслугу приписати за његову приврженост над овим сиромашним крајем. Поред свега тога предлог је учинио земаљској влади, да се и ћуприја макар и дрвена на Лиму на старом мјесту на ново успостави, и надати се у будуће да ће то вис. влада, која очински води бригу о своме народу, жељу његову и народа испунити.

Рудо, 2. новембра 1891.

Саставио :

Михаило Ранковић,
парох-свијел.

Из Благаја на Тријебањ.

Црта с пута. Написао за „Источник“ В. М. Ђуковић.

Лањске године, на десетак дана пред Цвијети, дође ми житомислићки јеромонах препод г. Христифор Милутиновић, који бијаше својим послом пошао у Каменицу (своју парохију). Баш

у тај мах сјеђаше са мном мој познаник и пријатељ, седамдесето-годишњи старац Спасоје Скочајић, посједник, који ми причаше свој сан, како му је дошао у сну калуђер и рекао му, да оде

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

у манастир Тријебањ, и да ће му очи проћи. (Спасоје имађаше „бијело“ на очима). Уз тој још прискочи и честити отац Христифор, те одлучисмо — ако Бог да о Цвијетима на Тријебањ. Баш, и ако нијесам имао намјеру обаћи тај манастир, али ме причање г. јеромонаха о поменутом манастиру, толико занесе, да бијах готов одмах поћи, јер ми рече, да ћу важних старина видјети, које ја баш радо и испитујем, те саопштавам у по који српски лист. Истина, нијесам никакав археолог, или старинар, да се у томе добро разумијем, ал' што знам, то и мећем. Дан по дан, дође и онај час, кад нам требаше поћи. Коње смо већ имали, а у бисагама спасојевим, није фалило „руменике“, велико-мученице секе“, једре бунске рибе, а и оне „женске муке — пите“ Рекав: „Збогом!“, пођосмо у 2¹/₂ сата по подне пут Буне. Пут нам бијаше врло угодан. Златно сунашце шиљаше своје топле зраке на нас, тихи вјетрић попухиваше, а умилно појање раденика олакшаваше нам пут.

За 1¹/₂ сат стигнемо на Буну, а отален управо убавом Ходбином, кући ходбинског „главара“ Савве Стевића, јер нам рече преподобни г. Христифор, да ће нас тамо чекати, па ћемо отален заједно к манастиру. Тако и би! Дошав к „главару“ нађемо тамо „нашег оцу“, јер „главар“ тај дан слављаше „крено име“ — ту „српску славу“. Уљегнемо унутра и честитамо Савви и „стопаници“ му њихово „свето крено име“, па се са сваким упитамо за здравље и сједнемо. Истом, што смо сјели, а ево ти „домаћина“ с великим ибриком каве, те нас њоме послужи, а кашње вином и осталом „креном ђаконијом“. Чисто си могао примјетити, да се брат Савва весели, што смо га походилили — макар и узгред о његову креном имену. Е, тако ти је брате Србе и Српкиње селе код нас о креном-имену. Та и иновјерцу су тај дан врата отворена, а камо ли не би била брату Србу! Па тек, колико уживаш, кад чујеш опе крене здравце: „у добар час“, у „бољи час“, у „славу св. Троице“, за „здравље брата домадара, домаћина“, за „живоначалног крета“, „сужњих и невољних“ и т. д., па онда гуслање јуначких српских пјесам (у чему се Херцеговци и Босанци особито одликују), е, онда чисто уживаш, чисто те нешто диже у више сфере Српства и лијепог нам православља. Али, на жалост, канда и у томе попуштамо, па мјесто нашег лијепог креног имена, славимо некакве

имен-дане, рођен-дане, како је то добро примјетно пречасни госп. Васа Поповић, прото, о чему је у једном броју нашег вриједног „Бос.-Херц. Источника“ од ове године и проговорио, разјаснио нам важност креног имена и преклиње нас да славимо крено-име, а манемо се некаквих новотарија. Боже дај да ријечи г. проте уроде добрим плодом и не остану „глас вопијушчаго в' пустињи.“ — Нека ми не замјере штов. читаоци, што се мало од свог циља удаљих, али ме на то и нехотице нађера моја српска жеља, да се и ја придружим ријечима вриједнога оца проте, те закунем сваког брата Србина и Српкињу сестру, да не попушта од своји лијених народних обичаја, а особито слављења креног-имена, тог знака нашег лијепог Српства

Захвалив се дакле усердно брату Савви на угошћењу и пожелив му, да много љета буде славио своје св. крено име и пра-праунуци након њега, пођемо с нашим обљубљеним г. Христифором даље. Сад већ не могадијасмо на коњима ићи, јер је пут узбрдит; дадемо коње калуђереву ђаку Аћиму, а ми полагамо пјешнице уз брдо. Више од 1/2 сата ишли смо уз брдо, чему смо се ми Херцеговци и научили, а и занимљиво причање г. јеромонаха, па старине Спасоје олакшаваше нам пут. Превалив тај крш, сиђемо у долину — зелене Дубраве, кроз које смо пуна два сата јашили, и које су нас својом романтичношћу чисто занијеле. Та у кршној Херцеговини свега можеш наћи и крша и романтичних предјела. За ове китњасте Дубраве рече ми „оцо“ да су „во времја оно“ биле својина славних Милорадовића, а сада припадају некаквом Асан-Агићу.

Прошав „зелене Дубраве“, за 1/2 сата стигосмо на манастир Тријебањ, ту славну задуж-Радоја Милорадовића. Пошто смо касно дошли у вече у манастир, то га не могах разгледати, него оставих за сјутра, а одмах пођемо у цркву, целивамо икону Вознесења Господњег, а г. Христифор отпоче „вечерњу“, гдје сам ја за „налоњом — пјевницом“ пјевао, а „оцо“ ми помагао. Пошље „вечерње“, одемо у калуђереву ћелију, гдје нас ибрик каве дочека, коју по истилаху пошијемо, а мало кашње устанемо и молимо се Богу, па за вечеру. Пошто је овај манастир одаљен од села, то се не може ту пишта наћи за јело, јер ни дућана ту нема, то извади из својих бисага старина своју брашњеницу, а опет

отвори и г. јеромонах своје бисаге, те све саставимо и на једном постаде пуна софра, а вина — разумије се — није фалило. За вечером смо се врло пријатно забављали. Г. Милутиновић подигне врло лијепу здравицу, у којој нам захвали, што смо се потрудили доћи помолити се Богу у овој св. обитељи неумрлог Милорадовића, напоменув, да ће му особито мило бити, ако и у будуће будемо ову св. задужбину походили.

На тој врло симпатичној здравици, захвалим се г. Милутиновићу, напоменув, да ће ми долазак у ову обитељ остати у мојој милој и златној успомени, јер заиста то ова обитељ и заслужује (како ће се кашње видјети), па се онда ердачно захвалим госп. јеромонаху на његовом труду, кога око ове св. обитељи улаже, како би што боља, што виђенија, што напреднија била.

Исто тако захвали се и врли старина — мој сапутник С. Скочајић г. Милутиновићу на подигнутој нам здравици од стране његове. Пошље вечере захвалимо се Богу, па развеземо говор о Тријебњу с преподобним, који нам је у кратко изнио историју овог манастира, о којем ћу кашње, што чух и видјех штован. читаоцима изнијети. Пошље тога отпјева г. јеромонах умилним гласом „вознесенски тропар“ и још неке наше умилне прквене пјесме, у чему сам и ја судјеловао, а кашње почнемо „Онамо, онамо,“ „Радо иде Србин у војнике“ и друге умилне српске пјесме, па кад још поче старина: „Змај прелијеће с мора на Дунаво“, е, онда, доћи да видиш братског весеља. Тек у 11 сати ноћи легнемо спавати, а г. Христифор даде ми своје тако-зване „саланцаке“, који ме брзо успавају.

У јутру у 7 сати пробудише нас милозвучна звона, која нас позиваху Богу на молитву, а и пјевање сеоског народа, који из околних села бијаху дошли храму манастира. Отпоче „јутрења“, па се сврши, а кашње изађемо из цркве, и причекамо „литургију“, док се још народа искупи. Свијета је обојег пола све више и више придолазило, те се већ у 9 сати отпоче и „литургија“, која је трајала до 11 сати. За пјевницом сам ја пјевао, а помагао ми један младик са села, кога је доста добро црквеном појању научио г. Милутиновић, на чему му и од мене хвала, кад се тако за своје вијерне парохијане труди, коме су опет они много захвални, јер и сами увиђају доброту и труд свога па-

стира. Тако и ваља! Гдје је парох у љубави с парохијанима, тамо све цвјета, тамо све напредује. На против, гдје се не слажу парох и парохијани, тамо све пропада, тамо се све рупи и обара, јер није за бадава казано: „Слогом расту мале ствари, а неслога све поквари“, и, „Гдје је слоге ту је и божијег благослова.“ Пошље „литургије“ попијемо каву и по 1—2 „мученице“. Г. Христифор читао је некима молитве, дјецу крштавао и т. д. а ја сам за то врјеме разгледао цркву и што је било важније прибиљежио, па ево сада, што чух, видјех и прибиљежих о овом славном, стародревном манастиру износим пут јавности, кроз наш много-цијењени лист „Источник“:

І. Опис Тријебња и приповиједање госп. Милутиновића.

„Тријебањ“ налази се у врло романтичном предјелу, на једном брежуљку. Свега има 6 православних кућа, 20 римо-католичких 10 мухамеданских. Према су 3 различне вјере, али се ипак сви међу собом љубе, поштују и потпомажу. Како православни, тако и римо-католици, славе крсна имена као: Петров-дан, Ђурђев-дан, а по највише их слави: „Никољ-дан“. Народ је веома побожан, а у врачарије много вјерује, као и по осталим градовима и селима Херцег-Босне. У тријебањској јафти има 15 живих вода и неколико омањих села, која припадају тријебањској јафти. Црква се отвара 12 пута у години и то на: Јован-дан, Задушнице, треће и шесте неђеље великог часног поста, на Спасов-дан, Видов-дан, Илијин-дан, Никољ-дан, Велику Госпојину, Арханђелов-дан, Петров-дан и Преображеније Господње. Народ се окупља из столачког котара о Великој Госпојини, а других благодана из: Козица, Пијесака, Локава, Ходбине, Брда, Јасене, Жуберина итд.

Основатељ цркве јесте Радоје Милорадовић, — „Војвода Храбрен“. Шта је био Милисаву Милорадовићу, основатељу манастира Житомислића, не зна се, али се прича, да му је био рођени брат. Народ прича да су имали још једног брата по имену Радослава, за кога веде да је начинио цркву у Ошаницама (котар Столац) и ту погребен. У „Гласнику земаљског музеја“ од ове године, књига I. на страни 40. има чланак: „Ošanić kod Stoca.“ Priopćili Kosta Hörman i V. Radimsky, у коме чланку има опширно о оша-

ничкој цркви и основатељу јој Радославу. Штов. писци веле, да учени Дучић криво вели „Ошевић“, а мени се чини, да ће криво бити и „Ошанић“, него ће бити — мислим — најправилније речено: „Ошанице“, како ми рече преподобни г. Христифор Милутиновић, јеромонах житомислићки, који ту цркву и послужује, а тако сам и од народа чуо: „Ошанице“. Исто тако, криво веле, учени писци, да је манастир Житомислић саградио Милош Милорадовић, кад је знано, да га је саградио Милисав Милорадовић, кога се слика и данас чува у Житомислићу. У осталом, свакако је вриједно прочитати поменути чланак у вриједноме: „Гласнику земаљског музеја.“

За тријебањску цркву веле се да је била придворна војводе Радоја, у којој је служио „Поп Никола од Тријебња“, као што то стоји и у „Општаку“, налазећем се и данас у манастиру Житомислићу. Да ли је црква страдала позитивно не зна се, но, кад је куга морила, остаде црква пуста, јер се народ испред куге уклони. Други пак причају, да су је тога времена злобни Турци похарали, попалили и иконе пушкама нагрдили, а у цркви да су своја говеда спраћали. Године 1815., кад је куга престала морити, црква би пограђена, од кога се времена и дан данас св. божанствена литургија у њој поје, а побожан српски народ Богу се моли. Неописана је штета што су ову цркву Турци похарали, јер је сва живописана и то једино она и „Миљешевска на Херцеговини“, што је ова црква много изгубила, јер су ликови светаца накарађени, једном је свецу рука измрљана, другом очи пушком пробијене и т. д. као што ће се видјети у опису унутрашњости ове цркве. Од калуђера — колико се зна — послуживали су ови:

1. Симеон Миљковић, родом из Далмације, гдје је у своме родном мјесту и умро, а укопан под дубом у манастиру Житомислићу;

2. Јосаф Радан, родом из Жилева, у котару невесињском, а укопан у Житомислићу;

3. Пајсије Периновић, Мостарац, укопан у Житомислићу;

4. Софроније Вуковић, родом Мостарац, пренешено му тијело у манастир Завалу;

5. Тодосије Веселица, садашњи архиман. манастира Миљешева, родом Мостарац;

6. Јованије Џонгел, родом из Попова, а укопан у Житомислићу;

7. Серафим Перовић, садашњи Митрополит Херцеговачко-Захумски;

8. Симеон Тодоровић, игуман житомислићки;

9. Герасим Јовановић, садашњи игуман душки;

10. Христифор Милутиновић, јеромонах житомислићки;

11. Прокопије Вуковић, који је не давно умро у шехер-Мостару и укопан у Житомислићу.

Овај је манастир походио и по који пут у њему служио, учени г. Нићифор Дучић, архимандрит, који је о овоме манастиру писао године 1861. у „Српско-далматинском Магазину.“ Да би штовани читаоци имали потпуну цјелину и историју овог манастира, пренијећу из Дучићевих „Књижевних радова“ (које је почео издавати) све, што је писао о овом чувеном манастиру.

Оволико о манастиру Тријебњу и приповиједаћу г. Христифора о истој, а сад прелазим на:

II. А. Опис цркве (из нутра).

Црква је у облику крета начињена. Од прага при улазу у цркву до прага св. олтара — жртвеника има 5.5 м., а ширина је саразмјерна висини. Са обје стране цркве налазе се двије врло fine пјевнице, а за пјевницама налазе се неке црквене ствари као: наслоњ за св. Еванђеље, апостол, кадоница, свијеће и т. д. Црква је висока 5 м. и сведена, а горе у своду насликана је Богородица разкриљених руку, гдје јој са стране стоји: М. Р. С десне стране, стоје покрај ње Евангелисти Матеј и Марко, а с лијеве Лука и Јован. Богородица је добро очувана, а живописана је: мавеном, црвеном и смећом бојом, а по рубовима је гајтан жуте боје, а исто тако и вијенац око главе јој. У св. олтару налази се св. трапеза у облику кружнице, којој је обим доста голем, а на њој се налази: св. Еванђеље, крет и 2 чирака од гвожђа. С лијеве стране св. трапезе, налази се проскомидија, обојадисана масном бојом, на којој стоји „Чин совершенија Проскомидији“ и 3 иконице и то старе и поцијепане. Покрај проскомидије налази се пенџерић за којекакве ствари. С десне стране зида у олтару налази се издубина у којој је насликана Богомајка раширених руку црвеном бојом бојадисана, а око главе јој жут вијенац. Под Богомајком насликан је св. Никола косе и браде црне као и лица црнкаста, а епитрахил му је зелене боје са 3 црвена крстића. Прама Богородици налази

се мало на више И. Х., а око њега 4 анђела. И. Христос, као и анђели намазани су црвеном бојом, који врло лош утисак на човјека чине. Све слике у олтару доста су добро сачуване. Иконостас је висок 5 метара, а толико исто и широк. Исти је од дрвета. На врху иконостаса издигао се дрвени крст, а испод њега иконе Спаситељеве, Богородичине, иконе неколицине светаца и светица. Престолна је икона Спаситеља и Богородице а за њима неколико иконица светаца. Пред иконостасом, налази се дирек и на њему 5 малих јефтиних кандила, а више врата св. олтара, налазе се два стаклена кандила ружама искићена. У опште, црква је с утварима врло сиромашна, а како не би и била, кад се само у години 12 пута отвара, а сељака што дође о годовима, и то је с малом изнимком сиромашно.

Од деспе пјевнице за једно $1\frac{1}{2}$ м. — близу средине цркве, налази се гробница, у којој се налазе земни остаци основатеља овог манастира Радослава Милорадовића. На плочи нема никаква натписа, а велика је преко 1 м. Више гробнице, на десном зиду, налазе се 3 моване слике и то Исуса Христа, коме више главе стоји ово:

$\begin{array}{c} \text{IG} \quad \text{XG} \\ \text{G} \quad \text{H} \end{array}$

Ова Спаситељева слика доста је покварена, па и читав низ слова сав је измрљан, што ми бијаше врло жао, као што ми рече и г. Христифор, да и ученом Дучићу врло жао бијаше, што не могадијашето прочитати, само једва разабрах ово: „**Г. ЕРХ**“, што би значило: „Воевод Радослав.“ До Исусове слике стоји слика св. Николе, коме више главе стоји:

Г.Т.Ъ. НЪКОХd€: П:

Покрај св. Николе, налази се икона Радослава Милорадовића. Глава му је врло голема, коса дуга и црна, очи и обрве врло големе. За очи је врло карактеристично, јер су тако големе, да је то заиста нешто страшно! Брада густа, а хаљине све дуге и црвене; рукава оба зелена, а по хаљинама налазе се црне пеге. Ноге су доста големе, а на ногама су му као чизме половне, које доста наликују на обућу брата му, славног Милисаву, основатеља манастира Житомислића — Славни Радослав (Радоје) држи у десној руци покварену црквицу. Више главе стоје 3 реда. У првом реду стоји, које једва могадијаж разабрати ово:

I. ред: **ΠΕ ΠΓΕΙ...: † ... Γ.....**

II. ред: **Κ.Ъ†Γ. ΟΓ. ΠΤΕΧΙ.**

III. ред: **ΚοεΚΟΔЯ РАДО ::**

„Војвода Радоје.“

Отац Христифор рече ми, да она прва два реда не могадијаше до данас нико прочитати, па ни сам учени Н. Дучић, тај српски научењак! Узрок је овоме, што су писмена измрљана, које од насилничке руке, а које због зуба времена. Штета! На зиду више црквених врата, измолвано је „Успеније Пресвете Богородице“, а око ње Апостоли, које је тирјанска рука покварила и изгрдила. На лијевом зиду до пјевнице је слика Спаситељева, а до њега узбуркано море с лађом. Под морем, налази се пакао, у коме је измолвана ватра, у којој се људи муче. Унутри у паклу стоји ово: **ХОЛНИЦИ**, мало даље **КЯ-ЛИАТНИЦИ**, над „блудницама“ стоји „блудник“, а над „јеретицима“ „Еретн“. Ова је слика такођер доста покварена. Из „пакла“ долази слика „раја“, више кога пише:

Р.ЯП ЋГОсVЖЄИИ..... † †

У сред раја стоји Богородица раширених руку, до ње воћка, до воћке **АВРАЯ** (Авраам), а до њега воћка, до воћке слика Исака, до Исака воћка, до воћке слика Христова. Више „раја“ и „пакла“, налазе се слике преподобних, праведних, мученика, велико-мученика и т. д. ал је то већим дијелом покварено, измрљано и и куришумима изпробијано. Ова ме црква и нехотице опомиње на она бурна времена, кад је полу-мјесец владао и рушио све оно, што је Србу најеветије, што је Србу најславније.

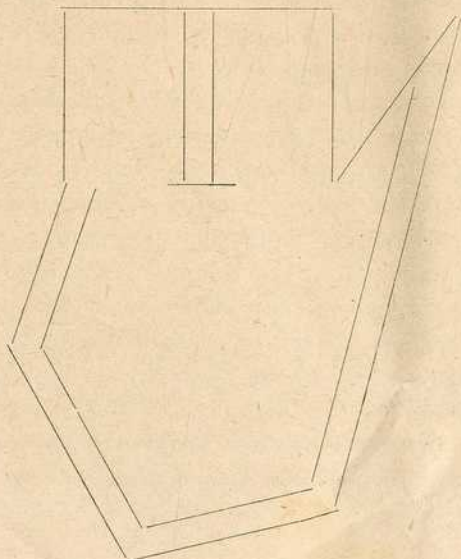
Описав цркву из нутра укратко, примјетити ми је, да би било врло нужно, да се наши дични Мостарци побрину, те ову — заиста красну — цркву мало поправе и црквеним утварима боље снабдију, јер је то задужбина славног Милорадовића, потпуно заслужила, а није ни право, да овакову дивну цркву нашем немару предамо. На даље ваљало би, да честити Мостарци бар једном-двапут у години походе ову цркву — као што походе манастир Житомислић о Благовијестима и Тројичину-дне и материјално је обогате, та да јој се што прикупи добара — земље, од чега би се ова црква уздржавати могла.

Увјерен сам, да многи и не знају за сиротињу ове св. обитељи, а други опет не знају, да ова св. обитељ мало већу пажњу захтијева. Ко у ово двоје не вјерује, нека оде, пак нека се освједочи, да је ова св. обитељ сиромашна и нашем немару предана, што никако не би смјело бити, а ко није видио природних љепота, ко не зна, што је „земаљски рај“, нека пође к манастиру Тријебњу, па ће видјети! Тога ради, браћо Мостарци, и остала дична Србадијо, обратимо мало већу пажњу око манастира Тријебња, јер тако ћемо се одужити светој сјени неумрлих и славних племића херцеговачких Милорадовића. Слава им!!

А сад прелазим на:

III. Б. Опис цркве (с поља).

Црквена авлија (двориште) дошла је на округалац, а ограђена је зидом у висину 1.5 метра. Зид је доста добар. На сред авлије, налази се једна плоча 2.5 метра дуга (ширина саразмјерна). Одозго, по крајевима плоче, израђене су врло fine гране, а по средини је једним зарезом преполовљена. Отац Христифор рече ми за ову плочу, да се прича, да под њом бораве вјечни санак двојица славних Милорадовића, а који — Бог би свети знао! Мало даље од ове плоче, налази се иста оваква плоча, у које се на врху налази „мач“, а доље „нож с корицама.“ Изрези су око ње, као и око оне прве. Од ове друге плоче, налази се опет једна мало мања с истим изрезима. На четвртој пак плочи, која је близу ове, налази се опет мало по већа, више које се разграно високи јаблан, а на плочи, налази се овај знак:

Прама овој плочи, налази се такођер опет једна друга, мало мања од ове пошљедње. На свима овим плочама, не могах никаквих натписа наћи, а да је било љепше вријеме, могуће, да бих могао што и наћи, јер вријеме бијаше кишовито.

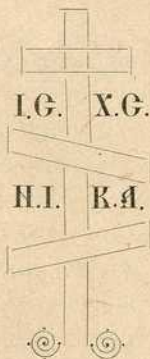
По моме мњењу, ове плоче, нијесу без какве вриједности, тим више, што је овај манастир стар.

За црквом, налази се гробница са двије плоче. Гробница је дуга 9 педљи, а широка 8. Отац Христифор рече ми: да се не зна, ко под њом борави вјечни санак, само се то зна, да је врло стара. Натписа нешто има, али, на сву своју радозналост, не могах ништа прочитати — ама баш ни једног слова! Ниже овог гроба, налази се још један мањи, за кога вриједи све оно, што рекох за први гроб. Пред првим каменом, односно плочом, налази се велика софа, којој је обим до 20 метара, а у средини исте, налази се врло велики бријест, за кога веле, да је старији од оног житомислићког. (Житомислићки је стар преко 300 година). Ја и још један Србин сељак ухватисмо се за руке, те обгрлисмо овај стародревни бријест, па ипак нам остаде празнина. Даклен нас двојица не могосмо га свега загрлити! Хеј! Кршна Херцегова земљо, ала се у теби свашта наћи и видјети може! — Спрам ове софе, налази се у углу опет друга омања софа у виду пачетворине, којој је обим мало мањи од оне прве. На средини, поносито се издигао опет други бријест, који тужно гледа у свога колегу, а овај му прича „ерпску славу и ерпске јунаке;“ прича му за славне Милорадовиће!

У противном зиду опет софа у виду полукруга, а на њој се разграно бјелкасто-црвенкасти јоргован, око кога се обавија зелени бриљан, као сека око свога милог браце! Мало ниже ове софе, налази се скромна калуђерова ћелија, у којој отац Христифор, кад дође, обитава. Над вратима црквеним налази се плоча, на којој врло финим старословенским словима пише: да је тај храм дао поправити давно-упокојени неки Гаврило Мијатовић, родом Мостарац. Бог да га прости и помилује!

Врата су пак црквена гвоздена, а на једном канату стоји ово:

WWW.UNILIB.RS

Овај изрез — види се — није стар, ал' га за то овдје пренесох, што ми се фигура врло допаде.

На предњем пак зиду цркве, с лијеву страну и то при крају, стоји ово :

Р. М Чита се : Радоје Милорадовић. 1701.

А одма, у истом реду стоји ово :

„ІСѠС. СИ ЕТИ И БЖВНИ ХРАМЪ ЕТЦ НИКОЛИ. СЗИД СЕ И ОБНОВ ЛѢТО ЗЛВ (7042=1534.) ТРЪДИ ЖЕ СЕ СЪ СВѢТЪМ ХРАМЕ ВОЕВОДА РАДОЕ.“

Што би на српски значило : „Исусе Христосе.

Овај свети и божанствени храм св. Николе, озидан се и обнови године 7042.—1534. Труди се (т. ј. основа га) о св. храму, војвода Радоје.“ Овај натпис не могах никако прочитати, него га извадих и књиге : „Књижевни радови“ Нићифора Дучића стр. 100.

Ово би био мој опие Тријебња, уз кога још додајем 2 фермана, која сам добио од преподоб. госп. Милутиновића. Ови се фермани налазе у манастиру Житомислићу на турском језику (у оригиналу), кога је дао превести на наш лијепи српски језик госп. Христифор, и кога овако саопштавам, како га добих написана, не поправљајући ништа. Нека је ердачна хвала госп. Милутиновићу, који ми посла препис ових фермана, јер ће исти још боље поунити мој путопис и опие ове цркве.

Поменути два фермана, не хтједох објашњавати, јер ће и сами читаоци разумјети, шта се хоће с овим ферманима, а и отац Христифор, не знаде ми ништа више рећи, него што стоји у овим ферманима.

Ево дакле превода тих фермана :

Превод :

Мехмед, кадија Намјестник у котару Благају, писао Боже опрштење.

(А. С.)

Житељи, села Житомислића од благајског котара ступили су у Шеријатски Суд (превишњу сједницу) те су при сувочењу раје Вука и Стојана настањени у Тријебњу против њима изјавили будући да су туженика стародједови запосједнућем од (фетуха) оградиле на четири дирека једну цркву којој су зид подигли а унутрима слике извјешали (т. ј. туженици) и обојили тога ради питамо да се те острани.

Тужени при упиту занијекајућ одговорише : нашу цркву како су је наши стародједови саградиле тако и стоји а ми ништа промијенили нијесмо на обистињене пријаве од истих житеља затражени су свједоци који су прибавили као поштене Мухамедовце Хамзу Балији, Бехрама сина Сулејманов и Алију Абдијина, који свједоци освједочише нами је познато да је речена црква на четири дирека сграђена ми овако освједочимо, који се свједоци примају и пријављења услед захтјева би написано те захтјеватељу да је се који може до потребе при очеvidу показати, све би написано.

На дан свршетка мјесеца рамазана 1022. г.

Свједоци : Халил бег Алам Спахија Хаџи Дервинш. Мохмед син Сејди Мехмед и Бали син Четхода, Али Четхода.

Ферман !

Од Милорадовића земље, која се налази на Тријебњу.

(Превод фермана)

Херцеговачког Санџака Мутисарифу и Благајском кадији, од доње Нахије преставши нам по нашем Ферману Вуко и нама арзохал предавши. Истој нахији пренадлеже се село Тријебањ, земља налазећа се отцем му Вујом прије 20 година, обрађивано, искривано, десетина давала, на ничијег права у њој неимајући. Од истог села Хаџи Асан да има његова једна Њива, такову тужбу поднесавши нам, ми видећи да није Асаново право од толико времена да се нисте усудили узет му дати, по нашој пресуди дозвољавамо и пресуђујемо да ову ствар добро извидите по прописаном од толико времена у њиховој власти бивши и на то истините Тапије имајући, како ће истог Асана право бити зато и после процеса да се нисте усудили узет му дати, зато ви и опет препоручујем да ово нашем савјету складно сједуете. —

Мјесеца Ђемазијул=Ахира 1029.

Бво преписа о манастиру „Тријебњу“, извађена из књиге: „Књижевни радови“ Нићифора Дучића, архимандрита:

„У столачком су округу ове цркве:

1. На Тријебњу (село) на једном брежуљку у Дубравама храм св. Николе.

Ову је цркву саградио како сам већ споменуо, војвода Радоје Храбренић или Милорадовић. То се дознаје из урезаног записа у камену на лијевој страни цркве с поља. Запис је са скраћеницама; слова су доста изтрвена и уликшај зарасла.

„ІС† ХС. СІН СТИ И БЖСТВНИ ХРАЊИЊ ГЋИ
НИКОЛИ СЗИД СЕ И ОБНОВИВ ЛѢТО ЗЛІВ (7042=
1534.) ТРЪДИ ЖЕ СЕ СЪ СВѢДѢЊИ ХРАЊЕ КОЕ-
ВСДА РАДОЕ.“

Црква је средње величине; ал је сразмјерно доста велика. Тријебањ је сам по себи узвишица, и ни с једне стране није заклоњен брдима, те се црква на њему из далека види. С њега се виде готово цијеле Дубраве у ономе опсегу, како су сада. А у старо су вријеме биле пространије; обухватале су и садашњу Габелу. С Тријебња се види и Мостар. — Црква је била живописана. (А и сад је, само, што су неке слике покварене. Опаска пишчева.) Боје су отворене. Унутрашњост њезина привлачи побожнога гледаоца. (Запета! Писац.) Црква је у повини манастира Житомилића. Њезина је судбина била промјењљива. Неколико је пута остајала пуста, и обнављана по свој прилици за то, што су се Тријебњани у XVI. и XVII. вијеку потурчили! Те су потуричке куће и сада врло близу тријебањске цркве.

А ерско је село Козице мало даље. Туреки је фанатизам био страхан. Ни калуђери житомилићски ни Срби из Дубрава најпослије нијесу могли сачувати од заустјења ни ту ерску цркву на Тријебњу. Пошљедњи је пут била дуго пуста. Тек 1857. год. нађе се побожни Србин Симат Гавриловић, трговац из Мостара, и обнови ту заустјелу цркву, у коју су тријебањске потурице затварали своја говеда! — Добивши „бурунџију“ од мостарског наше, разумије се, за скупе новце, почне најживље приуговљавати све што је потребно за обнову цркве. Није штедио ни трошка, ни жалио труда, док ју је обновио; зид унаоколо подигао и једну кућу, као ћелију, на један под саградио. Кад је све то свршио, позове митрополита херцеговачког Григорија, да освети цркву. Побожни ктитор по-

зове још на ту свечаност архимандрита мостарског Памучину, писца овијех редака, неколико првака од Срба мостарских, игумана житомилићкога и народ из Дубрава. Свијет се слегне на Тријебањ, и лицем на Илијин дан 1858. год. би освећена црква у славу св. оца Николе. Веселје је било велико. Народ је давао обновљеној цркви, а ктитор Гавриловић, топећи се од радости, чашћавао је госте. Међу Дубровљанима бијаху неколико стараца бијелијех брада, који од радости роњаху сузе, причајући, како памте, кад је та црква пошљедњи пут заустјела, као и то, како калуђери нијесу смјели доходити на Тријебањ да служе литурђију, јер су их потурице нападале и тјерале! Тако и народ из Дубрава није смио доходити. И црква заустје.

Ктитор цркве Симат Гавриловић, пошто је старином с Тријебња, и пошто има и нешто своје земље ту; па доходећи на то своје добро, сијне му у главу побожна мисао, да обнови ту цркву, тијем прије, што је знао из предања, да ју је и његов дјед један пут обновио, и то у почетку XVIII. в., што сам споменуо у опису манастира Житомилића. Правичност иште, да се овђе спомене и име Ђоја Зуровца, такођер из Мостара, који је био десна рука Гавриловићу у обнављању цркве.

Покрај свега што је та црква била пошљедњи пут више од 50 година пуста, и што су у њој потуричка говеда пландовала; опет је живопис већином остао непокварен. Само ондје, гдје је свод проваљен, и живопис је пропао; иначе цио.

За вратима на десној страни на зиду види се цјелокупна слика првога и најстаријег ктитора или оснивача цркве с натписом од 6 редака, који су потамњени тако, да се не могу прочитати, до само двије ријечи: „Радоје Храбренић“. Ту му је под сликом и гроб раван с тлима до зида. А изван близу цркве стоје рушевине његова двора. Земљу су му ову притисли Турци, особито потурице на Тријебњу, ради чега су и преврнули вјером! — Црква тријебањска сада нема земље више од оно што је у огради манастирској.

* * *

Да потврдим оно, што мало прије рекох, о првој обнови цркве, навешћу оно, што се нахођи урезано у камену у црквеном зиду с поља више записа, који сам већ навео; а то је: „1701. С. М. Ова два слова нијесам могао протумачити,

докле год не нађох у манастиру Житомислићу исправу међу другима на турском језику, а на полеђини запис: „Око е крѣвита, што и црква на Тријебњу поноки 1701. године“. А она два слова значе: „Симат Миличевић“. Тако се звала породица садашњег ктитора, који се је прозвао по својему оцу Гаврилу Миличевићу: Гавриловић, а наставала је од старине на Тријебњу.

Ево, ово је све, што се о манастиру Тријебњу имадијаше прибиљежити и написати. —

А сад на завршетку, доставићу и врло фини „зравицу“ оца Христифора, коју је при ручку подигао.

Ова здравица — говор, нека јамчи о способности г. Христифора, његовог ерпског одушевљења и његових поучних и моралних ријечи.

Дао би Бог, да се и остала наша браћа свештеници и калуђери угледају на овог скромног јеромонаха, који није Бог зна учио великих наука, али је својим трудом много постигао.

Ево, дакле напоменутог говора:

Драга браћо християни!

Пригодом данашње свечаности, славног Вознесенија Господњег, као храма овог светог манастира, дозволите ми, да вам коју проговорим.

Познато вам је драга моја браћо Християни, да данас наша св. мајка црква и цијели православни народ, слави успомену, кад се преблаги Спаситељ пред својим ученицима вознесе на небо и сјео с десну страну Бога оца. Као год, што је отишао горе — на небо, тако ће опет доћи с неба доље на земљу, да суди свима људима без разлике вјере. Успомена на св. данашњи дан нека вас сјећа, нека вас опомиње, да ће преблаги Спаситељ опет овамо доћи и свакоме заслужену награду или казну одредити. Као год, што се Спаситељ данас вознесе на небо, тако и ми драга и љубазна браћо узнесимо своје мисли горе, па се запитајмо, да ли све оно чинимо што нам наша св. мајка црква заповиједа чинити. Истину да речем, не чинимо! Видим и на самим вама, као да ми хоћете да речете, да имам право, кад рекох, да много и много којешта не чинимо, што би имали и морали чинити — што нам наша св. мајка црква заповиједа. Вјерујете ми, моја драга браћо, да наши стари много боље поштоваху вјеру и наше лијепе ерпске обичаје, него ми што поштујемо, а онито нама предадохе као драгоцјени аманет да чувамо, и

прије да и себе жртвујемо него ли од предатога нам аманета да попустимо. Та наши претци за вјеру на коцу издисаху, у тамницама их смрт налазаше, и у најгрознијим мукама умираху, и ко би још могао све њихове патње изређати, које за нашу свету вјеру и православије, мило Српство и ерпску народност претрпјеше. Поклонимо се дакле светој сјени наших предака и пођите путем њихових светих жеља, па да нас види Бог. Штујмо и молимо се Богу за здравље Његова Величанства, нашег најмилостивијег цара и краља Фрање Јосипа I., под чијим окриљем уживамо слободу и мир, срећу и сваки напредак. Покоравајмо се земаљским законима, „јер свака је власт од Бога дана“, вели св. апостол Павле, а преблаги Спаситељ вели: „Подајте цару цареву, а Богу божије“. Љубимо се између себе, праштајмо један другом, не врађајмо жао за срамоту, штујмо ерпске обичаје, а понајвише наше дично „крено име“, без кога се Србин ни замислити не може. Једном ријечју, чинимо све оно, што нам наша св. вјера и Християнска дужност налаже чинити.

Драга браћо! Врло ми је драго, што вас у толиком броју видим овдје сакупљене, гдје сви скупа прослависмо Бога и данашње св. Вознесеније Господње. Драго ми је, што се сјећате ове св. обитељи, коју је основао прије неколико стотина година син ове земље неумрли и вјечитом славом овјенчани Радоје Милорадовић. Поклонимо се светој сјени и костима овог основатеља, завјештајмо му се данас, да ћемо и и будуће походити његову свету задужбину и нашим слабијим материјалним силама потпомагати је, не би ли што љепша, што краснија била, јер то ова св. обитељ потпуно и заслужује. На тај начин, одужићемо се сјени неумрлих Милорадовића. Потакнимо и друге, који не знају за ову обитељ, нека дођу, нека се овдје Свештњем помоле за своје душе и спас милог нам Српства, нека се поклоне костима неумрлог основатеља ове св. куће божије, нека виде „земаљски рај“! А сада се вама обраћам господине учитељу, с молбом, да славу овог св. манастира, његове старине и красоте изнесете путем јавних новина, те да и други знају за ову св. обитељ и по могућности је потпомогну, за које ћу вам благодарним остати. Завршујући овај скромни говор, желим вам моја драга браћо, да много и много година будете дочекивати данашње св. Возне-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

сење Господње на славу Богу, ове св. обитељи и вас. Амин! —

На тој врло красивој и симпатичној здравици г. Милутиновића, врло се уљудно захвалим, обећавајући, да ћу о св. задужбини племенитог Радоја Милорадовића проговорити у нашем много цијењеном, духовном листу „Босанско-Херцегов. Источнику“, што своје обећање данас и извршујем, а г. уредника, молићу, да овим мојим ретцима даде мјеста у своме ваљано уређеном листу „Источнику“, на чему му се топло захваљујем.

Послије ове здравнице, захвали се и мој епутник Спасоје Скочајић на fino изреченој здравици оца Христифора, а онда јуначки Невесињац, старац од својих 70 година запјева јуначку пјесну, тако да се све хорило! Заиста, јачег гласа до данас не чух! —

Софра се диже, а онда опо отпјева „Вознесенски тропар“, а ја „Бранково коло“. Пошље тога донесе се књига, у коју сваки уписа понешто новаца.

Опростив се са свима, сретно пођемо, а чила млађарија пред нама пјеваше оне умиљате и заносне српске пјесне. На Пијесцима опростимо се са свима, а ја и мој Спасоје пут Буне. Дођемо на Буну врло касно. Одморисмо се мало у дућану Илије Прњата, па одален пут Благаја — Херцег Стјепанова града. Путем киша падаше, а помрчина на све стране. Ја путу не бијех доста вјешт, а мој старац — сапутник на очи добро не виђаше, те куд год окренемо, увијек на „плот“ ударасмо.

Видећи да нема спаса, почесмо кôце изваљивати и плот обарати. Тако пређемо, ал ево белаја! Опет на други „плот“ (ограду) ударисмо, те дај и ту ограду обаљуј. Таман ја прифатно за колац, а неко из далека завика: „Држи га! зар плот баталит?! У томе ми брзо на коњима одлетимо, а Спасоје једнако: „Велике

бруке ноћас с нама учитељу — ако Бога знаш!“ „Само немој никоме за нашу бруку казивати“. „Нећу, нећу Спасоје“ — велим ја. А да вам кажем, драги читаоци, како смо по житиу на коњма јашили, е, би се заиста за трбух од смијеха ухватили. А да знаш мој Спасоје, да читаоци „Источникови“ знају, да си пао у воду и завикао: „Учитељу! удуших се! помагај!“ Ја брже боље прискочим, тегли, тегли, те једва мога ми Бога, извадих га! Ама, чудим се, драги моји читаоци, откуда ви за то знате?! Е, баш, право је речено: „Заклела се земља рају, да се сваке тајне знају“. — Па нека! Онако јадни жалосни, узјашемо на коње, па хајд' даље.

Једва у 9 сати у вече, стигосмо у Благај, те Спасојевој кући. Разумије се — кућна чељад већ поспала, а врата замандаљена. Куц, куц, док ево ти Спасојева Ристана, те нам отвори врата. Пробудисмо и осталу чељад, те нам донесоше вечеру и „руменике“, које нам обоје бијаше слатко, баш fino! — Разумије се, чељад нам се није смијала! Само да попуцају! —

Захваљујући Спасоју на друштву и вечери, опростим се и одем у чаршију (јер ми је тамо и школа заједно са станом била.). Бе ево сад несреће, заборавио кључ на Тријебњу! Зовнем двојицу, те обијемо собу! Сјутра дан, говорило се по чаршији како смо плотове кидали, по житиу јашили, у воду падали и себе обијали.

А сад, завршујући своје „преголемоје путешествоје“ немојте се драги читаоци наругати моме и Спасојеву много-страданију, та и неки Насрадин хоџа-ефенди, ударао би више пута на белаје!

Да сте ми здраво читаоци мога „долго-терпјенија“.

До скоро виђења у бољој срећи.

У *Мостару*, 1892. године.

Старинске књиге.

Књижница, о којој ћемо овдје говорити, повезана је у дрвене корице, кожом обложене, али нема свога наслова; ваљда, што је коме требало, то је и пренисивао,

па зато и нема наслова. Она је у најмањем колу исписана и везана, онако, какве је некад Миловук молитвене књижнице за литургију издавао; или какве су

мале иконице, што се сад дјечи школекој као награда раздавају. Преписивач служио се много скраћеним титлама и штампарским писменима: *шша, јери, јаш, ју, кси, исц, шшша, зјело, ук, ош*, дебело и танко *јер*, и т. д.; али овдашње штампарије, немају тих славенских писмена и знакова, морала су се дакле уметнути садашња слова. — Зато нетреба овдје гледати на правопис, него на језик и садржај.

У њој је из почетка на првом мјесту: Канон светому архангелу грозному воеводје бога посланном чловјеком по все душе чловјеческиє. душу вазјети к богу а тјело отдати земли. ти же чловјече назабивај часа самртнаго, пој по все дни канон си. — аште јест јереј благословен бог. аште ли прост. за молитв светих отец, цару небесни. и трисветоје. и по оче наш господи помилуј вг (12). придјете поклоним се. псалом И (50). помилуј ме боже до конца. по утрени тропар. глас в. (5). Небесних сил избраннаго војеводу. от бога посланнаго оружника. грознаго ополченија побједитеља вражим силам светаго агтела појуште *восхвалим*. самртију бо нас назидает. и от суетнаго мира избављает. и вјечни мук свобождает ни да појем јему алидуја.

Богородице крјепкаа помоштнице. скрбештих от самрти изимаени. и от муки избављајетни да појем комуждо по достојанију благодат дајени. тјемже тја богородице васи вјеличаем.

Канон глас д (4). песн. а. (1). Сљеде сви девет пјесама.

Затим иде служба акатисту пресвѣтије богородице (писана другом руком). на господи возвах стихери: Савјет превјечни откриваје тебје отроковице гаврил преста тебје лобизаје и венчаје радуј се земље пенасеана. радуј се кушино неопалима. радујсе глбино неудоб видимаа. ра-

дујсе мосте к небесем возводеи и лествице восходнаа јуже јаков виде. радуј се божественаа ручко манни. радуј се раздрешене клетви. радуј се адамово возвание стобоју господ.

Јављајешими се јако чловјек. рече нетленна отроковица к архистратигу. и како вештаеим глаголи паче чловјека емноју рекал јеси богу бити и вселити в ложесна моја, и како буду гла... село пространоје и место свештениа. иже на херивими ваходештаго, непрелсти мене лестију. не бо разумех сласти. браку јесам непричестна. како убо отроче рожу. и т. д.

Канон пресвѣтјен богородици. глас д. (4). После шесте пјесме исписани су икони и кондаци. — Възбраннои воеводѣ побједителнаа. јако избавлсе от бјед благодарственаа *въсписују* ти раб твоје богородице. *нѣ* јако имушти државу непобједимују. от *всаких* ме бед свободи. да зову ти. радуј се невјесто *неневјестнаа*.

После овога настаје пјесма седма од канона. Свјетљка. на хвалите. стихери: глас а. (1). От небесних круг гаврил слетев в назарет прједста дјевизи мариини вапије *јей* радујсе. *зачнеше* сина адама древњејша и т. д. — Слава и ниња. (свуда у овој књижици пише се *ниња нињаши*). Језика јегоже невједеше *услиша* богородица и т. д. (Овдје је неколико листа извађено, и сљеде три молитве.)

Сад је настављено: Начело вјекон (великој) навечерници. цару небесни. утешитељу. трисветое. — Псалом д (4) *внегда* *възвах* *услиша* ме боже правди моје и т. д. псалом в. 12. 90. таже: *снами* бог разумеите *језици* и покараите се *људие* јако с нами бог и т. д. *все* упование мое ктебје *възлагају* *мати* божиа *сахрани* ме *въ* својем си покрове. (и на другим мјестима, па и овдје изгубљени су листови. тим би књижица била завршена, али

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

су јој дометнути неки записи, о којима се вели, да један треба написати, у велики понедељник прије свете литургије; други у вторник; трећи у сриједу; а четврти у велики четвртак; па их саставити и предметнути под антимије, док се сврши литургија великога Василија, и страстна евангелија; па у велику суботу стави унутра честицу от велике панагије, и бијели тамјан, те замотај у олово, и стави на четири стране, и свети водицу и т. д. — пак онда сједе заклинања ђаволу, да не чини пакости христјанину и његовом раду и труду. Ево их неколико: заклинају те четирма углима небесними. запрештају ти дјаволе 4. евангелисти, матеем, марком, лукоју, јоаном, подржсцим небо и земљу. заклинају те дјаволе великим градом јерусалимом внемже почивајут вкси праведни, запрештају ти дјаволе **И** (12) апостол. заклинају те дјаволе **SI** (16) пророк. запрештају дјаволе светих четрдесет мученик. запрештају ти дјаволе велик пророком претечом јованом. заклинају те дјаволе 4ми патриархи. заклинају те дјаволе 318 светих отец иже вникени да немашни области на трудех христјанских одаждети буреју злоју. Овдје сад спомињу се 10 светих: Аксентије, Леонтије, и т. д. и чита се евангелије: Вниде исус вквес некују жена же нека именем марта пријем и вкдом свои и т. д. Пошље евангелија слиједе десет грчких ријечи, написани српским словима: аесотир, метамормену, тосавор и т. д. — па онда опет евангелије: Једини надесате ученици идоше и т. д. заклинају те дјаволе 4ми реками фисон гион тивгар и ефрат обходешим вксу вкселенују да немашни области избити жит христјанских. запрештају ти дјаволе агтели и архагтели господа нашего ис. христа. заклинају те дјаволе рождеством христовјем. запрештају ти дја-

воле кртстением господњим. закл. дјав. вкскршением лазаревим. запр. дјав. цвето носнем господа нашего ис. хр. закл. дјав. распетием христовјем. запр. дјав. вкскрсением господњим. закл. дјав. светим јего на небеса вксождением. запр. дјав. боголенним јего преображением. — Затим су написана свих 40 мученика имена, и с тим је ова књижица завршена.

2. Сад долази друга књига у средњем колу повезана; али нити има почетка ни свршетка, па јој не можемо ни имена надјенути, а исписана је лијеним штампарским писменима, и то једном руком. Садржина њена по реду је ова:

Днеск јорданскије води вк цјелбу человјеком претварајутсе јавлением бога нашего. днес струјама огњедхновеними вкса твар напајајетсе. днес человјечесци гркеси духом светим и јорданскимими омивајутсе водами. днес гркховнаго плача измјенихом се, и јако иераил спасени бихом. и т. д. и т. д. велчки јеси господи и чјудила дјела твоја, и ни једино же слово доволно јест на похваљеније чюдкск твоих. (трипут) Својеју бо вољеју от небитија вк битије привел јеси всаческаја. и т. д. Ти и ниња владико освети воду сију духом твоим светим, и т. д. — Глави наше господеве прјеклоним, и т. д. Вкјордани крештајуштутисе господи и т. д. Слава и ниња.

(Одма затим) *Молитва глагољемаа над коливом вк намечи светих. и над новом брашну и на всакому приношенију. и овоштију.* (Сједи молитва.) Што је из лежећих слова сложено, написано је црвеним мастилом.

Молитва над сасудом оксквернимшесе...

Молитва на брашије гроздја: Боже спасе наш извољен нарештисе виноградом и т. д.

*Молитва начети вино кисело. или ку-
кус. или оловину. или медовину. пои. благо-
словен бог наш. таже трисветое. потом
тропар вѣскрени вѣсе. и богородич. и ипакој.*
от прваго гласа. такожде рједом до осмаго,
и покаждает..... тропар вѣскрени глас 4
камени запечатану и т. д. *богородич. Га-
врилу провјештавшу ти и т. д. ипакој.*
Разбојниче и т. д. *тропар К. Ђгда сѣнидѣ
къ самркти и т. д. богор. ипакој. глас
3. 4. 5. 6. 7. 8. без прекидања с богоро-
дичнима и ипакоима. пои. господу помо-
лим се. таже молишву сију: Господи иусе
христе боже наш. прјеложиви воду вѣ
вино вѣ каана и т. д. молитва 2. шомужде.
Господи благи человјекољубче. призри на
вино сије. и т. д. таже честњејшују хе-
рувим и отпуест.*

*Молитва: вѣсакому. аште вѣиадеш что
сквркло. всасуд вина. или желеа, или што что-
и будјеш ново неразгнито се. достонт вѣдашее
извјешчи вѣнѣ и т. д. прописује шта
треба чинити. таже молишву: Свети вла-
дишко и т. д. и потом свештеник вливает
воду от светих богојављени и т. д.*

*Чин бивајемн како подобајеш исходиши
сѣ светими крсти. вѣ праздники господ-
скије. диакон. благослови владико. пои. благо-
словено царство и т. д. диакон господу
помолим се. пои. молишву во олшари вјелми.
Господи боже наш помилуј нас грјешних
и недостојних и т. д. таже мол. сију пои.
шај вѣ олшари. Господи свети вѣ високих
живи. и всевидјештим твоим оком и т. д.
потом исходим из цркве појуште тропар
того праздника или светому. таже сти-
хири. господи, господи призри с небесе
и вижд. стих 2. господи, господи не отврзи
нас. таже канон празнику или светому.
таже диакон. паки паки приљежно господу
помолимсе. људије. гос. помилуј. таже
свангелие вѣскрсно. дјакон. јеште молимсе
о јеже сѣхранитисе мјесту сему и т. д.*

поп. молитву велми. Боже отче їда на-
шего ис. ѡа си благословен вѣвјеки и т. д.
јереи молитву вјелми. владико господи
ис. хр. приклони срца наша вѣ послу-
шание и т. д. *пошом дјаконства јереи мо-
лишву вѣ услишание вѣсјем.* Паки те молим
милосрѣдаго владику їди саваоте и т. д.
дјакон їду помолимсе. *јереј молишву сију.*
Спаси боже људи своје и пр. и укрјени
државу господам благовјерним (нигди ни-
сам нашао у овој књизи да се спомињу
краљеви или владике) и т. д. дјакон їду
помолимсе. *пои. мол. сију вјелми.* владико
много милостиве господи и т. д. *молитва
бездаждију.* — молитва од злаго дажда.
да се чѣтет на георгијев дан, и на вазне-
сение, и на сапествие. да се четет на 4.
страни села, *пои молишву.* вѣ истину до-
стоино и праведно и пр. заклинају те
дјаволе и пр. (оваких заклинања има 12).
входјаште в црков појем. Радујсе двјери и
т. д. *слава.* Пособиви господи.... даvidу
и т. д. *и ниња.* Призри на молбу своих
раб. и т. д. *таже мол. сију.* Спаси боже
људи своје. (све даље као на бденију, и
овдје се спомињу о благочестивих и
христољубивих царих, а мјесто владике,
о нашему игумену [име] с отим је и овај
чин свршен).

Сад иду 11. воскресних евангелија,
једно за другим, што се читају недељом
на јутрењи.

*Посљедование. освешшение. масло. канон
глас 4. ѡјсан 1.*

Маслом милосрѣда твојега владико
укрјени присно душевние купно и те-
љесние страсти, (у данашњим требницама
почиње се канон у истом смислу, само
другим ријечима; по чему познава се
нова поправка црквених књига. Стихире
су овдје са свим другачије, него у новим
књигама. Јеванђеље прво овдје је от Јоана,
о раслабљеном, а у новом от Луки; друго

и преће исто; а остала су измјењена.)
Молитва над главом бољештому. господу помолимсе. поп. Милосерде и многомилостиве господи. нехотјен сѣмрти грјешнику. нѣ јако обратити се јему, и т. д. *господу помолим се. шаже молитву сију.* Оче свети. врачу душам и тјелом нашим. и т. д. *потом.* Источник исцјелениа и пр. *Слава и ниња.* Бољезноју великоју одржим. от обоју стране пробадајем и т. д. *потом маже глогољущае.* Благословение господа бога и спаса нашего исуса христа на дому сјему вѣсегда и ниња и присно и вѣ вјеки вјеком. и т. д. *ошисуш.*

Чин биваеми на обручение. приходити свештеник вѣ жршавник. иже хоте обручити се. станут прјед светими двјерми жршавника. приемъет свештеник прстен злат и железан и т. д. Апостол вѣ коринт. Братије нехощу да вси челоувјечи будут јакоже аз. Кождо свој дар да имат от бога. и т. д. *свештеник молитву сију шајно.* Господи боже наш. иже спасение твоим самотрјением сподобив в каање галиъетскои честни показа брак. (даље извађена су 4. листа.)

Канон на исход души. Киp Андpјеа Кpишскаго. Придјете сабјеретесе вси. и т. д. (сви 9. пјесама. по том три молитве).

Послѣдование. биваемо о усопших бјелујех (овдје најпре сва 17. катисма исписана је, па тек онда: Благословен јеси господи, научи ме и т. д. по том, покој спасе, и одма: каја житјенскаа пишта; и све друге стихире, као у опјелу свештеничком, са антифонима свију осам гласова. Примјетно сам у четвртом гласу: От јуности моеје многи борјет ме страсти; ово, многи, ако ћемо се држати славенске граматике, правилније је него мнози, јер страст је женског рода. — после антифона иду: блажени; па апостол: братие, невељу вам неразумјевати о умерних, да не скрбите

јако и прочи и т. д. евангелије: аз јесам хълеб животни. *шаже стихири. цјелованију.* гредѣте послѣдњеє цѣлование и т. д. *молитва духовнаго оца. ошисушнаа.* јуже написујеши в руку умирајушшаго вѣ зложиши. Бог милосерди и многомилостиви и т. д. — *Послѣдование. биваемо над кушинеју усопшим.* Започиње се као код нас парастос; на почетку четврте пјесме искинуто је све до краја. — Дакле по садржају ова књига могла би се назвати требник.

3., Овој књижици надјенућемо име Часловац, и није стара, јер је преписана 1839. Као што ће се кашње видити; нема ни почетка ни свршетка: по ако је запису вјеровати, онда јој шест листова првих, а три до четири послѣдњих мањкају. Рукопис је ружан, и за чудо ми је, зашто се човјек мучио преписивати, кад смо у то доба имали часловаца и других књига штампаних. Не би се ни ја око ње забављао, али рад сам приказати нашим читаоцима, како су наши свештеници прије 50 година на овим странама читали.

Почиње се с благослови душе, што се чита на великој вечерњи, али нема почетка, него наставак: „животна мала са велики. ту корабљи препливајут — призирае на земљу. творе ју трестисе. прикаенсе гора воздиметсе васпоју господеву ва животу моему. — вазвелчајусе дела твоја господи васа премудростију састворил еси. Слава и ниње.

Господи вазвах к тебе уелипшине. ванми глас молитве моее. егда вазову к тебе. да се исправит молитва моја. и т. д. — изведи из тамнице душу моју. и т. д.

Свете тих свети слави безсамртнаго оца небеснаго светаго блаженаго ис. хр. пришадшу слицу на запад и т. д.

Сподоби господи ва вечер си без греха сахранитсе нам. — господи милост

твоја вавек и дела руку твоју презри. тебе подобает хвала и т. д.

К тебе ваведоих очи мое живуштем у на небеси, се јако очи раб ва руке господи своих јако очи рабине ва руку господже свое тако очи наших ка и т. д.

Ниња отпуштаени раба своего владико и пр. Свети боже. Пресвета троице. Частнейшују.

Јадет убози и наситетсе и восихвалет и т. д. Дал еси веселие ва сердце моем.

Начало павечерни. Помилуи ме боже по велицей молости твоих и по многим штедротам твоим и т. д. Боже ва помощ моју ванми господи помоща мне потащисе да постидетсе и посраметсе — господи незакасни. — Господи услыши молитву моју вавуши моление. Слава ва вишних богу и т. д. — Иже на васако време и на васак час. — Нескврнаја неблазнаја нетленаја пречистаја богоневесто. — И дажда нам владико на сан гредушим. — Преславна присно дево. — посем молитва на сан гредуши.

Начало полуноштници. Слава тебе боже наш слава тебе. Цару небесни утешителю. — свети боже. — пресветае троице. — оче наш иже еси на небесеих да светитсе. — придите поклонимсе. — верују воединаго бога оца васеих держитеља — нас ради чловецеих и за наше ради спасение сашаднаго са небес и вполтишасе — и вачловечивсе. — Се жень гредет ваполу ноших — да не сном отеготишисе — и пребудеши ване тлкуши јако пет деви но бадарно пожди да усрещеши. — тебе не обори моју стену. — владико боже оче васеих держителю. — ваведоих очи моих ва гори. — Се ниња благословите. Помени господи. — Иже глубинами мудростију и чловеко љубно васе строе. Са светими упокои господи

душе раб свои идеже нест болезан и пр. но ест жизан безконечна и т. д.

Сад съеди запис, што сам га горе напоменуо, писан минеиским лијепим словима, а све друго и прије и после рукописом: „Послашаите братио знати се како лазо дѣк маричъ погради книге попѣ лѣсен адмоновичѣ и би 8 травихѣ (внику) низам пошо и би болест говеча и би болест на исанѣ хрател и би 1610 (1839). Оно погради ја држим неће значити преписао, него повезао; јер заиста би Лазо љепше написао, него што је овај рукопис.

Начало утреници. Услышит те господ ва дењ печали и т. д. услыши ме ва иже дењ аще призовем те. — Спаси господи људи твое и благослови достојание свое победи царем нашим на варвари даруеи свое сохрание кретом људи. — Слава ва вишних — господи што се умножише. — аз устнух и снах вастах — превазидоше главу моју јако бремя тяжело отеготеше на мене васмрдеше и сагнише се рани мое и т. д.

Час први. Начало третјаго часа. Шести час. Девети час.

Молитва на сан спавати, име си трисвета: Боже вечни и цару васакаго сазданиа сподобиви ме даже ва час си доспети прости ми грех и т. д. — Ангели христови хранители мои и т. д. — Благого цара блага мати и т. д. Кондак. вавбранои воеводе. упование ми ест Бог надежда ми христос покровитель ми бист дух свети троице светаја слава. — Достоино ест јако ваветину блажити те богородицу присно блаженнују и пренепорочнују и матер бога нашего частнейшују херувим славнейшују безрасуждение серафим безистление бога слова рождашују богородицу тебе величаем.

Съеде писмена азбучна, с којима се означују бројеви на листовима у црквеним књигама.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Начело индикту еже ест нову лету и памет (съеде мјесеци и празници, које су светковали, и то овако: 1. преподобнаго оца нашего симеона стлпника 2. 3. 4. 5. 6. воспоминание бившаго чудесе ва коласаех иже ва хоње архангела 7. 8. рождество пресветие наше богородице. 9. сѣи препбни бого оца акима иани 10. 11. 12. 13. обновление васкрсение х̄а б̄га и стго мученика корилиа. 14. васе мирное ваздвижение частнаго и животворещаго крста и успение нована златоустаго 15. 15. 17. 18. 19. 20. стго муч. евстратија и иних. 21. 22. 23. зачетие сѣаго нована крститеља. 24. 25. 26. преставление сѣаго айла и евангелиста нована богослова 26. 27. 28. 29. 30. сѣаго сѣено муч. григориа велне армение.

Мц. октомври 1. сѣаго айгла анание и покров сѣне бѣе 2. 3. 4. 5. 6. сѣаго айла томи. 7. сѣаго муч. ергија. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. преибние матере наше петки. 15. 16. 17. 18. сѣаго апстола и евлиста луки. 19. 20. 21. 22. 23. тѣаго айла иакова брата божиа. 24. 25. 26. сѣаго и славнаго велико муч. димитриа и воспоминание трус. 27. 28. иже ва сти оца нашего арсенија сѣбскаго. 29. 30. 31.

Мц. новември 1. сѣи чудотворац и бесребрник козми и дамјана 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. сабор архистратига михаила и прочи сил бесплтни. 9. 10. 11. ва таже ден стаго велико мученика ва царѣ стефана сѣбски иже ва дечани. 12. иже ва сѣи оца нашего нована милостива. 13. иже ва сти оца нашего нована златоустаго. 14. сѣаго айла филипа. 15. мѣа сего 15 дењ вадит пост сѣаго рождества х̄ва. 16. сѣаго айла и евангелиста матеа 17. 18. 19. 20. 21. введение ва црков пресветие бѣе наше. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. сѣаго и васехвалнаго айла андреа првозванаго.

Мц. дектември 1. 2. 3. 4. сѣие великомученици варвари и преподобнаго нована дамаскина 5. преподобнаго сави освщенаго 6. иже ва сѣи оца нашего николи мириличискаго 7. 8. 9. зачетие сѣие ани матере преѣтие бѣе. 10. 11. 12. 13. сѣи велико мученик ивстратиа аксентиа евгениа и мардариа и ориста славнаго 14. 15. 16. 17. сѣаго пророка данила и треих отроки ананиа, азариа и мисаѣл 18. 19. 20. сѣаго сщено мѣника игнатиа 21. 22. 23. 24. 25. иже по плти рождество г̄да бога и сѣса нашего иѣа х̄та. 26. сабор преѣтие богородице 27. сѣаго прво мѣника архидјакона Стевана. 28. 29. сѣи мѣници 14000 ва витлеем граду избени х̄та ради. 30. 31.

Мц. иануариа 1. иже по плоти обречение г̄да и б̄га и спаса нашего иѣа х̄та и памет сѣаго василиа великаго 2. 3. 4. сабор сѣи 70 апѣлм. 5. 6. сѣое богојавление г̄да б̄га и сѣса нашег иѣа х̄та. 7. сабор сѣаго нована крститеља 8. 9. 10. 11. преподобнаго теодосиа общежитела. 12. 13. 14. ва тажди ден сѣаго сави архиепискупа сѣбскаго. 15. 16. поклонение веригам сѣаго айла петра. 17. сѣаго антонија великаго. 18. сѣи оѣ александарски атавасиа и кирила сѣаго. 19. 20. сѣаго евтимиа великаго. 21. 22. 23. 24. 25. сѣаго глггориа богослова 26. 27. вазвращение мощем сѣаго нована златоустаго. 28. 29. 30. сѣи треи сѣли василиа великаго глггориа богослова нована златауст. 31.

Мц. февруарие 1. сѣаго велико мѣника трифуна. 2. еретение г̄да б̄га и сѣса нашего иѣа х̄та. 3. стаго симеона богопримца 4. 5. 6. 7. 8. ст. мч. теодора стратилата. 9. 10. 11. 12. 13. ва тажде ден ст. симеона сѣбскаго мироточца. 14. 15. 16. 17. ст. влм. теодора тирона. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. обретени честние глави ст. нована крститељ 25. 26. 27. 28. 29.

Мц. март. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. сти четири на 10 велико мченика. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. ст. алексиа божиа члка. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. благовештение престие бѣе. 26. сабор архангела гаврила. 27. 28. 29. 30. 31.

Мц. априли. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. стаго и славнаго велико мученика георгија. 24. 25. ст. айла марка. 26. 27. 28. 29. 30. ст. айла ијакова брата нована богослова.

Мц. маи. 1. 2. ст. атанасиа великаго 3. 4. 5. 6. 7. васпоминание иже на небесех јављашаго се знамение частнаго крета. 8. нована богослова. 9. 10. 11. битие цриграда. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. сти и равно айли и царие костантина и матери его елени. 22. 23. 24. 25. третие обретенне частние глави нована. 26. 27. 28. 29. 30. 31.

Мц. јуниа. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. стаго мченика теодора стратилата. 9. 10. 11. сти айл вартоломеа и варанави. 12. 13. 14. стаго пророка елисеа. 15. стаго кнеза лавара. 16. 17. 18. 19. стаго апостола јуди

брата гдѣа. 20. 21. 22. 23. 24. рождаство пророка нована. 25. 26. 27. 28. 29. ст. апостола петра 30. и павла сабор сти 12. айла.

Мц. ијулиа сти бесребрник и чудотворци козми и дамјана. 2. положение ризи бѣи. 3. 4. 5. атанасиа атонскаго. 6. 7. 8. стаго великомч. прокопиа. 9. 10. 11. 12. 13. сабор архистратига гаврила. 14. 15. сти мѣник кирика и хулита. 16. 17. стие велико мченице мариних. 18. 19. 20. ст. пророка илиа 21. 22. стие мирносици марие. 23. 24. 25. успение стие анне, матери бѣи. 26. 27. стаго велико мченика пантелеимона. 28. 29. 30. 31.

Мцја августа. 1. исхождние частнаго крета и 7. макавеа. 2. пренесение мощем стаго прво мч. стевана 3. 4. 5. 6. стое преображенне гдѣа бѣа. 7. 8. 9. стаго айла матеха. 10. 11. 12. 13. 14. 15. уснение престие — и даље нема ништа. — Сви ови бројеви у мјесецима што их видите. писани су минејским знаковима а к г д е и нигди нити има точке ни запете.

Д. В. М. Ђ. М.

I. Рајска или „Адамова јабука“.

Плод због кога су Адам и Ева преступили заповијед Божију, Евреји су држали да је то била једна врста лимуна, кога Германци зову „Адамова јабука“, јер овај плод на својој површини има неке издубљене пруге, налик као да су зубима човјечијим изгрижене. Евреји су такође овај плод сматрали за свети и употребљавали су га само на дан Пасхе. С њиме су украшавали своје Синагоге али у таком случају плод је морао бити не начет т. ј. нигдје не повријеђен, и добивали су га обилно из Италије, а коштао је сваки комад по 4—6 фор.

Но највјеројатније је, и готово се може сматрати за сигурно, да је то био овај плод,

данас такозвана „Рајска смоква“, која расте у неким мјестима Египта, и због тога Musa Paradisiaca зове се Bananen Pisang „Смоква Рајска.“⁽¹⁾

Ово је једна врста великих смокава, и у опште познато је да је тај плод један од најкориснијих растиња на земљи, којим је природа човјечанство обдарила.

⁽¹⁾ Казивао ми је госп. Митрополит Савва Косановић, да овако једно дрво које се иначе зове „Фараонова смоква“, а бодљикав јој је и лист и плод, који, кад се једе веома је слadak и има мирис некуване тикве водечае. Има и он у својој башти у Улицу (у Црној Гори), гдје такође расте и нека врста дивљег алоја. — Дионисије.

II. О Ливану, Смирни и Алоју.

Пошто на више мјеста св. Писмо говори о овим мирисима, с којима је при погребу било намазано тијело нашег Спаситеља, и пошто су они производ разног земаљског растиња, држим да неће бити с горег, ако са њима упознам са филолошке и научне стране, поштоване читаоце „Босан.-Херц. Источника“, а нарочито браћу свештенике.

Између осталих дарова које су у Витлејем принијели небесном младенцу три мудраца, или три св. цара, по имену Каспар, Мелхиор и Валтазар, били су: злато, ливан и смирна, као символични знаци, који су искључиво припадали Богу, човјеку и цару.

Augum Regi. Olibanum Deo. Myrha Homini. Што се тиче Ливана или тамјана, који се иначе зове Thus, то је једна смола која тече из бодљикавог дрвећа, а ово расте на гори Ливану, у Арапској и у Индији.

Ријеч Ливан има корјен од еврејског libanot а ова од имена liban, libanon што знаћи густомлијечни сок, који, као такови тече из дрвећа и постаје тврд.

Са овим правим ливаном требало би да се кади у славу Божију по нашим црквама, а не да се дозвољава за то употреба такозваног Мах-хोलивана, који је баш сасвим проста смола од америкаанског дрвећа.

Онај Алој и Смирна који су употребљени при погребу св. тијела Искупитеља човјечанског рода, била је такође смола набрана са резотина разног дрвећа у Африци.

Алој на арапском језику зове се Aloeh а на Еврејском Nalab. Ова имена означавају горку свјетлећу материју, а такови је алој. У старо вријеме обично су називали неваљале људе Plus aloes quam melis т. ј. овај човјек више личи на алој него на мед.

Најзад, што се тиче Смирне и то је једна смола, која се добија од разног дрвећа које расте у Египту.

Име „балсам“ ових мирисавих материја Myrha арапски миг, долази од еврејског имена мог могаг, што значи на српски горак сок који пури из дрвета.

Пошто се у св. Еванђељу на више мјеста говори о овим балса има, имај на уму драги читаоце, да име Balsamum долази из двије арапске или Еврејске ријечи Baal Sehemem, а то означава нешто што има густу течност најпријатнијег мириса, због чега је у опште и обљубљен код људи а особито на истоку.

(По грчком.)

Протосинђел
Дионисије.

На острову Халки 1. Априла 1892. год.

Љубимо се! . . .

Браћи Србима поносне Босне и кршне Херцеговине.

„Ни једнолико же ничилкое должни
викајте, точио жеже локити дрдга дрдга;
Лекан ко дрдга законъ исполни.“ —
Рим. 13 8; I. Кор. 13; Гал. 5. 13—14;
Ефес. 4. 2.

Браћо!

Љубимо ли се ми истинито, или само притворно? Љубимо ли се од срца, или само из обичаја?

Љубав је искра, која нам је е' неба дата.

Љубав само љубав иште . . . То је дужност сваког правог Хришћанина. Љубав закрива ледена преа . . .

Љубав руши мрзост, срамоту, непоштовање, гријех . . .

Љубав се уподобљава рају . . .

Љубаван човјек, — тај ужива рај још на земљи, и то истинито љубаван . . .

Ко је без љубави, тај је без духа, тај је изгубљен — мртав . . .

— Ко је истинито љубаван?

— Сваки онај, који љуби корисно и Богу угодно дијело, који предузима сваки користан рад; онај је народ љубаван, који се клони рђавијех навика — обичаја, који и дијелом и ријечима

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

настоји отклонити од себе сваку клицу — ма и најмању, само води ли она злу . . .

Сваки народ има и добријех и злијех навика. Разумије се неки више, а неки мање . . .

И у српском народу има рђавијех навика, које би ваљало искоријенити; јер није криво речено: „у сваком жишу и кукола има“.

То и мене примора, да рекнем коју о томе, да замолим браћу Србе — поносне Босне и кршне Херцеговине, да искоријењују неваљале обичаје.

Сви знамо, да без свештенства не можемо бити. Сви знамо, да нас је свештенство предводило и у тешке дане, у дане патње, туге и чемера...

Крет и путир у свештеничким рукама уљевало је у нас дух и слободу, да је Србин јунак... Да Србин живи!...

Па и у данашње вријеме, — у вријеме борбе за свој опетанак, а особито за опетанак нашег красног имена и племена, ће је свако скочио, да брани своју народност, језик и вјеру; треба да нам предходи српски поно...

Јест браћо, али ми презиремо наше свештенике... Презиремо их, јер смо ми сами криви, јер ми сами омаловажавамо свештенички понос и углед...

То није браћо љубав! То није Србиново! Многи ће ми рећи:

Стој ти!...

— Стао сам брата још давна... али није корист. Жмири ти, а жмири ја; е, Бога ми не ћемо за дуго!... Нема ти ту онда среће....

*Него браћо признајмо, криви смо сами....
па се и поправимо....*

Колико их је браћо међу нама, зове се Србин православни, а овамо — на жалост презире: вјеру, презире цркву, презире свештенство.... Растрзани смо.... Расцјепени смо.... Несложни смо....

Та, — тако рећи зараза, увукла се како у веће слојеве нашега народа, тако и у просте раденике — надничаре.

Ту се грди, пеује и омаловажава, тиче ли се само драге православне вјере.

Док на против гледамо друге вјероисповједнике, ће своје црквене поглаваре увијек слу-

шају и у свачему им се покоравају; а ми, не само, да их не слушамо, него шта више, ми их презиремо више него Јуде... е, па зар није Богу плакати?!

— Ни криве, ни дужне, па удри пеуј, губај, омаловажавај, руши...

Па шта ћемо најпослије?...

Чему се ми надамо?

Рођени брат брата, па у јаму баца; но прости ти јаде, да је то ради среће нашег српског рода . . . не, не, — него за нашу велику несрећу....

И ако се не поправимо, ето нам жалосног призорја, ето нам среће, коју смо заслужили....

Наши су свештеници међу нама рођени, — истина Бог, доста их је простијех; али су чиста срца и добре душе, те нијесу нигда ради — већ ко из незнања, да осрамоте своју паству. Будимо им ми бољи, па ћемо виђети, да ће они још боље настојати и радити за нашу општу срећу и опште добро.

Због једног, или двојице, не омаловажавајмо сво свештенство, него чистим срцем, правом српском љубави поштујмо наше српско-православне свештенике; не вичимо на њих, него им у свачему помажимо, па нек се подику и шире ма чије пропаганде, не бојмо се; неће нам онда моћи нико ништа. — —

Вјера православна очувала је наше име, па и е тога ми је много више морамо уважавати.

Љубимо се нек нас гледа

Велико и мало....

Нек свако види, да је нама

До љубави стало!...

И највећи учитељ рода људског благословиће нас и позвати анђелском пјесмом:

„Ходише синови Оца мога, наслиједише царство, које вам је приправљено од постанја свијеша. . .“

Зато појмо: „Хвалиће ња господне, хвалиће раки господи. Амин!“

Братски вам поздрав шаље!

Ваш некрени брат:

Родољуб.

Фоца, на Херцеговини 1892. године.

Новоименовани митрополит зворничко-тузлански у Босни.

Његово царско и краљевско апостолско Величанство именовало је превишњим ријешењем од 2. маја о. г. Високопречасног господина Николу Мандића, архимандрита манастира Гомирја код Огулина у Лици, митрополитом зворничко-тузланске епархије.

Ово именовање спроведено је у смислу конвенције склопљене са васељенским патријархатом од 1880. год. и удовољено је дотичним каноничким прописима о постављању архијереја у Босни и Херцеговини.

* * *

О овом новоименованом митрополиту „Сарајевски лист“ у броју 60. од 6. маја о. г. доноси сљедеће:

„Овдје саопштавамо неколике податке из живота новог митрополита колико смо на брзу руку могли да сазнамо. — Митрополит Никола *Мандић* родом је из Гор. Грачаца у Хрватској и биће му око 50 година. После је предходних школа свршио је богословију у Плашком, гдје га је покојни владика Лукијан Николајевић рукоположио за капелана и поставио учитељем на богословији, у ком је својству 4—5 година провео. За тијем је дошао на парохију у свој Грачац и провео ондје све до смрти проте Тесле у Госпићу. Као парох у Грачацу Мандић је био веома на гласу у свој Лици као вриједан свештеник и реван пријатељ својега народа и просвјете. Помоћу крајинске владе и народа подигао је у Грачацу красну цркву. У то доба ишао је веома на руку и многим босанским бјегунцима, који су по Лици тражили уточишта. По смрти проте Тесле изабран је Мандић за парохију у Госпићу, уз коју је добио и наслов почаснога проте. У

том положају остао је Мандић све до лани, када је ступио у калуђерски чин и узео на се име Николе (крштено име му је Петар). У Госпићу је заузимао Мандић одличан положај као реван поборник за културне интересе своје цркве и народа и као врстан родољуб. Популаран у народу, а виђен и уважен у вишим круговима уживао је велико повјерење и владе и народа. Мандић је у Госпићу основао тамошњу еписко-православну читаоницу и пјевачко друштво а његовом заузимању ваља благодарити, што је крајинска влада поклонила општини красну двокатну кућу за парохијални дом. У управи епархије карловачке судјеловао је Мандић као дугогодишњи члан конзисторије, као члан многих црквено-народних конгреса у Ср. Карловцима. Његово судјеловање протезало се мимо то и на политичку управу његове домовине. Колико нам је познато Мандић је био у своје вријеме члан комисије за катастралну процјену земаља у Лици, а био је и у мјеш. комисији за уређење планинске наше на Трмеђи, па је у том својству пуно допринио за умирење Личана и Далматинаца. Фцм. барон Филиповић као шеф крајинске владе веома је уважавао Мандића као свештеника и лојалног грађанина, и кадгод би Филиповић обилазио Лику, налазио би се и прота Мандић уз њега. Исто повјерење уживао је прота Мандић и под грађанском управом бана грофа Пејачевића и сад. бана грофа Куен-Хедерварија. За своје лојално држање одликован је прота Мандић још под владом барона Филиповића витешким крстом ордена Франца Јосифа. Кад је Крајина потпуно спојена с грађанском управом дошао је прота Мандић као народни посланик у сабор у Загребу, и од то доба учествовао је он у свјема

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

У саборима у Загребу, а као хрв. слав. делегат и у заједничким саборима у Будимпешти све до ових дана. И у овом положају заузимао је прота Мандић вазда виђено мјесто, цијењен и поштован као свештеник, као веома искусан сурадник на јавном пољу. У свом породичном животу претрпιο је Мандић много туге и жалости. Као млад човјек од 25 година остао је удовац са троје дјеце, над којом је лебдио љубављу и бригом родитељског срца чисто стрепећи да ће их сваки час изгубити. Худи удес нанио му је ту горку судбу, да му је редом отео све троје дјеце, најпослије одраслу шћер од 17 година. У томе чемеру и јаду пренио је Мандић своју љубав на свог рођеног сестрића, којег је послије очине смрти школовао на високим школама и положио темељ његовој данашњој свјетској слави. Тај сестрић његов, то је чувени америкашки електротехничар у Њу-Јорку *Никола Тесла*, син покојног прота у Госпићу и Ђуке Мандића, којој је славан син на велику

суботу 1892. године у Госпићу очи заклопио.

Нови митрополит Мандић доноси у свој нови и високи положај многе врлине и заслужну прошлост. По природи је врло симпатична појава у пуној мужанској снази, даровит образован човјек, врло вјешт и њемачком језику, уз то је изврстан проповједник и говорник. Као дугогодишњи члан конзисторије и цркв. сабора познаје темељно црквену управу правосл. цркве, те у томе доноси за свој нови положај много практичног искуства. Својим лојалним држањем умιο је Мандић да стече пријатеља и покровитеља својој цркви и народу у високим круговима, а својом толеранцијом знао је да прибави и уважење римокатоличког свештенства у својој домовини гдје се врло пазии с њим. Ми у овај мах можемо само да се радујемо, што је превишњи избор пао на тако изврсног и заслужног мужа, и да тузланској епархији од срца честитамо на новом митрополиту“.

Одличковани.

Ђорђе Марјановић, свештеник и парох из Порјечине, у маглајском протопрезвитерату, одличкован је *црвеним појасом* актом Његовог Високопрееосвештенства АЕ и Митрополита Дабробосанског госп. Ђорђа Николајевића, од 30. априла 1892. год. број 796. сљедећег садржаја: „Уважавајући ваше лијено владање, затим, достојно у народу држање и ревност, којом толико времена, као дугогодишњи свештеник у парохији и околини вашој беспријекорно и корисно служите, — нашли смо се побуђени одличковати

вае, и Архијерејским благословом дозволити вам, да можете носити „*црвени појас*“. Ваша духовна власт узда се, да ћете, цијенећи тај видљиви знак признања Нашег, будуће дане вашег живота посветити на то, да и још већи успјех у цркви својој учините и владањем својим, као добар примјер духовног пастира, и вашој млађој браћи свештеницима служите, испуњавајући чврсто заповједи Божије и повинујући се наложима претпостављених вам власти“, и т. д.

Разно.

О читању апостола са амвона. У црквеном листу „Српски Сноп“ за о. г. број 13. страна 194. штампана је наредба Патријарха српског

госп. Георгија, од 25. фебруара 1892. број 18. овог садржаја: „*Свима окр. протопрезвитерима Епархије Бачке*. Дошло нам је до знања, да је у не-

дио се 1810. у Херцеговини. У дјетињству био је пастир (чобан). За младости подјетне од тур-скот насрта у Дубровник, даје ступи у трго-вину. Онда се уочице преседе у Тријест, даје тргујући, штедећи и умјерено живећи, лицепо је имање стекао. Немалуђи дјене, намјеран је био наприје у Тријесту установити српску женску школу, али видећи, да тамо мало има школке дјене, прекомисли се и ост. ви 30.000 фор. за подизање српске школе у Сливници у Херцего-вини, које село лежи између четири кнежевине на сриједи, те ће у ту школу моћи долазити дјеча из свију околних села. Ова је задужбина своју основао покојни Даро Памучина још за живота својега, а да би се она за сва времена одржати и напредовати могла, оставио је закатају од 10.000 фор. свој школи. Осим тога у Сарајеву, мјесту свога рођења, оставио је он цркви, орпа-дио двориште, набавио за ту цркву нукане књиге и утвари, и оставио јој је 500 фор. Цркви св. Спиритона у Тријесту оставио је 200 фор. и 6% камате од крпиде својих кућа у Тријесту. На је 600 фор. Православној цркви у Дубровнику и на неким другим мјестима приложио је по 100 фор. — Завјештања ова ступише у живот послеје смрти епископа покојникова. — Нека је става *окоз родољуби и Српки, а вјерна му истомена и народи, из којих је потицао!*

Сиротински добротвор.* Ни у једној ва-роши епископа нема толико сиротиче, колико у Лондону, или опет даје сиротина онако јако и чедерно живи као у Лондону. Најгоре је за дјечу, која у подражном оудијету, боса и гола, глатна и жедна, тумарају по улицама лондон-ским. Приватни и јавни заводу чине све, да одвакшају живот оних сиротанима, али је них и гувише много. Има међутим у Лондону човјек један, који је прави валититни и ранитељ сиро-чица лондонских.

Овај човјек зове се др. Бернхард, и он је себи ставио као животни задатак, да помаже би-јеђиним и невољним. Он је био најприје учитељ у једној еротичској школи, даје је видије, како се муче и злопате напуштена дјеча. Од тада је

ним мјестима уобичајено, да и женска дјеча чи-тају "Апостола" у цркви, па још и са Амвона. "Пошто так по правилима наше св. пра-вославне цркве, а наиме по канону 70. петопсе-гол васноског сабора: "женске и цркви *наши* *молитви*", а по канону 14. васноског сабора VII. само од Архиепископа православног постржени "молу са Амвона читати; — то да се не би и у наредан такве злоупотребе долађате, наредбу забранујемо дјечојцима у цркви у опште, а мушкарцима, који нису за чтеце про-изведени, са Амвона "Апостола" читати.

"О чему се Пречасност Ваша извјешта-вате с тим упутством, да о том и подручно Вам свештенство а поредством овога и учитељство, ради знања и равнања извјештати не пропустите, измјучи једно свештенству именом Нашим на-ложити, да добро пазн, да се такве и овим по-добне злоупотребе у наредан не долађају".

Српска школа у Цариграду. У Цариграду има Срба, који су стално насталењени у овом мјесту. Они су имали своју школу, у којој су се српска дјеча учили на матерњем језику. Али та школа није била јавна, јер није имала доз-воле од турске владе, да емље постојати. Како прече новине јављају, та је српска школа до-бита дозволу од турске владе и сад може по-стојати, и нико јој не може сметње стављати.

Српско-православна општина у Чикагу. (Аме-рика). Познато је да у Америци а особито у Чикагу, живи велики број православањих народи Чикагу, живи велики број православањих Срба, великом из Даламације и Приморја. Они су намјерни да изграде једну цркву, па зато су се обратили митрополиту српском у Београду и патријарху у Цариграду, да им препоруче једног од свештенника, који ће о чиковом трошку доћи у Чикаго и вршити службу у цркви по обре-дима православане вјере.

На овај конкурс јавно се архимандрит Фир-милијан, познати књижевник и уредник "Вестника српске цркве", ректор београдске богословије и вјероучитељ матурса црквен, и већ је отпишао у Атеку Америку у мјесто Чикаго, да и тамо послужити српском народу, цркви и ширењу лицепо православања.

† Даро Памучина, трговац у Тријесту. Овај српски добротвор пресекао се у вјечност 20. ја-нуара о. р. у Тријесту, и саравен је на тамош-њем српском гробу, на коме је већ за живота себи наредбуи споменик подигао. Покојник ро-

он узео на се дужност, да утире сузе невољнима, да спасава пропале, да поучава неуке и да тјешни болне. У првом реду Бернардо се побрину за напуштену дјецу. Он их је тражио сам. Студених зимских ноћи ишао је он по Лондону, по парковима и поред Ђуприја и одатле доводио дјецу у свој завод, који бјеше подигао добровољним прилозима.

У коликом јаду живљаху ова дјеца, најбоље се види по томе, што су она свако вече скупљала се са скитницама лондонским на једно мјесто, гдје је за 4 пенса ноћивало по њих двадесет у постели, која није била дужа од једног и шира од два метра.

Године 1870. подигне др. Бернардо први азил за напуштену дјецу. Међутим тада му бјеху средства ограничена, он је у свој завод могао узети мали број сирочади, за које се бринуо очински.

Доцније се др. Бернардо обрати милосрђу инглеског народа и за кратко вријеме прикупи толико новаца, те купи један плац, на коме назида читав ред кућа. У год. 1882. имао је он у своме заводу 378 находчади, а од тада је овај број бивао све то већи и већи.

Др. Бернардо међутим подиже неколико азила, у којима су се чувала и његовала дјеца разних година. На острову Мерсеју има он завод, у коме се дјечаци чувају најбрижљивије до своје десете године. Често се пута дешавало, да мајке нијесу познавале своју дјецу, здраву, чисту и пристojно одјевену, јер их бјеху оставиле болесну и поцијепану.

За двадесет и пет година свога дјеловања подигао је 41, и словом четрдесет и један завод за сиротињу. Он још непрестано ради на свом човјекољубивом послу и иде са својим помоћницима, који се зову „спаситељи“, те избавља нејаку дјецу од злочина и порока и доводи их у своје заводе, гдје ће постати људи.

Др. Бернардо ја подигао завод и за сиромашне младиће, у којима се они спремају за добре и честите грађане.

Он међутим није никако заборавио ни на сиротну женску дјецу, која се исто тако злопате као и мушка. На истоку Лондона, у идилском сеопету Илфорду, подигао је он азил да се љепши не може пожељети. Ту се на много друччији начин но дјечаци васпитавају дјевојнице. Оне су подијељене по малим кућицама, а свака

кучица је заокружена цвијећем, а у свакој има по једна постарија жена, коју дјеца зову „мајком“. Ове мајке нису само обичне плаћене чуварице, но већином жене из бољег друштва, које су из човјекољубивих разлога узеле на се тешке материнске дужности. Ови заводи јесу нешто најљепше, што се може видјети у околини Лондона. И збиља, зар се може замислити што љепше, но живот у оним кућицама, из којих се разлијеже весело дјечији смијех.

Свака мајка занима се од рана јутра до мркла мрака са својом дјецом, која су разних година. Она се брине, да су сасвим мала дјеца увијек чиста и очешљана, да старије дјевојке тачно свршавају своје школске задатке, а већ одрасле дјевојке спремају оне лично у свима кућевним радовима, уче их шити, кувати, прати и т. д. Оне ручају са њима заједно, тако, да се дјеца навикавају на учтиво и пристojно понашање. Дјевојке, које су васпитане у Илфорду, налазе лако мјеста у Лондону.

Интересантно је то, да су у Бернардовом заводу све дјевојке обучене разнолико, те се ни по чему не разликују од осталих дјевојака лондонских, као што је то обичај по другим заводима, гдје све питомице имају једнако одијело.

Др. Бернардо би и тада имао огромних заслуга за сиротињу, кад би само хиљаду сирочића спасао од пропасти и олакшао им борбу за опстанак, али се он не задржава само на томе. Он је основао болницу, у коју се узимају на његу и чување само така дјеца, која нијесу примљена у друге болнице из ма каквих разлога. Осим тога он је у Лондону основао клинику, на којој се три пута недјељно врше операције над сиротним болесницима и дају им се лијекови. Овај племенити човјек није заборавио чак и на кочијаше. По лондонским улицама је он саградио кућице, у којима се кочијаши склањају од непогоде и хладноће, а да не морају ићи у кавану. У овим кућицама добијају они за малу цијену: млијека, чаја, кафе и т. д. али никако алкохолних пића.

Поред тога основао је др. Бернардо стовариште, у коме се за мале паре може доћи до приличног одијела, зграде, у којима се може добити јевтина храна и читав низ сиротињских школа са класама за фабричне раднице. Преко зиме исхрани се недјељно чабе у његовим заводима преко 500 сирочади. Има година, у којима

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

се подијеле топла јела на 40.600 особа. На дан рођења докторовог приређује се у свима заводима свечаност, на коју сваки може доћи.

Према свему овоме није ни чудо, што се у цијелом Лондону др. Бернардо сматра као спаситељ и што га „његова дјеца“ неизмјерно љубе, сматрајући га за оснивача њихове среће. Слава његовог имена не простире се само по Великој Британији, него и изван граница њених; чак и с оне стране океана куцају топло за њега стотине дјечијих срдаца. Ове године је он послао из својих азила у Америку 4500 својих питомаца. Он их међутим није тамо послао, а да им није осигурао будућност. Тамо је он поставио темељ трима варошима, у којима његови питомци налазе себи зараде. Код језера Онтарија је уточиште за дјевојке и много америчких фермера нашло је међу њима жене. Не бива ријетко, да богати људи усвајају дјецу из азила и чине их ерџинама.

Ту скоро светковао је овај велики човјек, који је спасао преко 17.000 сирочића, јубилеј свога двадесетпетогодишњег човјекољубивог рада, и његови пријатељи скупили су му еуму од 1,250.000 франака, да др. Бернардо покрије дефицит и буде кадар, да и даље продужи своје велико дјело љубави и милосрђа. Слава му за ова времена!

„Н. В.“

Исказ добровољних прилога, скупљених о св. савској бесједи у корист српске школе у Бос. Градишци, 14. јануара о. г. По 10 фор.: овдаш. кот. преостојник. По 5. фор. г. г.: Владимир Матијевић, трг. Загреб; Шкуљевић и Аничкић, Тријест; Стево Н. Давидовић, прото и члан конзис. Сарајево; Браћа Трифковићи, трг. Прљавор; Илија Чолановић, Стара Градишка; Александер Штова, трг. Беч; Коста Блажујевић, парох у мјесту. По 4 фор.: Божо Пиштељић, из Маглајана. По 3 фор.: Ђорђе Николајевић, митрополит Сарајево; Серафим Перовић, митрополит Мостар; Симо Бјелајац, презвитер овдје. Браћа Прчић, овдје. По 2 фор.: Игњатије Кнежевић, трг. Окучани; Жигмунд Шпитцер, трг. Стара Градишка; Ђорђе Босанчић, трг. у мјесту; Остоја Савић, трг. Стапари; Васо Петричић, из Љубљане; Илија Кисић, агент Бањалука; Хермануерова фабрика хартије, Буд. Пешта; Шпрингер и Петро, трг. Осјејек; Васо Јолчић, трг. Бајинци; Јоцо Живковић, Стара Градишка; Ничифор Дучић, архимандрит Београд; Јоцо Груб-

нић, гостионичар Новаградишка; Никола Судчевић, Бос. Нови; Вујо Вирјевић, Бихаћ; П. Борнштејн и синови, Загреб; Браћа Елијау, трг. у мјесту. По 1 фор. 50 нч.: Јања Зита, из Маглајана; Лазар Предојевић, из Клашница. По 1 фор. 20 нч.: Поверзановић и Фрелих, трг. Загреб. По 1 фор.: Паво Спасојевић, из Ламинаца; Петар Гаковић, парох стапареки; Саван Гвозден, из Ламинаца; Мих. Тривић, Стара Градишка; Јошо Шалабалић, из Маглајана; Божо Љубојевић, у мјесту; Глиго Анђић, трг. Стапари; Рувим Бубњевић, срп. учитељ у Маглајанима; Марко Добројевић, Бос. Крупа; Симо Стефановић, Орулица; Коста Максимовић, Бос. Шамац; Петар С. Иванчевић, срп. учитељ у манастиру Гомионици; Стојан Тркуљић, срп. учитељ В. Вакуф; Ристо Мудреновић, трг. у Варцар Вакуфу. По 80 нч. Тасовац, порезник овдје; Сердић, капетан овдје; Аврам Елијау, трг. у мјесту. По 60 нч.: Сава П. Рађевић, парох у Романовцима; Нико Копреновић, трг. Јабланица. По 50 нч.: Данило Косић, Ђурађ Вучковић и Симо Блажић сви из Ламинаца.

Свима поменутих дароватељима нека је изречена најтоплија благодарност и ерпска им: хвала!
Бос. Градишка, у фебруару 1892.

У име припређивачког одбора:

Јован Д. Брајић.

Исправак. У Ш. свески „Источника“ на стр. 121. погрјешком слагачевом изостало је у наслову: „Св. Алексје човјек Божији“ још и ова реченица: *По народном приповиједању написао Пешар С. Иванчевић.* Што се овдје исправља.

Исправак. У Ш. свесци „Источника“ на страни 105. у чланку: „Још једна о цркви Херцега Стефана у Горажди“ поткрала се погрјешка и то: у колони бројака за зброј 976. год., испуштен је број „6“, дакле треба овако да стоји: „20 † 6 † 7 † 30 † 51 † 162 † 602 † 98 = 976“. Даље у истом чланку нехотице испуштено у ријечи „мимбера“ — „и“, те је остало „имбера“, а то је погрешка, јер у џамији мјесто, гдје се учи „худба“ зове се „мимбере“.

Осим тога, код цитата госп. Ђ. П. Стратимировића о „Добрунекој цркви“ и о оној у „Сопотници“, гдје стоји у заворци: Види опширно о томе „Глас. зем. муз.“, год. 1889., књ. III., стр. 291—293., — треба да стоји: „Глас. земаљ. муз., година 1891. Што се овдје исправља.

Ст. Р. Делић.

Јавна захвалност.

Висока земаљска Влада за Босну и Херцеговину у Сарајеву, благоизвољела је даровати цркви :

I. у Љубињу, храм Рождество св. Богородице, један велики свјећњак (чирак) пред часне двери, те сада чини пар ономе, што га је иста Влада у год. 1889.-ој даровала.

II. Цркви у манастиру Завали, храм Воведенје св. Богородице (Попово-село), један свјећњак (чирак) пред часне двери.

III. Цркви у Дубљане, парохија манастира Завале, храм Рождество св. Богородице, слиједене ствари : један фелон, епитрахилъ, наруквице, стихар, покривач за св. путијер и покривач за св. проскомидију.

IV. Цркви у Грацу, храм св. пророка Илије, у парохији љубињској : један фелон, епитрахилъ, наруквице и покривач за св. путијер.

V. Цркви у Влаховићима, храм св. Цара Лазара : један св. путијер с покривцем.

Потписани испред свештенства као и народа поменутих цркава, изриче синовну оданост Његовом Величанству и дубоку захвалност високој земаљској Влади, на њеним даровима. Кличући из срца наших : Живило Његово Величанство наш прејасни Цар и Краљ Фрањо Јосиф I. на многа љета, живио ! Живила висока земаљ. Влада ! Живили !!!

У Љубињу, 2. јануара 1892.

Сава Симић,
парох-надиратељ.

Јавна благодарност.

Честити и узорити Србин господин Миле П. Радетић, трговац и предеједник ерпско-православне црквено-школске општине у Приједору, благоизволио је све потребите и прописане књиге за I. и II. разред овдашње ерпско-православне школе набавити.

На чему му потписани кличу : „Лијена ти ерпска хвала, врли брате Србине, како од стране ерпско-правосл. школеког одбора, тако исто и од обдарене и књигама снабђевене Српчаци!“

Живио нам дични Србине и ерпски родољубе, кад си се — и поред великог трошка и

труда око тамошње ерпско-православне школе и цркве — сјетио и наше школе, која зашета ерпске помоћи треба.

Дај Боже, да се и друга браћа Срби, којима је Свевишњи дао, те су поле имућни, на те угледају, па се сјете почешће сиромашнијех ерпских школа. — Срп.-прав. школеки одбор.

У Ман. Гомоници 1892.

Перовођа :

П. С. Иванчевић, с. р.
срп. учитељ.

Пресеједник :

Г. Стојнић с. р.
свешт. и настојатељ.

Књижевне вијести.

Божја ријеч. Приповијетка из ерпскога живота. Написао Јан. М. Веселиновић. Издање ерпске књижаре и штампарије Браће М. Поповића у Новоме Саду 1892. Стр. 36. Цијена 20 новчића.

Ускршњи поздрав православног епископа далматинског и истријског Никодима пречасноме клиру и свему православном народу епархије своје. У Задру на дан Христовог Васкресења 1892. Стр. 16. вел. осмине, броширано. Овај поздрав донијемо у идућој свесци „Источника“.

Петар (Пеција) Поповић, српски јунак и ратоборац. Написао Петар С. Иванчевић (учитељ

ерпско-православне школе у манастиру Гомоници). Прештампано из „Јавора“ за годину 1892. У Новоме Саду. Издавачка крижарница и штампарија А. Пајевића 1892. Цијена 15. новч. 8-на стр. 38.

Приказујући ову књижицу поштованим читаоцима, не пропуштамо напоменути : да је писан њен био намјеран донијети у петују и лик Пецијн као и повету и предговор, но због болести пишчеве изостало је то, а штампар похитао је, и није могао чекати и слог задржати.

Шематизам православне епархије далматинске и истријске за годину 1892. Задар, печатња

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Ивана Водице 1892. Страна 75. По статистичком прегледу ове епархије за 1891. годину било је 3 манастира, 5 протопрезвитерата, 53 парохије, 3 капеланије, 78 цркава, 9.921 дом, 70.169 душа, 22 свештеника монашког чина, 50 свештеника свјетовног чина, 1 ђакон монашког чина. Родило се мушких законитих 1.365 а женских 1241; незаконитих мушких 141, женских 126, вјенчало се првобрачних 556, другобрачних 36.; умрло мушких 820, женских 744. Прешло у православу вјеру женских 16, из православне вјере 3 мушка и 21 женско. Број оних који се спремају за свештенички чин 28. Број катихумена у средњим и основним школама 1.198.

Црквене бесједе Никанора Грујића бившег православног српског епископа пакрачког. Издао *Димитрије Руварца*, парох земунски. (Сав чисти приход од ове књиге намијењен је фонду за свештеничке удовице и сирочад пакрачке дије-

цеze). У Земуну 1892. Штампарија Симе Пајића. У почетку је лик покојног епископа Никанора, па онда животопис XXVIII. страна. Иза тога предговор издавачев XXIX. и XXX. страна и црквене бесједе Никанора Грујића 172. стр. Ова књига може се добити код издавача г. Димитрије Руварца, пароха у Земуну, за 1 фор. 50 новч.

Ову књигу — бесједе покојног Никанора Грујића, епископа пакрачког, — треба наше свештенство да набави, јер су оне написане истинском побожношћу и српским родољубљем, и за то их најтоплије препоручујемо свештенству Босне и Херцеговине.

Нове слике за очигледну наставу, издала је књижара Луке Јоцића у 17 таблица и 130 малих слика, које су одобрене за употребу у школама од високославног народ. школског Савјета, а све заједно нијесу скупље од 4 фор.

Читуља.

† **Теодосије Мравић,**
архијепископ београдски и митрополит
српски у пензији.

Након кратког боловања овај јерарх српске цркве испустио је своју душу и преселио се у вјечност 27. фебруара о. г. у своме дому у Биограду, у 77 години своје старости.

Покојни митрополит Теодосије рођен је у Баји 1815. год. на Три Јерарха, од сиромашних родитеља. Свршио је гимназију у мјесту рођења, филозофију у Печују, права у Пешти а богословију у Карловцима. По свршетку богословије, прешао је у Србију 1843. год. и у брзо прими монашки чин у ман. Раковици. Од тог времена покојник је био професор биоградске богословије и неко вријеме ректор, све док није навршио 31 год. професорске службе, када је стављен у пензију, и проводио свој старачки живот у кругу својих пријатеља и познаника до 1883. год. Те године постављен је за митрополита српске цркве, и управљао је црквом шест година, па онда је поново умровљен, и тако је живио до смрти.

Митрополит Теодосије основао је један фонд од 36.000 динара за унапређење црквеног пјевања; даље, био је добротвор: „Друштва Св.

Саве“, „Друштва за потпомагање сиротне и напуштене дјеце“, „Друштва шабачког кола јачача“ и утемељач и почасни члан свију осталих друштава у Србији.

Тјело покојниково 28. фебруара пренесено је у саборну цркву а 29. и. м. послје опијела пренесено је у цркву св. Марка, гдје је и сахрањено.

Слава његовој успомени и покој вјечни његовој племенитој души!

† **Гавро Нинковић,**
парох Главица у протопрезвитерату
гламочком.

Након кратког боловања, примивши св. тајну причешћа, преселио се у вјечност овај служитељ божијег олтара 19. марта о. г. Тјело покојниково опојано је од двојице свештеника и сахрањено сјутри дан у главачко гробље звано „Црквина“, у присуству парохијана и грађана из Гламоча.

Покојник је рођен у селу „Поповићи“ у гламочком котару 4. марта 1814. Рукоположен је за ђакона и свештеника 10. и 20. априла 1846. год. од митрополита Игњатија.

Вјечна му памјат!